

SVERIGES ALLMÄNNA LÄROVERKSSTADGAR 1561–1905

UNDER FLERAS MEDVERKAN UTGIVNA AV
B. RUD. HALL

I–III

1561, 1611 OCH 1649 ÅRS SKOLORDNINGAR
I AVTRYCK OCH, DE BÅDA SENARE, I ÖVERSÄTTNING.

FÖRLAG:
FÖRENINGEN FÖR SVENSK UNDERVISNINGSHISTORIA.
1921

L

LÄROVERKSSTADGAN 1561.

UTDRAG UR DEN KYRKIEORDNINGH,
VARO TITELBLAD AR AVTRYCKT Å OMSTÄENDE SIDA
[ENLIGT VOL. T. 131 LINK. STIFTSBIBL.]

Then Suenske Kyrkieord- ninghen.

Hwad och Hurudann Stycker
synes höra til en Christeligh kyr-
kie Ordningh wthi Swerighe w-
thi Artikels wijss enfalleligha
Författadh.

Laurent Petri Archiepiscopo
Vpsalen: anno
1561

I. Corinthe: 14.
Låther all tingh ährliga och
skickeliga tilgåå.

N: I

[Articulus XV.]

Ordningh medh Kyrkesāngh.*)

Then seden haßfuer altijdh och aff älder warit i Christenhetenne,
att man vti alla församlingar haßfuer pläga läsa och siunga Psalmer,
Hymnor och andra Loffsonger, til en öfningh vti Gudz ordh, Item
Böner och Tacksegelse, Therföre skal thz och så än nu hollit
warda. Medan och ¹⁾ S. Paulus ther om ofta röror, serdeles til
the Collosser, seijndes. Låter Gudz ordh, rijkeliga boe vti ider med ^{con. 3.}
all wisdom, Lärer och förmaner ider inbyrdes m: Psalmer och
Loffsānger och andeliga wijsor i nådenne, och siunger Herranom
i idart hierta.

Men efter thz att all tingh bör skee til förbättringh i för-
samlingenne, såsom Paulus lærer, skola sådana Loffsānger eller ^{I. Corinthe: 11}
kyrkiofijder icke altijdh eller allesamans skee på Latin såsom seder
haßfuer warit, utan på swensko, ²⁾ på thz folket må och ther på
haßfaa nogott förstond, och sigh ther aff bättra, skola några stycker
ther aff, seordeles the som bequemligast äro, siungas på swensko,
Men efter thz S. Paulus och i sin tijdh tilstodde fremmande doch ^{I. Cor. 11}
nogrom aff församlingenne kunnogh, tungomål, så måga och än
nu några latinska songer med ibland songne warda, för theras
skul som thz latinska målet kunna eller lära skola.

Thz skal icke heller några bekynbre i sakenna, att m: thenna
Kyrkiosāngh haßfuer i förtijden warit itt ganska stort misbruk, såsom
och med alt annat, Ther man haßfuer här aff giordt, lijka som itth
syndoffer, eller förtienst, til att ther igenom förworffua nåd och
syndernes förlåtelse, huarföre och thessa tingest, så äro förökat,
att ther medh nu på sidstonne haßfuer nästan ingen mätto eller
ända warit, Ty wij kunne wil (på Gudz vägan) rätta sådana mis-
bruk, genom itt Christeligt förstond, och sedan finna then mätto
therm: som efter wärs och tizdens lägenheet kan vara bequem-
ligast.

*) Denne och följande anmärkingar: jfr avdelningen „Anmärkingar“
i slutet av urkundstrycket (sid. 31).

Och haffuer man plägat reckna och holla mangahanda tijder i kyrkione, men oss synes nogh wara att man til Messo tijden holler³⁾ Otte säng, Affton säng, och stundom Natt songh, Ja att man sådana tijder beholler, effter then Christeliga frihetennes reglo, så att man all stycker haffuer frij, och empner them effter tijden och andra läghaheter, och icke heller samweten med sådana medeltingh fängen och behunden, såsom tilförene sagt var.⁴⁾

Först wilja wij, att vti sådana tijder, ingen deel skal sunge eller läsin warda,⁵⁾ then icke är antingen sielfua schriftennes wttrycta ordh, eller och ther medh så klarliga kommer öffuer ons, att ther på kan ingen twiffuels mål wara, Med huilko man strax ogillar och förkaster alla Homilier, Legendor, Hymnor och alla andra songer och Ceremonier, ther nogot inmenges, som sigh med skriftenne icke fördrager, effter som ganska myckit sådant är för handenne i the Gambla sängböcker,⁶⁾ doch här med icke förbudt göra thz som S. Paulus råder, seijandes Proffuer al tingh, och beholler thz godt år.

Sedan skal man med thesso kyrkiotijder, alltid så lagatt och berammat, att Predicanen icke varder i nogon mätto ther igenom förhindrat, Ty ther om wårder meer,⁷⁾ än om några handa sängh eller annat sådant, Hwarföre och när saken sigh så begiffua och kräffia kan, må man och wäl nogot affkorta Psalmer och annat.

Ottesång.

Ottesången må allastädz och alltid med en Nocturn, thz är med 3 lexe, med 3 Psalmer, Antiphoner och Responsorier, eller och vnder tijden en med fierre sunge warda, hwar så synes må man och vnder tijden siunga, Ad laudes (som te kallat) en eller tuå Psalmer, och låta the andre bestå.

Lexenar i Ottosången skola läsas aff then suenska Biblien Nya eller Gambla Testamentet, och skola the som thenna sakena regera och förestå, Schollemestare eller andre, haffua acht vpå thz som läsas skal, att then materia warder vth til folkett läsen. som te äro⁸⁾ bequeligast til att höra, thy thz är icke allahanda som tiena vil til⁹⁾ then menige man.

När nogor skal läsa Lexen, vender han sigh til¹⁰⁾ folkett, och läs longsambliga och beskedeliga, så att thz må kunna aff te enfalligha förstondet och begripit warda. Men vid begynnelsen görs icke behoff att man seger (såsom plägsedh haffuer warit) Jube domine etc. utan allenast så, Thenna¹¹⁾ effterföljande ordh,

skriffuer Moyses, Samuel, Esaias, Mattheus, Paulus etc. ey behöffues heller att man på endalycenne seger, Tu autem domine etc.¹²⁾

Te deum, Hymnona, Collecten, Benedictus, Benedicamus måga Te deum stundom siungas på swensko, stundom på Latijn, alt thet andra i Ottosången må siungas på Latijn

Afftonsången må och så bliffua widh sin skick, doch ther^{Afftonsångh} Predican skal hollas, må och teslikest nogot affkortas, att ingen deel skeer til hinders, Men ther Predican icke hollen warder Afftonsongs tijd, så skal läsas vth til folkett, ett halft eller helt Capitel aff Nya eller Gambla Testamentet, I then staden man plägar siunga Capitulo, Hymnon, Magnificat och Benedicamus siunger man och ymsom på swensko och på Latijn.

Tyckes¹³⁾ thz så, när icke skeer Predican Afftonsongs tijdh, att tijderne äro förkorta, må då nattsongen (som te pläga kallat) och så ther til med sunge warda.

Sommestädz i städerna plägar man Affton songs tijdh för Predican, höra Barnen Catechismum, thz är een godh seed, Ther så skal skeep, moste natt sängen och sompt aff Afftonsången bortleggiass thess förinnan.

Alla thessa tijder skola endas på Benedicamus, och skola sedan huarken suffragia eller annat tilsunget varda, doch effter Afftonsången eller nattsongen, Må cantum¹⁴⁾ pacis med sin collecta på latin eller swensko och så sunge warda, och må solennis benedictio skeep, til en beslutningh, så väl i thessa tijder, som i Messone, Ottosång och Afftonsångh skal alla tijder om året, så väl i Longfastonne och dymbelwijkonne som ellies på sin rätta tijdh hållen warda. så att man ingen Afftonsong holler för middaghen eller Ottasång effter middagen, såsom tilförene haffuer plägat skeep, vtaff ganska ringa orsaker.

Haleluia, Gloria patri, Te deum, Gloria in excelsis, Credo, måga siungas så väl then ena tijden om året som then andra, och behöffuer man för tjdzens skul ingen deel ther aff bortleggia.¹⁵⁾

I Städerna ther Scholar äro, skola Diecknanar hålla thessa tijder vppe i kyrkione om helgedagar. Men om Söknedagarna må man låta sådant bestå, effter intit folk är då tilstädes, Medh mindre chorpräster återkomma i bruk igen. som vel vore möieligit.¹⁶⁾ doch måga Diecknanar, Morgon och Affton siunga för Ottasång och Afftonsång i Scholan, någre hymnor, eller huad Schollemestaren ther til förordinerar, såsom här effter sagt warder.

Så skola och Scholmestarenar och the som sängen rogera, haflua (som sagt är) granna acht ther vpå, att ingen oChristeligh stycken varda sunge eller läsin i Tjidera, Therfore när nogott förkommer i nogon Historia som siungas skal, thz icke är Christeligit och lidelighit (såsom offta hender ther nogot warder sunget de sanctis) skal thz tå antingen slätt niderleggijs; eller förwandlas i nogot thz bättre är.¹⁷⁾

Bonde
minne.

Sammaledes skola och Landz Presterna beslijta sigh ther om, att the måga affskaffa the ochristeliga minne, som Bönder pläga myckit bruka i theas Gestebudh, och komma them til att bruka i samma staden, några aff thessa Svenska Psalmer, eller och förwanda samma minne, så att the draga öffuer ens med schrifftenne.

[Articulus XXVIII.]

Om scholar

Thz är tilförenne sagt, att Predicarenar skola förmana folket, at te settia theas barn til schola, på thz man kan bekomma personer, som til Predicoembetet, och huar ellies kunne behöffues, kunne vara brukelige, ty nägre finnes vel med ibland, som mena, att en Predicare skal haflua nogh ther aff, att han kan läsa swensko, effter thz kyrkietienisten nu mestadeel hooss oss varder vtrettat på swensko, men tenna är en skadelig meningh, Ty hoo som helst andre väl lära skal, han moste ther til vara öffuat och haflua en synnerlig skickeligheet, huilka om een skal kunpa bekomma, moste han ther på liggia¹⁸⁾ och aff barndoom studera och lära, Ty Sanctus Paulus til Timotheus schriffuer, Att Biscopar och lärare skola wara skickelig til att lära, och vnderwijsa andra, mz huilka han giffuer tilkenna, att sådana personer skulle haflua mera skickeligheet än leekfolk,¹⁹⁾ så priser han och samma Timotheum, ther aff, att han aff vngdomenom hade lärddt, och var vpfödd i troennes och²⁰⁾ godh lärdom, ty thz är ingen så slätt och ringa konst, kunna klarliga och redeliga lära andra, Ja thz är omögeligit att olärde personer, thz skulle kunna åstad komma.

Therfore skole och förälldranar göra gudi then plictiga tjensten, att te settia theas barn til skolar, och i så mätto bereda honom folk, huilkit han många til godo bruka må, Ty äre vij plictige

Prover: 8. som Salomon i Ordspråket lærer, Hedra Gudh aff våra ägodelar,

kan man väl tenckia, att vij honom och thz samma aff vår barn plictige äre, så är thz oss sielffuom både heder och gagn, när vij thzta göra, Ty genom sådana medel kan thz med gudz hielp ther til komma, att vår barn varda lärde, förståndige, Ja och (thz som aldra mest värder) Gudfructige män.

I förtijden hafluer man plägat settia och löpa till scholar, allenast för then skul, att man framdeles skulle bliffua väl förseed til lekamligit vppehälle, såsom mz itt gott gäld, en god Prebendo etc. Hui skulle och vij nu icke mere göra thz samma, för Gudz bodh skul, synnerliga medan han lekamlig nödtorfft och loffuat hafluer, seijandes. Söker först effter gudz rijke och thes rettferdigheet, så skal ider alt²¹⁾ annat godt tilfalla.

I thz Gambla Testamentet, hade Gud försörjgt Presterna, och lewiterna mz tienden, men i thz nya Testamentet, är icke så enkannerliga rördt om tiend, lijkwäl är befalt,²²⁾ att te som tiena vti Ewangelio, skola ther aff haflua theas skäligen vnderholdning, så seger och Christus sielffuer, att arbetaren är sin lön verdh,²³⁾ Therfore huar än then otacksamme werlden, föractar Gudz befalningh och icke giffua Prestmen theas rettogheet, så warder icke Gud föractandes te Prester, som troliga stå theas embete före, Ty han hafluer loffuat them theas flödo.²⁴⁾

Och effter thz landzPresterna plägar offta få geensuar och insagor, aff then menige man, när te om thenna sakena röra eller rördt haflua, moste Presterna och vara förtencte, huru te huart stycket för sigh niderleggia skola,

Först om man förbär,²⁵⁾ såsom skee plägar i thenna sakenna, att huar och en behöffuer sin barn sielff, til att driffua sitt arbethe hema etc. Tå skal så suaras, att man moste see mera för gudz bodh, än til sin ägin nytto, såsom vij höre att Christus segher, söker först effter gudz rijke etc.²⁶⁾ Therfore skole vij och först taga ther aff, thz som tiena skal til gudz äro, sedan skickar gud thz väl så, att thz folket som arbetet driffua moste, skal icke heller fattas, och är thz lijka myckit, ehud thz heller skeer igenom vår ägen barn, eller annars, men effter vij thzta icke göra wilia, och haflua doch offta godh råd och ämpne ther til, skal tå ther mz lyctas, att thenne ämpnen och många barnen som gud giffuit hafluer, skola genom Pestilentia och annor så förekomma²⁷⁾ att vij än fögo tingh skola beholla til både delarna, nemliga til att offra Gudi, thz är, sättia til schola, och driffua vårt arbete mz.

Men til thz man vnder tijden plägar geffua före, att en stoor hoop aff them som komma til schola, varda skalkur och boffuar²⁸⁾ etc. suaras, att thz kommer oss intit widh, när och huem gud vil giffua lycko och nådh, oss bör gör effter gudz befulning, och giffua sedan sakena honom i händer, att han ther mz gör, huad hans Gudomeliga wilia tilsäger, eller skulle man för then skul intit meer såå eller bruka iordena, att så tilgår ther med, som man alment merker, nemligen, att näpliga fierde parten aff thz som sådt varder, kommer til sin rätta fruct, vtan warder (såsom vår Herre Christus seger²⁹⁾ sompt förtrampat och vpätit aff fuglar, somt förwijsnar, och sompt förqueffs aff tistel och allahanda ogräs.

Ändoch man wäller thz offta sielff, att fögo varder om en part som³⁰⁾ settias til schola, ty här handlas icke troliga mz in för Gudh, så att man låter them komma til lärdom, som ther til äro skickelige, vtan huar nogor är ibland hele hopen, som synes til intit skole doghe, honom setter man tå til schola, men sådana handel förtryter gudi storliga, såsom man må klarliga merkia aff Prophetens Malachie ordh, som så seger, Therföre ären i och förbannade, så att all ting försuinna ider vndan händerna, ty i besuiken mig seger herren etc.

Och skola Predicarenar haffua sådant taal och förmaning til folkit, icke allenast almenliga aff Predica stolen, vtan och så besynnerliga til³¹⁾ te personer som te merkia haffua god ämpne, både på barn, och then deel te kunna holla them til schola mz.

Och ändoch thz nu haffuer thzta anseende, att te mz sådana förmaningar skulle fögo kunne vträtte, så skole the likwål thzta icke låta eller förtwiffa i sakenne, Ty gud driffuer icke sin verk altijd effter menniskiones sinne och doom, vtan och offta annars, Ja tuert emot.

Så skal och ingen diekne, serdeles then man förmoder nogot godtt, skola bliffua aff och väl lærer, tagas ifrån scholan i otijdh, och emot förelldranars wilia, på thz ingeu skal ther aff varda nödig och owiliogh, til att settia eller holla sitt barn til schola.³²⁾

Teslikest moste man och haffua goda och skickelige män til schole mästare, så framt thera ärende skal haffua nogott gott lagh, therföre skola och altijd några personer aff huart sticht, flere eller fierre, them³⁴⁾ man til schola embeten, och huar ellies behöffues skickas kan,³⁵⁾

Ther och nogor skal settias til scholemestaren, måste man tilförenne haffua kundskap om hans skickeligheet och vmgengelse, Therföre skal han och varda förhörd och examinerat, varder han och tå funnen til sådana embete tienligh, synnerliga i thz han är god Grammaticus så skola honom thessa effterföljande Articklar varda föreholdne.

Först att han Regerer Scholan, som honom warder befallen, effter then ordning, som ther på giord och föreskriffuin är, huilka man honom och strax mz antwarder och handfätz skal, huar och ther vti nogot behöffues,³⁶⁾ effter legenheten förwandlas, så skal han doch intit i så mätto före taga, vtan hans råd som är Ordinarius, och skal här mz intit annat sökia, än huad Dieknomen kan vara nytteligt och til theras lärdom tienlign.³⁷⁾

Item att han skal mz te Dieknar som vexte äro och nogot kunna, intit tala annat än latijn, icke heller stadia them sig emellan annat tala än latijn.

Item att han skal föra itt tucteligt och nöctert leffuerne, på thz han må³⁸⁾ giffua te ynga barn och drenger itt gott exempel, och ingen vti någon mätto förarga,

Item att han holler passeligh Scholenäffst, att han icke tilstädher them alt för myckit sielffs wold, icke heller tuert emot är för myckit hård, ty³⁹⁾ både delarna äre skadelige, men mätten är bäst, och skall han thz synnerliga acta, att han icke med ohöffueligit buller och raserij, öffuerfaller nogon som brottzlig är och näffsas skal, vtan straffar toogliga, ehvad heller thz skee skal antingen mz ordom eller rijs.

Item att han i kyrkione låter Dieknarna⁴⁰⁾ siunga och läsa, alt effter then ordningen, som the på giord är, eller effter som ordinarius honom föresetter.

Item att han utloffuar hörsamheet och lydno emot ordenteligh öffnerheet, både för sin ägin person til att holla, så thz samma mz alla andra, så myckit honom är mögeligit til att förskaffa.

Och effter thz, att Arbetaren är werd sin lön, såsom Schrifften seger,⁴¹⁾ skola Scholmestarenar med en redeligh vnderholdning föresörgda varda, te skola⁴²⁾ och wara frij för all gästningh, och annan almeneligh tunga.

Så skola och Scholmestarenar haffua theras gårdar och bequemligh waningh frijtt, huilkit syslomenar mz Domkyrkiona, mz

alla nödtorftiga bygning och förbättring, besöria skola, men annorstädz i städerna, måga Borgmestarenar och Rådth thz besöria.

Och effter thz huad nu är talat om scholar, går förnemligast på Latin scholar,⁴³⁾ skal ingen scholmestare wara förplictig annat läsa eller lära än latin, och swensko, så myckit som höra til tjdernar i kyrkionar, hoo som helst annor tungomål Greske eller Hebraiske lära vill, han må sielf besöria sigh ther til Preceptores, så är thz och icke heller nyttogt, besuära barnen och ynglingom mz mångahanda lexor.

Ther någor Scholmestare vil vara försumeligh eller öflijtig i sitt embete, eller ellies icke så skickar sigh som honom bör, och han vtloffuat haffuer, tå skal han först en gång och annan förmanas, och huar han tå icke legger böter vppå, tå skal ordinarius settia honom aff och en annan til igen, then therföre tiena kan, och thz göra vill som honom böör och saken kräffuer.

Och är Höffueligit och nyttigt, att när nogon förwandling skal göras mz scholmestare, att thz skeer vti heela scholans eller alla dieknars närwaru, med ceremonier och förmaninger såsom seeder haffuer warit.

[Articulus XXIX.]

Ordning huru läsas skall i Scholerna.

Först skal man, såsom och tilförena haffuer warit seedh,⁴⁴⁾ skiffa heela scholan i någre visse hopar eller kretzer, trij eller fyre, och settia huar kretz öffuer annan, then nedersta kretzen gör man aff te barn och små drenger, som minst kunna, eller och nu först skola begynna vpå, then andra ther näst, görs aff them som haffue lärdt A b c boken och ther til Donaten innan och vtan, och nu skulle börja på och läsa⁴⁵⁾ regulas Gramaticae, then tridie aff them som nogot äre wexte, och haffua fått en passelig förfarenheet in Grammatica, vti then fierde och öffuerste kretzen, setter man them som skickeligast och lärdest äro.

Sedan te äro så parterade, får scholmestaren them lexor, huar part sådana som honom tiener, men för än här om nogot vidare talas, vil man vpreckna te stunder, på huilka alla Dieknar skola wara tilstädes i scholstugun,⁴⁶⁾ och acta på theras lexor, och haffuer thz sigh ther med effter almenneligh scholeseedh här i landet.⁴⁷⁾

Huar dagh när klockon slår fem om morgonen, skola alla både små och stora sökia til scholestugun,⁴⁸⁾ vinter och sommar, sedan när te haffua ther warit in til klockon haffuer otto slagit, giffs ther på en tima tilgörandes orloff, och moste åter komma igen vidh nijo, men te bliffua thes heller än tå icke länger quar tilstädes än en tijma, vtan te få orloff strax tijo slår, heem til middags måltijd, åter komma te igen vidh högan middaggh, när tolff slår, och bliffua så alt vth i afftonen i scholan til fem slår,⁴⁹⁾ och gå så heem til herbergs igen,

Nu effter thz te små drenger, aff then nidersta kretzen, äro (såsom omtalat är) nykomne til lärdomen, och kunna för then skal icke bekymbra sigh mz monga lexor, vtan te moste alt bliffua vid een lexo. Nemliga antingen i A b c boken ther oratio dominica, symbolum, Decalogus etc. vti författad är, eller när te haffua henne vtlärdt, läsa te Donaten.

Therföre moste te och så i alla dagar och stunder holla på samma lexor, in til tess te samma böker haffua vtläsit, och nu kunna til nogot mer wara bequemligh.

Och skola thessa första Abcbökers dieknar, lära samma book och te stycker, som ther vti stå, icke allenast innan, vtan te moste och så lära them vtan book.

Teslikest skola och te som Donaten haffua förhänder, lära formulas declinationum et coniugationum, Item regulas agnitionum, vtan book, Ther til med skal them huar dagh effter sedwänion sättias glosa, som te kallat, thz är, tu eller trij latinske ord med suenskone, vndertijden en vers eller en kort sententia, huilka te om dagen skola lära minnas, och om afftonen för än orloff giffs, seija henne vp för scholemestaren.

Thesse små⁵⁰⁾ drenger skal man icke allenast höra och för-läsa them theras lexor, vtan man måste och så samme lexor med them dagliga dags vprepetera, så framt te icke skola förglöma thz ena mädan te lära thz andra, ty minnet⁵¹⁾ är än nu suagert och ovist, och haffuer man plägat haffua samma repetion mz them först om morgonen.

Ther må thz och än nu bliffua med, så skole te som lära, öffuas til att skriffua, och att te huar morgon, låta scholmestaren see sitt schriffural wers eller glosa, then te dagen näst tilförenne lärdt haffue.

Men efter thesse smådrengrer, för thessa saker skul, behöfua myckin dienst och arbete, så att then som them hörer och lära skal, moste iemliga och hele dagen igenom hålla på med them, huilkit scholmestarenom som på te andra acta moste, icke kan vara mögeligit, vil wara aff nödenne, att ther bliffuer och behollen quar i scholerna, then man vtaff te andre kretzerna haffuer tilskickat, och huar dagh förnyes them instructorps.⁵²⁾

Doch måste scholmestaren här med haffua itt gott vpseende, att the små icke warda antingen försumade eller icke rätt instruerade, huar thzta skal aldeles så tilgå som vant är, ther man thesse instructores icke efter nogott wahl förordinerar, vtaff låter thz gå om kring med allom, med huilka skeer, att te warda offta instructores som föga tienna ther til, eller wärda sigh⁵³⁾ om sakena, med mindre, än man thes bättre äctar på them, Ja, scholmestaren moste iindoch sielffuer mellom äth, höra huad och hurudana te små läsa,⁵⁴⁾ synnerliga om morgonen, då han theras schrifftural beskoder, och theras errata emendera skal, Item om afftonen när te skola vpsäija för honom theras glosso eller wers, thzta föreskriffna sätt må då med te små drengrer som lyda til then nedersta kretzen, hållet och brukat warda.

Men med te andra, som nogot skickeligare äro,⁵⁵⁾ vil thz haffua itt annat lagh, ty efter thz te bliffua icke vid sama lexo, såsom te första, eller alla dagar läsa itt, vtaff thz är nu them en ymsan, therfore behöfua te en sådana ordning, som är them til rättelse, att te måge⁵⁶⁾ veta huad huar dagen och timan läses och repeteras skal, ty vil man och settia här huar dagen i vijkonne med sine ordning för sigh, begynmandes på måndagen, som ähr then förste lexa dagen i wikone.

Måndaghen

Om Måndags morgonen, skal scholmestaren plat intit annat läsa för nogrom aff thee i stoorra kretzer,⁵⁷⁾ än in grammatica, och läss han först för te drengrer som lyda til then andra kretzen Etimologiam, sedan syntaxin för then tridie kretzen, Och så för then fierde Prosodiam, och är nyttogt att man til thessa lexor in Grammatica alt beholler samma book, huilka man sedan hon är begynt ordenteliga fulföljer, och holler ther med fram alt in til ändan och sedan hon är lyctat, begynnar henne åter vp igen vppå nytt, ty thes bättre⁵⁸⁾ kunna te minnas och beholla regulas, att de altijd höra och läsa them vijd en samma formio.⁵⁹⁾

Och efter alla lärda män nu gilla ther före Grammaticam Philippi Melantonis ther thesse regulae, kortelige och med skön klar exempel varde föregiffuen, må han och altijd i scholerna lijka som ordinaria lexio läsen varda, alla lexor in Grammatica skola dieknarar lära sigh vtaff book, för then skul skal och scholmestaren thz sättet beholla, att han låter först huar kretz för sig vpläsa sina lexor memoriter, sedan beseer han huars theras scripturaal, och låter them ther med vpseya, then sententian som afftonen näst tilförenne satt war, om huilkit här efter talat varder, och när thz är giort, begynnar han til att förklara lexonar.

Men then andre tijden för middagen, then te pläga kalla, efter prim,⁶⁰⁾ thz är, när dieknarar äre komne i scholan igen vidh nijo, må then seden och hållas, som varit haffuer, nemliga att scholmestaren först setter afftonwers, och sedan hörer them thz te kalla composita, en Epistel eller annat, och brukar man altijd i skolerna, til förberörda afftonwers, moralia Catonis, doch må man mellan äth i samma staden, bruka nogot annat, såsom Mimos Publianos. Item några Poetiske Carmina och sententias, så är thz them icke ledosampt.

Så skal man och ymsa argumentum compositionis, så att thz stundom är Epistolare, stundom Historiale, och⁶¹⁾ skal samma argument giffuas allenast två resor i vijkone, förste gången om söndags afftonen, och thz andra om Tijsdags afftonen, om söndagen skal thz giffuas som är Epistolare argumentum, och skal måndagen och Tijsdagen ther näst efter förhörd varda, men thz andra giffs om Tijsdags afftonen, och skal varda förhörd nästa Odens dagen och Torsdagen.

Alle te som lyde til then tridie och fierde kretzen, Item te som skickeligast äro aff then andra kretzen, skola componera, och skola te som Prosodiam haffua för morgon lexo, författa thz argumentum sqm är Historiale i wärs.

The andra må göra oratione soluta, samma Composita moste scholmestaren såsom sagt är, fyra gånger om vijkona, nemliga Måndagen, Tijsdagen, Odensdagen och Torsdagen vnder then nionde timan förhöra och corrigera, doch på thz tijden må thes bättre tilreckia, skal han icke meer förhöra om dagen,⁶²⁾ än halffparten aff sine componister, så att han på måndagen hör en halffpart, then andre på Tijsdagen, etc. men⁶³⁾ thess förinnan Skolmestaren hör composita, måga te andre som icke componera,

eller theas composita på then dagen icke läsa, repetera vid sig sielfua theas morgonlexa eller annat huad te behöffua.⁶⁴⁾

Thz haffuer och väl warit sedh,⁶⁵⁾ att man vnder thenna timan skulle repetera mz några aff them som ytterst sittia i then andra kretzen, conuenientias vocum, nominis et verbi, adiectiui et substantiui, vt exempli causa, magister legit, deus bonus etc. men huar thz skal skeep, så moste thenna drengernar först haffua hört regulas som ther på lyda, Ther til moste och så några aff then öffuersta kretzen som tiena kan, tilskickas, som thessa smådrenger förhörar, på thz scholmestaren icke skal varda förhindrat, ther han hörar te andras compositiones, så kan och väl vnder tiden göra sigh ledig, til att see vppå medh thenne.

Ytterligare strax efter måltijd, ifrå thz tolf slår in til itt, skola alsammans som lyda til then andra, tridie och fierde kretzerna, öffuas in musicam, både coralia och figuratiua, icke allenast att te siunga ex vsu, vtan att te och på samme tijd warde vnderwiste in rudimentis musicae, och skal thenna timan brukas till sängh, icke måndagen allenast vtan och så alla te andre dagarna i wijkone.

På then andre timan, nemliga ifrå itt in til tw slår, skal och så alla dagar i wijkone hollas en lexo in sacris, så att scholmestaren annan dagen läs nogon book aff schrifftenne, och annan in Catechesimo, men aff schrifftenne skola inga andra böcker vti scholerna läsin varda än Ewangeliu Matthei, then förste Epistlen til Timotheum, then förste Epistlen Johannis, Prouerbia salomonis, och Psalmi gradum och skal han läsa och exponera them then latiniske Texten Grammaticae, och ther vid låta bliffua.

Ifrå tw är slagit alt in til trij, måga te sittia för sig sielfua, och läsa öffuer thea lexor och wers, men på thz att ingen thes förinnan skal taga sigh leek före eller stijn, eller och löpa sin kooss, skal custos then te och kalla ostiarius, haffua ther slijteliga act vppå, och upteckna ludentes, discedentes, tarde venientes, et absentes, han skal och så haffua act vppå, huad som huar talar, thz⁶⁶⁾ skal giffuas scholmestarenom schriffteliga tilkenna, att te må efter schole seedh varda tilbörliga straffat.

Wti the yttersta två tijmar, som äro ifrå trij och til fem, låter scholmestaren först läsa vtan, och sedan construera affton werssen, them synnerliga som äro vti then⁶⁷⁾ andra kretzen, skal han och låta samma sin wers mz få ord declarera, och när thz

är giordt låta them och nogor ord⁶⁸⁾ declinera och coniungere, och seija ther besked vppå,⁶⁹⁾ både aff Donato, så och aff then ordentliga lexo in Etimologia, men regulas constructionum må han och så fråga, doch aff te andra som them in syntaxi hördt haffue, och skola affton wers läses, icke allenast om Måndaghen, vtan och på Tisdagen och Thorsdagen vnder samma time.

Sedan scholmestaren haffuer således examinerat them med affton werssen,⁷⁰⁾ och ther med skilt then andra kretzen wid sigh, går han til then tridie och fierde, och läss för them nogot annat, thz må vara ymsom, libellus Erasmi de ciuilitate morum, och Joachimi Camerari, som haffuer titulum praecepta morum, på thz sidsta setter han them allom til walete nogon Poetisk wers, eller ellies en sententia före, then the om morgonen, när han anammar theas schrifftural, skola seija honom igen memoriter, och när han så haffuer förhördt te små, som äro aff ten nedersta kretzen, låter han hele scholan siunga nogon Christelig Hymno, antingen på Latijn,⁷¹⁾ sådana som thenne är, Huilken man haffuer plägat siunga de ascensione dominj, nemliga, Iesu nostra redemptio, Item de S: spiritu, huilka te om morgonen altijd (som want är) skola siunga, ther på läss han collectan, och giffuer them så när fem slår heemloff, förmanandes them att te väl öffuerläsa theas lexo som om morgonen skola haffuas för hender.

Tisdaghen.

Om Tisdags morgonen, emellan 6 och 8, skola Fabula Aesopi, vtsatte på Latin aff Ioachimo Camerario, och mellan åth Dialogi puerilium, Colloquiorum Petri Mocellani eller Erasmi, te som ther till bäst tiena, läsa varda, för then andra kretzen, läss⁷²⁾ man sedan Terentium, och så någre Fabulas Plauti, te som rena äro, såsom aulularia, Trinummus, Pseudulus, och andre slijka, och sedan läsa virgilium för then fierde kretzen, och skola thessa två lexor som äro in Terentio och virgilio, altijd resiteras vtan book, för än scholmestaren them exponerer, Therföre skal icke myckit företaghas aff them i sänder, när Scholmestaren tyckes, så må han vnder tiden i then staden virgilius plägar läsas, handla nogot in Dialectica eller Rhetoricæ.

På te yttersta två tijmar,⁷³⁾ skal, sedan affton werssen är repeterat, med then andra kretzen, läsas för them tridie och fierde, officia Ciceronis, och mellan åth, Epistolae familiaris Ciceronis,

te som öfua sig in Prosodia, skola och thå giffua regulas quantitatum etc. på afftonn wersserna.

Och skal man thzta en gäng merkia, att ändoch scholmestaren läss för huar kretz, sina besynnerliga lexo, så skola lijkwäl icke, när han för nogon kretz läss, te andra sittia fäfenga, som thz intit kommo them widh, utan te skola och giffua ther ac vppå, ty ingen lexo är så ringa, att ther iw nogot kan framkomma, som och te haffua behoff höra.

Odensdaghen.

På Odens daghen skal öfuer heela scholan alt repeteras, thett som på te näste två dagarnar läsit är, så att thz som läsit är om morgonstunden, thz repeterar man om morgonen, och thz som läsit är om afftonen, thz repeterar man om afftonen, samma lunda skal och repetitio skeep, in sacris, prima hora, och skal scholmestaren fråga them som äro aff them öfuersta kretzen, om te förnelligaste stycker, som haffuer varit förhandlat in lexione scripture, Teslikest skal han och alment repetera lexionem Catechismi.

Torsdaghen och Fredagen

På Torsdaghen skal man aldeles bliffua widh then samma ordningh som föreskrifna äro om Måndagen, och På Fredagen, läs man inge affton wers, utan i then staden, skola läsas formulae declinationum et coniugationum ex Donato, som seder haffuer varit tilförenne.

Lögerdagen.

På the första två stunder om Lögerdagen, skola alla lexor repeteras, som vti te två nästa förledna daghar, haffua läsnat warda, både affton och morgon, doch in sacris skal repetitio skeep i sin tijdh, hora prima, sedan för än dieknar gå til afftonsången, moste man förhöra officia ecclesiastica, lexor och annat.

Wid thenna föreskrifna orden, skal man så både läsa och repetera alla söknedagar, i vijkone, huar och thess förinnan nogre helgedagar med ibland, såsom väl vndertijden skeep plägar, infalla, genom huilket samma ordningh nogorlunda varder förhindrat, så kan väl scholmestaren thz sielf beramma, huruledes thz vil så lijkast med lexor och annat tilgå.

Söndaghen.

På Söndagen effter ottosången,⁷⁴⁾ skola te små examineras, in paruo Catechismo, så må och Scholmestaren vndertijden om

söndagarna och andre helgedagar, giffua hele scholan förloff en tijd eller två nüst effter måltijd, til att leeka eller ellies haffua förhänder pro recreatione huad te wilia, men effter afftonsången må man förhöra, serdeles them som än nu äro icke mycket förhörd, Tropos tonorum Musicalium, och intonationes Psalmorum, och sedan giffua them argumentum compositionis, såsom tilförenne sagt är.

Så skola och te aff then andre, tridie och fierde kretzen haffua thetas synnerliga Notarios, Coriceos, Custodes, et Asinos, såsom seeder haffuer varit, Teslikest och tienar, emot⁷⁵⁾ försumelse och ofljt, til huilka huar och een är benägen.

Then Ordningen som behöffues til sängen i kyrkione, skola scholmestarenar icke heller förgäta, utan låta sigh tilskicka vissa officiales, Horistas, Rectores, Lectores, versicularios, huilka sigh ther på i tijdh öfua, så att te måge i sakena warda ferdige, sammaledes och Cantores infiguratiuis, när nogon stoor högtijdes dagh til stunder, thessa skola icke heller ööfua warda.

Nu effter ingen schola är så klen, eller ringa, att ther iw meer arbete falla will, än att en schole person, eller scholmestare ensam skulle kunna thz vträtta,⁷⁶⁾ therfore synes gott wara, att then seden som här til dags varit haffuer, måtte bliffua, att andre personer, som man haffuer plägat kalla hörare, än nu så bliffua beholna widh scholerna.

När så scholmestaren haffuer flere dieknar i scholan, än han sielf allena bestå kan, och för then skuld behöffuer hielp, må han så (effter som seeder haffuer varit) taga sigh til Hörare och medarbetare, huem eller huilka i bland te andra, som ther til synas wara bequemligast, giffuandes them, samt med, thetas tilskickade lokaler vti kretzer, och så parterade huarium sitt besynnerligarum i scholan, befallandes allom att te haffua them för ögonen, och äro them lydige, aldeles såsom sigh sielffuer, ther te ellies skicka sigh wäl och achta på then deel som scholmestaren haffuer them befat.

Sedan skola och så themme hörare, mz lexor och alt annat bliffua widh then Schole Ordningen, som här förestält är, och icke sielfua så fierran nogot företaga, doch huar lägenheten mz them kräffuer nogot besynnerligt i scholan, skal thz effter scholmestarens råd, och icke ellies bestelt warda.

Alle både scholmestare och hans hörare eller hielpare, skola holla samma stunder til att gå in och vth i scholerna, haffua lexor,⁷⁷⁾ them te alle til lijka exponera och med theras lokaler repetera, allenast att ther med är en mätto och beskedelighet, så att ingen ibland them så högt talar eller roper, att han ther med gör oliud, och är scholmestaren eller sine medbröder til hinders.

Teslikest om nogon lexo är förhandenne, then scholmestaren vil läsa för heela scholan, såsom in virgilio, Officijs, eller Epistolis Ciceronis, Dialectica, så skola alla Hörarenar strax silentium slagit är, holla vppe medh theras lexor, och wara stilla och sampt med te andra i scholan tilhöra, te moste och wara tilstädes när scolmestaren läss in sacris, på thz the måge veta huad te vti thenna lexona mz sina lokaler repetera skola.

Huar och så hender, att antingen scholmestaren eller nogon aff Hörarenar få förfall, så att te kunna icke wara tilstädes i scholan, så skole te andre som så tilstädes äro, leggja sig saken så myckit nämmer, och göra sin flijt så väl mz te andres lokaler som mz sine egne, på thz ingen skal warda försumat.

Sammaledes skola te och ganska fljteliga studera och öffuersee lexonar, som te vti scholan läsa och repetera skola, att te sielfue måtte haffua rättte grunden ther på, att thes bätter, och mz så myckit mera fruct exponera them, för te andre, och huar nogott vti nogor lexo framkomper, thz te icke rettzliga väl förstå kunna, eller på huilken te nogott twiffuels haffua, så skola te icke vara för goda til att spörja sigh ther vti med scholmestaren, på thz te intit lära skola androm, huilkit te sielfua icke förstå, eller iw icke äre fulwisse vppå,

Thzta må nu här wara nogh tala om schole ordning, huar så någor, som låter sigh myckit tyckia, sejja ville, att sådana ordning äro en slätt och ringa ting, honom suaras, att ther om må wara huru thz kan, lijkwäl moste huar och een bekenna, ehuru ringa thz är, så är thz ganska lijkwäl myckit aff nödenne, att barn aff yngdomen, i tuct och lofliga konster, må således instruerat och lärd warda, Therföre skal man icke heller sådant förachta, efter ingen til thz högre är, utan genom thessa ringa stycken komma kan.

Noter eller Anmärkningar till editionen av 1561 års statuter.

* Följande editioner söka återgiva texterna så noggrant som möjligt, sålunda utan att använda regelbundna normaliseringar i stavsett, interpunktion osv. Dock upplösas sedvanliga förkortningar och rättas något enstaka, uppenbart skrivfel, utan att det särskilt anges å respektive ställen. æ tryckes vanligen ae, och blott i 1649 års latinska edition har, på förekommen anledning, antalet stora bokstäver minskats. Såsom så ofta eljest, har jög vid dechiffrieringen av enstaka ord och bokstäver erhållit värdefull hjälp av Bibliotekarierna Fil. Doktorerna A. Grape och A. B. Carlsson. — Där olikheter i texter nedan angivas, fränses de sakligt sett fullständigt betydelselösa olikheterna (stavsätt o. d.).

Om läroverksstadgan 1561 och övriga redaktioner av våra tidigaste, nu kända skolordningar hänvisas till R. H. 11 Om Sveriges första läroverksstadga, vilken undersökning ingår såsom n:o I i serien Årsböcker i svensk undervisningshistoria 1921. En jämförelse mellan editionerna av 1561 och 1571 har givits av O. Ahnfelt i Lunds universitets årsskrift 1892. Motsvarande uppgifter rörande sistnämnda redaktion ("Then Swenska Kyrkeordningen", originaltrycket 1571) lämnas härnadan med utgångspunkt i här avtryckta upplagan, varvid denna helt kort betecknas "1561", den andra "1571". Noterna 2, 20, 71 m. fl. påvisa hurasom den enda nu befintliga avskriften av "1561" har låtit enstaka ord falla ut och företer andra små bristfälligheter.

[Articulus XV.]

1) 1571 års redaktion har i stället följande: Therföre må thet ock så än nu ibland oss, så väl som ock ibland alla andra Christeliga församlingar hållet warda, medan ock

2) "Pa swensko" som här skapar tautologi och omening, borttaget 1571.

3) 1571: behåller

4) 1571: skeedt är... — I avskriften av 1561 har ordet "är" ändrats till "var".

5) 1571: Först skal man tilsee, at vthi thessa Tidher ingen deel sungen eller läsen warder,

6) 1571: andra songer, ther någhot... gambla Tideböcker... 1571 har senare i marginalen: "I Tess. 5", där "1561" har: Thessa: 5.

7) 1571: wårdar meer (såsom sagdt är)

8) 1571: thy är 9) 1571: wil för 10) 1571: vth til

11) 1571: begripet och förståndet warda. Men så begynnar man, Thenna

12) "Ey behöffues... etc." saknas 1571. Jämväl saknas i marginalen orden Ottesång, Te deum, Afftonsongh och Bonde minne.

13) 1571: Latijn.

Om the aftnar som äro näst för Helgedagarna, hwilka man kallar Vigilijs, så antigen litet eller ock alztintet folk är j Kyrkionne, mägha Dieknar altsammans j aftnonsongen etc. siunga på Latijn.

Tyckes

14) 1571: endas på (Benedicamus) och... må Canticum.

15) 1571: bortleggia. Doch må wäl skeep, at man om Fastona för Hale-luia siunger *Läus tibi Domine* etc. näst efter Gloria Patri.

16) 1561: "Medh mindre... möieligit" är tillskrivet i kanten.

17) 1571: thet som bättre är. Doch är til förhoppandes, at wij medh tidhen skole bekomma tryckta Songböcker, hwilka the songer allenast skola innehålla som rene och Scriftenne eenlighe äro, och kunna brukas allestädz öffuer hela Riket.

[Articulus XXVIII.]

18) 1571: een besynnerligh skickeligheet... ther på lunge... — I margen: 1 Tim. 3.

19) "1571" har i margen: 1 Tim. 4.

20) 1571: j troonnes ordon, och

21) 1571: Hwi skulle wij ock icke nu så mykit meer göra... Gudz Rike, så skal idher ock alt... — I margen: Matt. 6.

22) 1571: om Tiend, Doch ihwadth thet skeer genom Tiend (såsom wäro förfäder Christeliga haffua ordinerat) eller genom annat sett, likwel är aff Gudhi befatat,

23) 1571: Såsom ock Christus säger, Arbetaren är sijn lön werd. — I margen: 1 Cor. 9. Matt. 10.

24) 1571: så warder likwel Gud icke förgätandes the... födho, Såsom Esaias scriffuar, See, mine tienare skola äta, Men j skolen hungra etc. — I margen: Esai. 65.

25) 1571: beleggja skola... förhär... — Om landsprästers svar jfr en senare, bearbetad avskrift i vol. N 1850 Upps. Univ. bibl.

26) 1571: i margen: Matt. 6.

27) 1571: Pestilentie och andra plågor så förkomma,

28) 1571: och boffuar. Item komma intet til thet föräldranar hadhe them achtat, vthan warda tagne ther ifrå, antigen medh eller moot sin wilia, swaras,

29) 1571: Christus ock seger j lijknelsen sompt... — I margen: Luc. 8.

30) 1571: fögo gott warder om en part aff them som

31) 1571: Malach 3 32) 1571: til några the

33) 1571: wilia, som them medh stoor omkost och tunga hållit haffua til Scholan..., barn til at lära.

34) 1571: goda, skickeiga och flitiga män... ferre, såsom Stichten äro stoor til, hållas til studium, både inrikes och j fremmande land, at någre altijd måga wara j förråd, hem

35) 1571: skicka kan. Och skal thesse Studenters vnderhåld tagas vthaff kyrkiotinden, som til sådana Christeligh bruk, aff wäro förfäder stichtat och lagd är.

36) 1571: strax med skal lata höra eller see, hwar ock något ther vthi behöffues

37) 1571: skal han thet allenast her sökia som dieknomen... tienligit, och icke see til thez honom sieffuom helst löster läsa j Scholan.

38) 1571: på thet både han sieffuer må wara skickelig til at studera och lära, så ock at han må

39) 1571: hård, så at han aff bitter harm någhon flagellerar, Ty

40) 1571: skeep skal medh ordon eller rijss.

När någor diekne bedriffuer någon skalekheet, och är doch icke crimen notorium eller capitale, må thet warda straffat medh Scholenepst, som är, Proban, Scholestock, rijss och ferlo, Ellies liggja the groffua laster vnder öffuerhetennes dom, så wel medh Scholepersoner som andra.

Skulekar och Ribalder som på Landzbygdenne vnder diekna nampn gå efter almoso, skola hwarken Presterna eller Fogderna lijdh, vthan lata them bekomma theas tilbörliga straff.

Item skal ock Scholemastaren vthi Kyrkionne lata dieknar

41) 1571 i margen: Matt. 10.

42) 1571: warda. Ty thet är wist, att ingen kan bättre wara werd itt gott vnderhåld, än en trogen och flitigh Scholemastare. Ty såsom hans arbete j Scholan är nödortffteligit, så är thet och ienligit, ganska tungt och förtretzligit.

The skola

43) 1571: rådth thet beställa.

Then sedhen som her j Riket aff ålder warit haffuer at dieknar löpa soknar, efter thet the som fattige äro icke annor rådth haffua til at hålla sig widh Scholan, må än nu så bliffua, Ty skola ock Landzpresterna lysa för the dieknar som komma til them mz Scholemastarens breff.

Hwar ock så kunde skeep, at något aff tienden ther til lades, at någre dieknar, the som gott nemme haffua, kunde warda vnderhåldne, och theste bättre måtte uehta på theas book och lärdom, wore thet rett och Christeligit.

Och efter thet hwadh... förnemliga på Latiniska Scholar,

[Articulus XXIX.]

44) 1571: warit sätt,

45) 1571: begynna på at lära. Then andre... börja på lära

46) 1571: them lectiones, hwar part... wara tilstüdhed j Scholan

47) 1571: j Landet altsä. 48) 1571: til Scholan,

49) 1571: så ienliga tilstüdhed j Scholan in j aftonen så fem slår,

50) 1571: Thesse samme små 51) 1571: Ty nemmet

52) 1571: Instructores, them, man haffuer kallat Informatores.

53) 1571: sigh någhot 54) 1571: the små lära,

55) 1571: skickeligare wordne äro,

56) 1571: rettelse, at the hwar kretz för sigh, måga

57) 1571: the tree kretzer 58) 1571: teste lättare

59) 1571: een och samma form.

60) 1571: Efter prijm, eller vnder Högmesson,

- 61) 1571: Doch skal man ock... Historiale, standom ock så fabulo-
sum. Och
62) 1571: förhöra hvar daghen än
63) 1571: Tjdzdaghen, Sammalund ock på Odensdagen then ena, och
then andra på Torsdagen. Men
64) 1571: behöffu, Först at the icke äro fäfenge.
65) 1571: warit sätt,
66) 1571: talar, Och ther nāghor annat talar än Latijn. Item ther nāgor
otuchteligha talar, thet
67) 1571: som lyda til then 68) 1571: ord ther vthi
69) 1571: ther Regulas vppå,
70) 1571: således exercerat them med Afton versen,
71) 1571: hymno eller Antiphen på Latijn,
72) 1571: tienā, för then andra kretzen läsna warda. Men för then tridie
kretzen läs
73) 1571: Rhetorica Philippi.
På the yttersta två aftonstunderna,
74) 1571: Aftonsongen
75) 1571: Ty slijkt tienar emoot
76) 1571: thet altsammans wel vthretta.
77) 1571: haflua eens leesor,

II.

1611 ÅRS SKOLORDNING.

Den latinska texten meddelas här efter en i Riksbiblioteket i Stockholm befintlig handskrift (Diverse Ecclesiastique Manuscripter 8, B—X, 1, 35). Urkunden är odaterad men egenhändigt undertecknad av ärkebiskop Petrus Kenicius, biskoparna Olaus Stephani Bellinus i Västerås, Ericus Erici i Åbo, Petrus Jonae Angermannus i Växjö, Laurentius Paulinus Gothus i Strängnäs och Jonas Nicolai Kylander i Linköping, superintendenten i Kalmar Johannes Ungius, kyrkoherden i Skara Sveno Svenonis, teologie lektorerna Daniel Johannis Normalander i Linköping och Petrus Erici Drivius i Västerås samt rektorerna Jonas Esbern i Skara och Joachimus Matthiae Stutaeus i Åbo. Med denna handskrift har jämförts den i Uppsala 1613 utgivna editionen av "LECTIONES ET LECTIONVM ORDO PRO SCHOLIS CATHEDRALIBVS ET PROVINCIALIBVS, IN INCLYTO REGNO SVECIAE, ab EPI-SCOPIS, PROFESSORIBVS ET CAPITULARIBVS, Anno 1610, in Decembri, et Ianuario 1611, Örebrogiae congregatis, unanimiter sancitus & approbatus". De sakliga eller eljest beaktansvärda skiljaktigheterna mellan handskriften och trycket angivas i det följande i noter, varvid den tryckta upplagan rätt och slätt be-tecknas med uttrycket "1613". Oliktigheterna äro i allmänhet obetyd-liga utom i punkten 6 av de i slutet intagna stadgandena.

Den svenska översättningen företer vissa avvikelser från E. Wadsteins tolkning (i Pedagogisk tidskrift 1878), vilken över-setts av f. d. Rektor C. A. BROLÉN. Denne, som jämväl utfört den helt nya översättningen av 1649 års skolordning, har därjämte lämnat en den mest värdefulla medverkan vid utgivandet av ori-ginalurkunderna till båda dessa stadgar, i synnerhet till den senare, för vilket allt härmed bringes honom ett värdsamt, innerligt och välförtjänt tack.

Varken 1561 eller 1611 års statuter äro i här föreliggande redaktioner förut utgivna i tryck.

Scholae sunt provinciales vel Cathedrales.

In ijs ejusmodi ordo praelectionum, exercitationum, aliarumque
constitutionum, servabitur.

Primo.

De Scholis Provincialibus.

In qualibet schola provinciali sunt ¹⁾ quatuor
Classes

I eorum qui primo literis initiantur, in qua Singulis annis
absolvere debent.

in praeceptis

1. Lecturam vernaculi et latini sermonis.
2. Donatum, seu declinationes et conjugationes.
3. Catechesin Lutheri parvam vernacula et latina lingua sine explicationibus.
4. Eodem tempore literas pingere seu scribere discant.

In exercitijs.

1. Vocabula, quorum in quotidiano sermone usus est frequentior, eaque declinare et conjugare.
2. Dialogismos pueriles
3. Preces matutinas et vespertinas.

II Classis, Etymologica, in qua annuo Spatio absolvere debent.

In praeceptis.

1. Orthographiam et Etymologiam Nathanis, ²⁾ in Musica manum & tonos
2. Catechesin Lutheri minorem, vernacula et latina lingua cum explicationibus.

In exercitijs.

1. Viginti Epistolas Ciceronis facillimas, accommodatas ad genera causarum, pro hac et sequenti classe, deinceps imprimendas et ex Fabulis Aesopi 60 antiquae editionis
2. Psalmos paenitentiales, et 10. capita ex proverbij Salomonis. ³⁾

1) 1613 års tryckta edition har: sint. Å dess titelsida har avtryckts Ps. 34: 12 samt på sid. 2 Efes. 6: 4, 1, 2, 3 i nu nämnd ordning. — allt på grekiska och latin.

2) 1613: Nathanis Chytraei

3) 1613: Salomonis, vel libro Syrach.

Skolorna äro antingen

provinsialskolor eller katedralskolor.

I dessa skall följande stadga iakttagas i avseende på föreläsningar,
övningar och andra anordningar.

I. Om provinsialskolorna.

Varje provinsialskola omfattar fyra klasser.

I. Första klassen (Alphabetica)

avser att meddela vetandets första grunder. I denna klass
bör man årligen genomgå följande:

a) Lärokurser.

1. Innanläsning av modersmålet och latinet.
2. Donatus eller deklinationer och konjugationer.
3. Luthers lilla katekes på svenska och latin, utan förklaringar.
4. Samtidigt läres välskrivning.

b) Övningar.

1. I dagligt tal oftare förekommande ord jämte deras deklination och konjugation.
2. Enkla samtalsövningar.
3. Morgon- och aftonböner.

II. I andra klassen (Etymologica)

bör man årligen genomgå följande:

a) Lärokurser.

1. Nathanael Chytraei ¹⁾ ortografi och etymologi. I musik "handen" och tonarterna ²⁾.
2. Luthers mindre katekes på svenska och latin, med förklaringar.

b) Övningar.

1. Tjugo de lättaste av Ciceros brev, vilka, ordnade efter innehållet, böra i följd avtryckas för denna och den följande klassens bruk, samt sextio av Aesopi fabler, gamla upplagan.
2. Botpsalmerna och 10 kapitel ur Salomos ordspråk.

1) N. Chytraeus (1543—1598), professor i Rostock, gymnasiektör i Bremen, utgav en latinsk grammatik.

2) Guidonska handen var ett hjälpmedel att inlära tonskalen genom att fästa tonernas namn vid fingerlederna av vänstra handen, en uppfinning, som tillskrives den italienske musikteoretikern Guido av Arezzo (död 1050?). Med textens "toni" menas tonarterna (kyrkotonarterna).

3. Pro exercitio styli, transferent Epistolas & fabulas Aesopi in vernaculam linguam, et assuefacient se ad eorundem¹⁾ imitationem.

III Classis Syntactica, in qua annuo spacio absolvere debent.

In praeceptis.

1. Syntaxin et prosodiam et initia graecae linguae et in Musica compendium Musices.
2. In Theologia praecipuas definitiones et distributiones ex Locis theologicis Hafner²⁾

In exercitijs.

1. Selectissimas Ciceronis Epistolas secundum genera causarum digestas. Vnam Comaediam ex Terentio, Eclogas Virgilij ad finem et Catechesin Lutheri graece sine explanationibus.
2. Psalmos sequentes videlicet 22. Deus Deus meus etc. 23. Dominus Pastor meus. 24. Domini est terra. 34. Benedicam Dominum in omni & 69. Salvum me fac 91. Qui habitat in adiutorio. 103. Benedic anima mea. 118. Confitemini Domino. et reliqua aliquot Capita in proverbij Salomonis.³⁾
3. Pro exercitio styli interdum themata vernacula in latinum sermonem transferent, interdum Epistolas praelectas imitantur, nonnunquam Carmina in naturalem constructionis ordinem redacta in metra restituunt, vel proprio Marte conscribere conentur.

Observatio.

Vbi tamen in aliqua Schola Cathedrali multitudo discentium necessario postulaverit, ut et Collegae et Classes sint plures. Prima

1) 1613: eorundem. 2) 1613 har i stället följande: ex Compendio Locorum Theologicorum Hafner²⁾ 3) 1613 tillägger: vel Syracide

3. Såsom stilövningöversättning till modersmålet av [förenämnda] brev och Aesopi fabler jämte övning i deras efterbildning.

III. Tredjeklassen (Syntactica).

Denna avdelning hör under året genomgå:

a) Lärokurser.

1. Syntax och prosodi samt elementerna av grekiska språket. I musiken ett kompendium.
2. I teologi de förnämsta definitionerna och indelningarna i Hafner¹⁾ Loci theologici.

b) Övningar.

1. De märkligaste av Ciceros brev, ordnade efter innehållet. En komedi av Terentius. Vergili ekloger fullständigt. Luthers katekes på grekiska utan förklaringar.
2. Följande av Davids psalmer: 22 (Gud, min Gud), 23 (Herren är min herde), 24 (Jorden är Herrens), 91 (Den som sitter under den Högstes beskärm), 103 (Lova Herren, min själ), 118 (Tacka Herren, ty han är god). Dessutom de återstående kapitlen av Salomos ordspråk.
3. Såsom stilövning omväxlande överflyttning av svenska temata till latin och efterbildning av förelästa brev; stundom också återställande i metrisk form av verser, som omflyttats till sin naturliga konstruktionsordning, eller försök att själva skriva latinsk vers.

Anmärkning.

Är likväl i någon katedralskola lärjungeantalet så stort, att flera kolleger oundgängligen erfordras, så må första och tredje klasserna delas så, att vardera får tvänne kretsar (läxlag), och även

1) Matthias Hafner¹⁾ (1561—1619) var professor i Tübingen.

et Tertia subdividantur, ita ut in qualibet duo circuli fiant, et duo sint Collegae. In primo quidem primae Classis circulo discant lecturam vernaculi et Latini Sermonis cum Catechesibus. In secundo. Declinare et Coniugare, cum praenominatis vocabules et Dialogis.

In tertiae Classis primo circulo, audient Syntaxin, Epistolas Ciceronis, et Synopsin ³⁾ Hafenrefferj.

In Secundo. Procodiam, initia linguae graeca, Terentium, Ecclogas Virgilij, psalmos praenominatos et proverbia. ¹⁾

IV. Classis Rectoris, in qua singulis annis absolvere debent.

In praeceptis.

1. Grammaticam graecam Cleonardi, Rethoricam et Logicam Rami, Musicam Hinrici Fabrj.
2. In theologia locos theologicos Hafenrefferj.

In exercitijs.

1. Vnam orationis Isocratis ad Nicoctem vel Demonium, vel Plutarchum, de institutione puerorum, vel unam orationem Demostenis ex Olinthiacis vel Philippicis, et Primum lib. Hesiodi de operibus & diebus. In latinis, duas orationes Ciceronis ex sequentibus. Pro Marco Marcello, Pro Archia. Pro Ligario, pro lege Manilia contra Catelinam. Duos libros ex Georgicis vel Aeneidos Virgilij primum et secundum.
2. Vnam Epistolam Pauli ad Titum vel Timotheum.
3. Pro exercitio Styli partim imitabuntur Ciceronem in Epistolis et orationibus scribendis, & Virgilium in Carminibus, ²⁾ partim alia themata vernacula in latinum sermonem transferent.
4. Disputationes duas quolibet anni quadrante, unam in logicis, et alteram in theologicis.

1) 1613: et Proverbiorum vel Syracidis aliquot Capita. 2) 1613 uteluter: & Virg. in Carn.
3) 1613: Compendium

kollegerna böra vara två. I första klassens första läxlag skall undervisningen omfatta inläsning av modersmålet och latinet tillika med katekeserna. I dess andra läxlag: deklination och konjugation samt de i det föregående nämnda vokablerna och samtalsövningarna. I tredje klassens första läxlag läses syntax, Ciceros brev och Hafenreffer's kompendium; i det andra prosodi, elementerna av grekiska, Terentius, Vergilij ekloger, de förut nämnda psalmerna och Salomos ordspråk.

IV. Fjärde klassen (Classis Rectoris).

I denna klass genomgås årligen följande

a) Lärokurser:

1. Clenardi grekiska grammatik, Rami retorik och logik samt Henrik Fabers musiklära ¹⁾.
2. I teologien Hafenreffer's Loci theologici.

b) Övningar:

1. Ett tal av Isokrates (till Nikokles eller till Demonikos) eller Plutarchus: de institutione puerorum, eller ett av Demosthenes olynthiska eller philippiska tal, samt första boken av Hesiodi Verk och dagar. I latinet tvänne bland följande tal av Cicero: pro Marco Marcello, pro Archia, pro Ligario, pro lege Manilia, contra Catilinam; två böcker av Georgica eller första och andra boken av Vergilij Aeneid.
2. Pauli epistel till Titus eller hans epistel till Timoteus.
3. Såsom stilövning dels efterbildning av Ciceros brev och tal eller av Vergilij poesi, dels också översättning av temata från svenska till latin.
4. Två disputationer varje fjärde dels är, den ena i logik, den andra i teologi.

1) Nicolaus Clenardus (Kleynaerts), nederländsk lärde (1495—1542?), utgav en grekisk grammatik (Löwen 1530, Paris 1541, Uppsala 1618). Petrus Ramus (Pierre de la Ramée), fransk humanist (1515—1572). Heinrich Faber (död 1552), rektor i Naumburgs klosteskola, föreläste musik i Wittenberg. Hans Compendium musicae pro incipientibus utkom åren 1548—1665 i 37 upplagor.

Secundo.

De Scholis Cathedralibus.

In Scholis vero Cathedralibus, quarta classis erit graeca, in qua annuo spacio absolvere debent.

In praeceptis

1. Grammaticam graecam Cleonardi.
2. In theologia locos theologicos Hafenrefferi.

In exercitijs.

1. Isocratis orationes duas ad Nicoclem et¹⁾ Dionicum, duas Demostenis ex Olianthiacis vel Philippicis, Vnum librum Hesiodi de operibus & diebus, vel tragaediam aliquam Euripidis, vel Selectum aliquod ex Homero.
2. Epistolas Pauli ad Titum et Timotheum, vel Evangelium Matthaei aut Johannis: Evangelia vel²⁾ Epistolas Dominicales et festuales
3. Pro exercitio styli, interdum aliquod ex graeco in latinum, interdum ex latino in graecum transferent, Subinde etiam Epistola³⁾ graeca conscribere se assuefaciant.
4. Disputationes duas quolibet annj quadrante unam in theologicis, alteram in Rethoricis.

V. Classis Rethorica et Logica, in qua annuo Spacio absolvere debent.

In praeceptis

1. Rethoricam et Logicam Rami.
2. In theologia locos theologicos Hafenrefferi.

In exercitijs.

1. Duas orationis Ciceronis, ex sequentibus, Pro Milone, Pro Ros. Amerino, Philippicas vel officia Ciceronis, vel de senectute & amicitia. Duos lib. ex Aenaidis Virg. ordine, Homerum de arte poetica vel duas priores Epistolas, vel aliquot selectas odas.

1) Här tordo ursprungligen stått "et", men det synes blivit ändrat till "vel". 1613 har "vel"

2) 1613: &

3) 1613: Epistolia

II. Om katedralskolorna.

I katedralskolorna skall den fjärde klassen kallas Graeca. Följande bör man genomgå i denna klass:

a) Lärokurser.

1. Clenardi grekiska grammatik.
2. I teologien Hafenreffers Loci theologici.

b) Övningar.

1. Två tal av Isokrates (till Nikokles och till Demonikos), två av Demosthenes olynthiska eller philippiska tal, en bok av Hesiodi Verk och dagar eller en tragedi av Euripides eller en vald avdelning av Homeros.
2. Pauli epistlar till Titus och Timoteus eller ettdera av Matthei eller Johannes' evangelier. Sön- och högtidsdagarnas evangelier eller epistlar.
3. Säsom stilövning översättning ömsom av något från grekiska till latin, ömsom från latin till grekiska. Tid efter annan även övning i att författa smärre brev på grekiska.
4. Två disputationer varje fjärdels år, den ena i teologi, den andra i retorik.

V. Femte klassen (Rhetorica et Logica).

Dess årliga pensa äro:

a) Lärokurser.

1. Rami retorik och logik.
2. I teologi Hafenreffers Loci theologici.

b) Övningar.

1. Tvänne bland följande tal av Cicero: pro Milone, pro Roscio Amerino, Philippicae eller Ciceros de officiis, de Senectute eller de Amicitia. Två på varandra följande böcker i Vergilii Aeneid, Horatii de Arte poetica eller de två föregående epistlarna i andra boken eller några valda

Si aliquid temporis reliquum fuerit nonnihil ex Metamorph. Ovidij videlicet vel ex primo lib. de diluvio Deucalionis, vel ex secundo Hist. Phaetontis, vel ex 13 Contentio Aiace vel Ilyssis de armis Achillis.

2. Pro exercitio Styli discant scribere Epistolas Et oratiunculas ad imitationem Ciceronis solutè, & ad imitationem Virg. Horatij vel Ovidij ligatè
3. Disputationes duas quolibet anni quadrante in Logicis.

Observationes.

1. Ubi praeterea Rectorj, aut Conrectori aliquid otij fuerit, licebit etiam horis successivis,¹⁾ publicè vel privatim, proponere Arithmetica Buscherj etiam in Scholis provincialibus, Philippum de anima, Sphaeram Johannis de Sacro Bosco; ita tamen, ut nihilominus Singulis annis priores lectiones absolvant.
2. Ubi vero nullus Conrector fuerit, Rector illa docebit, quae in Scholis provincialibus Rectori sunt demandata.

VI Classis Theologica, in qua lector theologiae annuo spacio absolvere debet.

In praeceptis

1. Pro ijs qui sunt in Classe Rectoris et conrectoris locos theologicos Hafenrefferi nude et simpliciter
2. Tria Symbola, Apostolicum, Nicenum et Athanasinum; et Confessionem Augustanam aliquanto uberius

In exercitijs

1. Vno anno Epistolas ad Rom. & Ephesios: altero ad Galatas et Hebraeos.
2. Disputationes duas quolibet anni quadrante in Theologia

1) 1613: successivis [Bör vara subsecivis].

Oden. Blir tid övrig, må även något ur Ovidij Metamorphoser läsas: ur första boken om Deukalion (den stora floden), ur andra boken om Phaëton eller ur den trettonde om striden mellan Ajax och Ulysses angående Achilles vapen.

2. Såsom stilövningar författande i obunden stil av brev och tal efter Ciceronianskt mönster och i bunden stil övningar med Vergilius, Horatius eller Ovidius till förebild.
3. Två disputationer i logik vart fjärdedels år.

Anmärkningar.

Om dessutom rektor eller konrektor har någon tid övrig, må han också på lediga timmar offentligt eller enskilt föredraga Buscheri¹⁾ aritmetik (detta även i provinsialskolorna), Philippi²⁾ de Anima samt Johannes de Sacro Bosco³⁾ astronomi; dock så att icke desto mindre de förut nämnda kurserna medhinnas.

2. Där konrektor icke finnes, har rektor den undervisnings-skyldighet som tillkommer rektor i provinsialskolorna.

Sjätte klassen (Theologica).

Teologie lektorn bör här årligen genomgå

a) Lärokurser:

1. Förlärjungarna i rektors eller konrektors klasser Hafenreffers Loci theologici i enkel och okonstlad framställning.
2. De tre symbola, det apostoliska, nicenska och athanasianska, samt Confessio Augustana något vidlyftigare.

b) Övningar.

1. Ena året breven till romarna och efeserna; andra året galater- och ebreerbreven.
2. Två disputationer i teologi varje fjärdedels år.

1) Heizo Buscher, rektor i Hannover (i slutet av 1500-talet), utgav Arithmetica vulgaris, av vilken Johannes Bothvidi utgav en upplaga 1613.

2) Melanchthonis.

3) Johannes de Sacro Bosco eller Busto (Holywood, Halifax), engelsk matematiker, död 1256, utgav Tractatus de sphaera mundi, en under medeltiden och senare mycket begagnad lärobok.

Observationes.

1. Ubi theologico aliquid otij fuerit, potest etiam lecturam et initia Hebraeae linguae suis discipulis tradere.
2. Theologus etiam commendabit suis discipulis lectionem scriptorum Chemnitij et Hunnij, et diligenter prospiciat, ut sui discipuli omnes Biblia, et Novum test. Graeco latinum et libellum Concordiae possideant.

Tertio

Quid singulis horis et diebus legendum.

Omnibus diebus profestis, hora

5. In praesentia Rectoris vel Conrectoris et Collegarum primo fiant preces, deinde praemisso argumento recitabitur sonora voce Caput in Biblijs Latinis ab ijs qui sunt in Classe Rectoris. Infimus Collega tres horas ante meridiem, et tres a meridie docebit.

Die Lunae, Martis, Jovis, et Veneris; hora

6. Docebit Etymologus et Conrector.
Etymologus praecepta orthographica, et ijs absolutis, Etymologica.
Conrector praecepta Grammaticae graecae
7. Docebit Syntacticus et Rector.
Syntacticus, priori biduo Syntaxin, posteriorj prosodiam Rector, priori biduo Grammaticam graecam, posteriori Rethoricam eaque absoluta logicam.
Ubi vero Conrector aliquis est, ibi Grammaticam graecam docet, illic Rector priori biduo Rethoricam, posteriorj logicam docebit.
9. Theologus Symbola, ijsque absolutis in Confessione Augustana docebit.
Reliqui vero omnes themata suis discipulis exhibebunt, et breviora ex tempore composita mox corrigant, longiora sequenti die eadem hora examinabunt, tum etiam versiones et alia scripta corrigant, excepto die Veneris, quanto repetitio et recitatio instituitur lectionum theologicarum quae die Mercurij hora nona sunt praelecta.

Anmärkningar.

1. För läraren i teologi någon tid övrig, kan han även lära sina lärjungar att läsa innantill hebreiska och meddela dem elementerna i detta språk.
2. Läraren i teologi skall även anbefalla sina lärjungar läsning av Chemnitii ¹⁾ och Hunni ²⁾ skrifter samt noga tillse, att de alla äga bibeln och det grekisk-latinska Nya testamentet ävensom konkordieboken.

III. Läsordning.

Alla söckendagar kl. 5 f. m. hålles bön i närvaro av rektor eller konrektor och kollegerna. Därefter uppläses på latin, efter föregången redogörelse för innehållet, ett kapitel ur bibeln med hög röst av en lärjunge i rektorsklassen.

Läraren i första klassen skall undervisa 3 timmar på förmiddagen och 3 timmar på eftermiddagen.

Måndag, tisdag, torsdag och fredag.

Kl. 6 undervisa andra klassens kollega och konrektor: den förre i ortografi och, sedan denna avslutats, i etymologi; den senare i grekisk grammatik.

Kl. 7 undervisa tredje klassens kollega och rektor: den förre de två förstnämnda dagarna i syntax, de två senare i prosodik; rektor de två första dagarna i grekisk grammatik, de två senare i retorik och, sedan denna avslutats, i logik.

Där konrektor finnes, som undervisar i grekisk grammatik, skall rektor de två förstnämnda dagarna undervisa i retorik, de två senare i logik.

Kl. 9 undervisar teologie lektor i symbola och, sedan de genomgåts, i augsburgska bekännelsen.

Alla lärarna (utom teologie lektorn) skola giva sina lärjungar temata. De kortare, ex tempore författade, skola de omedelbart rätta. De längre skola de granska följande dag på samma timme. Vidare skola de då också rätta översättningar och andra skriftliga arbeten, utom på fredagen, då repetition och uppläsning sker av de läxor i teologi, som reciterats [och givits] på onsdagarna kl. 9.

1) Martinus Chemnitius, tysk teolog (1522—1586).

2) Aegidius Hunnius, professor i Marburg (1550—1603).

A meridie.

12. Musicam exercebunt In prima psalmos Davidis et Lutheri praesente illius classis collega.

In secunda, Cantum Choralem, ut Kyrie, Venite etc. praesente Etymologo.

In tertia et superioribus, Antiphonas, Responsoria, et cantum Figuratum praesente Rectore, Conrectore, vel Supremo Collega per vices.

1. Docebit Etymologus et Conrector.

Etymologus priori biduo, in Epistolis Ciceronis, posteriori in Fabulis Aesopi. Conrector priori biduo, in soluta oratione graeca, posteriori in Ligata.

2. Syntacticus et Rector.

Syntacticus priori biduo in Epistolis Ciceronis, altero in Terentio eoque absoluto in Virgilio.

Rector priori biduo in exercitijs graecis, posteriori in latinis.

Ubi vero Conrector graeca tractat, Rector utroque biduo in latinis perget.

3 hora Theologus in Epistolis Paulinis.

4 Repetuntur ab iisdem grammaticè, et in Rectoris Classe insuper logicè et Rethoricè, quae prima et secunda horis sunt praelecta.

5 Recitatio eodem capite, quod manè recitabatur ex Biblijs svecicè et fuis ad Deum precibus datur venia.

Die Mercurij

Horis matutinis recitabunt memoriter, quae priori biduo ante et post meridiem praelecta sunt.

9 hora In secunda classe proponetur Catechesis Lutheri, eaque absoluta psalmos paenitentiales et proverbialia.

In Tertia Compendium Hafenrefferi, eoque absoluto, reliqua Proverbialia.

In Quarta et Quinta, ipse Hafenrefferus.

A meridie.

12 Interdum proponuntur¹⁾ praecepta Musices, interdum examinatur cantus & Musica.

1) 1613: Proponentur

Kl. 12 middagen äger musikövning rum: i första klassen Davids och Luthers psalmer i närvaro av första klassens kollega; i andra klassen koralsång (Kyrie, Venite etc.) i närvaro av avdelningens kollega; i tredje och följande klasser antifonier, responsorier och figuralsång i närvaro av rektor, konrektor och den högste kollegan, i tur och ordning.

Kl. 1 läsa etymologiläraren och konrektorn: den förre månd. och tisd. Ciceros brev, torsd. och fred. Aesopi fabler, den senare likaså de två förstnämnda dagarna grekisk prosa, de två senare grekisk poesi.

Kl. 2 undervisa syntaxläraren och rektor, den förre månd. och tisd. i Ciceros brev, torsd. och fred. i Terentius och, sedan denne avslutats, i Vergilius.

Rektorn åter giver månd. och tisd. övningar i grekiska, torsd. och fred. i latin.

Undervisar konrektorn i grekiska, föredrager rektor latin alla fyra dagarna.

Kl. 3 föreläser teologie lektorn Pauli brev.

Kl. 4. De lärare, som undervisat kl. 1 och kl. 2 på dagen, repetera det då genomgångna med grammatisk samt i rektorsklassen jämväl med logisk och retorisk analys.

Kl. 5 uppläses på svenska samma kapitel i bibeln, som på morgonen lästes på latin. Därpå hålles bön och gives ledighet.

Onsdagar.

Under morgontimmarna uppläses ur minnet vad som under de två föregående dagarnas för- och eftermiddagar föredragits.

Kl. 9 läses i 2^a klassen Luthers katekes samt, sedan den avslutats, botpsalmerna och Salomos ordspråk; i 3^e klassen Hafenreffers kompendium och därefter, det återstående av ordspråksboken; i 4e och 5e klasserna Loci theologici av Hafenreffer.

Kl. 12 Musikens teori omväxlande med övning i musik och sång.

- 1 Prima hora, Habebuntur disputationes Grammaticae in quibus discipuli per vices respondebunt. disputabitur autem maximè praeceptis difficilioribus, et anomalis, quorum ratio a respondente quaerenda est.

In Prima Classe, quando hoc vel illud vocatur Latine.

In Secunda, de accidentibus partim orationis, videlicet cuius generis, declinationis et Conjugationis etc. quomodo habeat in praeterito et futuro etc.

In Tertia, quae regula in Syntaxi vel Prosodia.

In Quarta, de exemplis graecis et similiter,

In Quinta de tropis et Figuris, itemque praeceptis logicis, videlicet qui tropi, quae Figurae in aliqua Sententia, quae dispositio, ex quibus Locis argumenta petita; in qua Specie Syllogismus illius Sententiae sit.

Die Sabbathi

Horis matutinis, sicut die mercurij fiat recitatio & repetitio eorum quae posteriori biduo sunt praelectae

- 8 hora Recitetur Tabula officiariorum, ut vulgo dicitur

Ab hora octava ad mediam undecimam habebuntur disputationes una quaedam ¹⁾ Septimana a Rectore, altera à Conrectore, tertia a Theologo, ita ut quolibet anni quadrante sibi injunctas disputationes absoluant.

- 9 Nona hora, in singulis Classibus recitabunt memoriter, quod ²⁾ die Mercuri eadem hora sunt praelecta, nisi disputatio fiat, tunc enim haec recitatio die Veneris praecedente fiat.

A Meridie

- 12 Fit examen Musicae, et cantus, exercebitur festo sequente per hebdomadarium.

Finitis precibus vespertinis proponetur Evangelium dominicale.

In Prima Classe, Svetice ut lecturae se assuefaciant.

In Secunda et Tertia, Latinum explicabitur Svetice & Grammaticè.

In Quarta et Quinta Classe Evangelium graecum latine et Grammaticè.

In Sexta resolvetur logicè & theologicè.

1) 1613: quidem 2) 1613: recitabuntur quae

Kl. 1 hållas grammatiska disputationer, varvid lärjungarna skola i tur vara respondenter. Därvid avhandlas huvudsakligen svårare regler och oregelbundenheter, för vilka respondenten bör giva redogörelse:

i 1^a klassen: huru det eller det heter på latin;

i 2^a klassen: om ordklassernas egenskaper; t. ex. om deras genus, deklination och konjugation osv., om verbens former i praeteritum och futurum m. m.;

i 3^e klassen: exemplens hänförande till vissa syntaxens och prosodikens regler;

i 4^e klassen: behandling av grekiska exempel på samma sätt;

i 5^e klassen: om troper och figurer jämte regler ur logiken; t. ex. angivande vilka troper och figurer samt vilken disposition finnes i en mening, varifrån bevisen äro hämtade, vilket slags slutledning som förekommer.

Lördagar.

Under morgontimmarna förekommer, likasom på onsdagarna, uppläsning och repetition av det som genomgåts de två föregående dagarna.

Kl. 8 uppläses förteckningen på de lärjungar, som under följande vecka skola innehåva vissa förtroendeuppdrag.

Från kl. 8 till $\frac{1}{2}$ 11 hållas disputationer, ledda första veckan av rektorn, den andra av konrektorn, den tredje av teologie lektorn, så att de under varje fjärdedels år fullgöra dem åliggande disputationer.

Kl. 9 uppläses utantill i varje klass det som föredragits föregående onsdag på samma timme, såvida nämligen icke disputation hålles, i vilket fall den ifrågavarande recitationen äger rum föregående fredag.

Kl. 12 midd. sker prövning av den musik och sång, som skall föredragas påföljande söndag. Prövningen verkställs av den lärjunge som för veckan har detta förtroendeuppdrag.

Efter slutad aftonbön läses söndagens evangelium: i 1^a klassen läses det på svenska till övning i innanläsning;

i 2^a och 3^e klasserna översättes det från latin till svenska och behandlas grammatiskt;

i 4^e och 5^e klasserna översättes evangeliet från grekiska till latin och behandlas grammatiskt;

i 6^e klassen resolveras det från logisk och teologisk synpunkt.

De die Dominico et Festis.

Diebus festis, ut eo liberius concionibus sacris vacent nulla exercitia habebuntur ante preces vespertinas, nisi theologus suos subinde in concionando, a prima in secundam pomeridianam velit exercere. Finitis vero precibus vespertinis fiat recitatio et repetitio Evangeliorum Latinè, graecè et theologicè. Praeterea quando dimittitur caetus Scholasticus, injungenda est materia (ut vocant) numerj, quam à paraecijs reversi memoriter recitabunt; Pro hac materia una vice recitabunt elapso intervallo quod audiverunt in theologicis, altera vice, quod in exercitijs Philosophicis. Singulis annis omnes lectiones ad Philippi et Jacobi ¹⁾ absolvent, sequentibus aliquot diebus examen publicum instituetur.

In Scholis Cathedralibus praesente Episcopo et Capitularibus. In Scholis Provincialibus praesente Episcopi et Capitularium legato qui erit unus ex capitulo, cum ministerio loci.

Si quis ex lectoribus deprehensus fuerit negligenter officium fecisse post unam alteramve admonitionem iudicio Episcopi et Capituli officio privetur.

Quarto.

Quaedam observationes.

- 1 Quilibet vero in praelectionibus, prolixa dictata studiosè evitabit tantum praemittat breve argumentum, et dispositionem totius orationis libri aut tractatus. Deinde textum Latinum Sveticè, graecum latinè quam proprijssimè explicabit, et grammaticè resolvit.

Theologo tamen convenit paulo acuratus singula enodare, et commentarijs illustrare, jta tamen ut intra annum suas lectiones absolvet.

- 2 In repetitionibus praesertim Grammaticis, non tam querendum quid est, quam quale, hoc est, non tam quid genus, quid declinatio, quid conjugatio etc. quam cuius generis declinationis, coniugationis etc., nam res ipsa citius ex nomine et crebris repetitionibus, quam ex rei definitionibus a pueris intelligitur. In superioribus autem classibus, dum repetitiones fiunt, diligenter videndum quomodo intelligant et retineant, quid in inferioribus dedicerunt.

1) År i 1611 års handskrift ändrat från "ad primam junij"

Sön- och högtidsdagar.

För att hinder icke må finnas att bevista gudstjänsten, hållas på helgdagarna inga övningar före aftonsången, såvida icke teologie lektorn en och annan gång vill kl. 1—2 öva sina lärjungar i predikande. Men efter aftonsångens slut sker uppläsning och repetition av evangelierna latinè, graecè och theologicè.

Dessutom skall, när skolan upplöses, givas s. k. ferieläxa, vilken lärjungarna skola uppläsa ur minnet vid sin återkomst efter sockengången. Till sådan ferieläxa skall varannan gång användas vad de under föregående termin hört vid de teologiska övningarna, varannan gång vad de inhämtat vid de filosofiska.

Varje år avslutas alla lektioner den 1 juni, och under några påföljande dagar anställes offentlig examen: vid katedralskolorna i närvaro av biskopen och domkapitelsledamöterna, vid provinsiaskolorna i närvaro dels av en domkapitelsledamot såsom ombud för biskopen och domkapitlet, dels av prästerskapet på stället.

Befinnes någon av lektorerna hava försumligt skött sin tjänst, skall han, efter att hava undfått varning en och annan gång, genom biskopens och kapitlets dom avsättas från sitt ämbete.

IV. Några stadganden.

1. Varje lärare skall vid sina föreläsningar sorgfälligt undvika vidlyftiga diktat. Han skall blott förutskicka en kort redogörelse för innehållet och dispositionerna i hela det ifrågavarande talet, boken eller avhandlingen. Därefter skall han översätta den latinska texten på svenska och den grekiska på latin så ordagrant som möjligt samt med grammatisk resolution. Teologie lektorn bör något omständligare utreda och med förklaringar belysa varje särskild fråga, dock så att han medhinner sin kurs inom ett år.

2. Vid repetition, särdeles i grammatik, bör man icke så ofta giva sådana frågor som: vad menas med genus, deklination, konjugation etc., utan hellre: av vad genus är detta ord, vilken deklination följer det, vilken konjugation osv. Själva saken fattas nämligen fortare av gossarna genom dess namn och genom upprepade repetitioner än genom dess definition. Vid repetitioner i de högre klasserna bör dock sorgfälligt undersökas, om lärjungarna förstå och komma ihåg, vad de inhämtat i de lägre.

3 Quod quidam omissis bonis et probatis authoribus, ex quibus cum laude sententias et dicta citare possumus, et eorum loco introducunt novos, cuiusmodi sunt: *Disciplina puerorum*, de *Civilitate morum*. *Carmina Sulpitij*, *Confabulationes Tyronum*, *Colloquia Corderij*, *Erasmj*, et similes, nemo, credit quanto cum discentium dispendio id faciunt: nam primo non assuefaciunt se puerj à primis annis ad phrases et genus dictionis, quo Cicero & Terentius utuntur. Secundo, non possunt iam grandiores facti ex ijs, honestas sententias et sapienter dicta citare.

Tertio, nec phrases et formulas loquendi ex illis probare.

Quarto, ita ex manibus discentium boni authores excutuntur, quos deinde grandiores natu perlegere et addiscere pudet.

Si quis tamen privatim *Colloquia Corderij*, *Erasmj* et similes velit perlegere, cum non sit inutile, neque prohibitum esse volumus.

Fabulae Aesopi cum propter verba & res sunt retinendae tum quia jucunditate sua puerorum animos ad studia alliciunt.

Terentio nulla *Colloquia* et *Confabulationes* reperiuntur magis idoneae, *Elegantiam morum* pueri citius ex conversatione, quam ex praeceptis, et institutione discunt.

4. In qualibet classe manebit discipulus ad minimum biennium ita si sex annos natus literis initietur, Septimo et Octavo discat declinationes et Coniugationes, nono et decimo, *Etymologiam* undecimo et duodecimo *Syntaxin*, decimo tertio et decimo quarto *Graecam*, decimo quinto et decimo sexto, *logicam* et *Rethoricam* decimo septimo et octavo *Theologiam*.

Si natus annos 12 (nam vix natu maiores literis initiantur) tamen ad 24 aetatis annum hoc curriculum absolvet. Nam annuae illae translationes in Scholis valde sunt perniciosae, quia quod primo anno aliqd¹⁾ didicerat, etiamsi felicissimi sit ingenij nisi secundo confirmaverit, et exactius memoriae infixerit, facile oblivioni tradit.

1) 1613: aliquis

3. Några lärare äsidosätta goda och kända författare, vilkas tankar och yttranden kunna med berömmelse citeras, och införa i deras ställe nya böcker såsom *Disciplina puerorum*, de *Civilitate morum*, *Sulpitii carmina*, *Confabulationes tironum*, *Corderi* och *Erasmij*¹⁾ colloquia och liknande. Men därmed tillskynda de lärjungarna en stor förlust. Ty 1) hindras dessa att redan från de första åren vänja sig vid de fraser och det uttryckssätt, som användas av Cicero och Terentius; 2) kunna de icke, då de blivit äldre, citera goda sentenser och visdomsord av dessa författare; 3) kunna de icke med bevis från dessa styrka riktigheten av uttryck och talesätt; 4) rycker man därigenom ur lärjungarnas händer goda författare, vilka de vid mera framskriden ålder blygas att börja genomläsa och lära sig.

Vill likväl någon enskilt föreläsa *Corderi* eller *Erasmij* Colloquia, vilja vi icke förbjuda detta, då sådan läsning ju icke är onyttig.

Aisopos' fabler böra bibehållas både för formens och innehållets skull samt i synnerhet därför att de äro roande och därigenom giva lärjungarna intresse för studier. — Samtalsspråket hos Terentius är tjänligare än andra *Colloquia* och fabler.

Ett stadt skick och uppträdande lära sig gossarna snarare genom umgänge med människor än genom regler och undervisning.

4. I varje klass skall lärjungen stanna åtminstone två år. Sålunda, om han intages i skolan vid sex års ålder, skall han på sjunde och åttonde året lära deklinationer och konjugationer, under det nionde och tionde etymologi, å elfte och tolfte syntax, i trettonde och fjortonde grekiska, på femtonde och sextonde logik och retorik, under det sjuttonde och adertonde teologi. Inskriver han vid tolv års ålder — äldre intagas knappast —, hinner han dock genomgå kursen till sitt tjugofjärde år. Den årliga flyttningen i skolorna är mycket skadlig, emedan lärjungen, även med de lyckligaste anlag, lätt glömmar vad han läst under första året, om han icke på andra året får befästa och bättre inpräglade det i minnet.

1) Mathurin Cordier (Cordier), 1478—1504, fransk filolog, utgav *Colloquia scholastica*, Genève 1564. — Erasmus Roterodamus (1467—1536), berömd humanist. Hans *Colloquia familiaria* trycktes i Basel 1523.

5. Qui docebit logicam Rami ubi ad Methodum perventum fuerit auditoribus proponet etiam doctrinam de generibus causarum et partibus orationis ex Lossio vel Philippo ut authores harum rerum mentionem facientes facilius intelligant, et orationis conscribendae illustriorem aliquem modum habeant.

6. Quicunque Rameam Philosophiam proponunt non calumnientur Aristotilem, ut ab ejus studio suos discipulos dehortentur, quin ad eum tanquam ad uberiorem fontem ablegabunt, ne si forte alicuj ad Academias ire contigerit ex praeconcepto Aristotilis odio ab ejusdem lectione, proprio cum detrimento abhorreat. Qui vicissim Aristotilem vel privatim in Scholis, aut alias in Academia, proponunt, non debent condemnare Logicam Rami tanquam inutilem; sed tantum ostendere quid ulterius ex Aristotile utiliter disci possit.

Qui denique disputant sine pro Rami, siue pro Aristotilis sententia sine acerbitate et convitijs, quod illis verum videtur, candidè et modeste tueantur. Non enim salutis negotium agitur, sive quis Logicam per artem siue per habitum organicum definiverit, siue quis Logicam in inventionem et judicium, siue in Communem & propriam partitus fuerit, : (de quibusdam alijs eadem est ratio); ut propter haec odio plus quam vatiniiano se invicem prosequi necessum habeant, modo hoc constat Ramum compendiosius scripsisse, et tanquam ad juniorum caput magis accommodatum in Scholis proponi debere Aristotilem ab ijs qui ingenio valent, et ad majora contendunt cum fructu legi et cognosci posse.¹⁾

7. Cavendum etiam ne absentium et strepentium, Notarij ex pueris nominentur, si enim nullum habent judicium quos notent, sed pro tributo condemnant et absoluunt, atque ita fit, ut saepe insontes plectantur, et ideo Scholae et literarum taedio afficiantur.

8. In Scholis etiam certus ludendi locus eligatur, et paena statuatur in eum, qui vel alibi ludere, vel horis lusuj destinatis

1) 1613 års edition av denna paragraf är avtryckt här nedan parallellt med namnunderskrifterna.

5. Den som föreläser Rami logik skall, så snart han hinner till metodläran, också framställa läran om genera causarum och partes orationis efter Lossius och Melanchthon, på det lärjungarna må lättare förstå de författare, som behandla dessa ämnen, och på det de må få någon mera tydlig ledning vid författandet av sina uppsatser.

6. De som framställa Rami filosofi, skola icke smäda Aristoteles eller avskräcka sina lärjungar från denne författares studium. Tvärt om böra de hänvisa till honom såsom till en rikare källa, på det att de, som möjligen komma till akademien, icke må, till sin egen skada och på grund av förutfattat hat till Aristoteles, draga sig för att studera honom.

De åter, som föreläsa Aristoteles vare sig enskilt i skolan eller eljest vid akademien, böra icke fördöma Rami logik såsom onyttig utan endast visa, vad som yttermera kan med nytta inhämtas genom Aristoteles.

De, slutligen, som disputerar till försvar vare sig för Rami eller Aristoteles' åsikt, skola utan bitterhet och smädelser ärligt och hovsamt försvara vad som synes dem vara sant. Ty det är icke någon salighetssak, om man bestämmer logiken såsom ars eller såsom habitus organicus, om man delar den i inventio och judicium eller i allmän och enskild. Även beträffande andra frågor äger samma förhållande rum. Lärarna böra därför icke anse nödigt att för dylika frågors skull förfölja varandra med mer än Vatiniansk hatfullhet¹⁾. Blott så mycket må stå fast, att Ramus skrivit mera kortfattat och att han såsom mera lämpad för de yngres fattningsgåva därför bör läsas i skolan, men att Aristoteles kan med fördel läsas och studeras av dem som äro rikt begåfvade och sträva efter högre lärdom.

7. Man bör också undvika att för anteckning av de frånvarande och av dem som föra oljud, utse vissa "notarier" bland lärjungarna själva. Ty dessa döma icke rätt i fråga om vilka de böra anteckna, utan de fälla och frikänna på grund av mutor. Därav blir följden ofta den, att oskyldiga bliva straffade och på grund därav få avsmak för skolan och studierna.

8. Vid skolorna må även utses en lekplats och fastställas straff för den som tager sig före antingen att leka annorstädes

1) P. Vatinus var fiende till Cicero. Denne riktade mot honom ett skarpt tal (Interrogatio in P. Vatinium).

sine venia, quocunque modo abesse sibi praesumpserit, ut illic semper alter ex notarijs adesse possit, qui jurantes et conuicijs ac maledictis alios proscindentes notet, alias quod experientia constat, pueri inter ludendum, iurare et alicui maledicere, promptissime discunt.

9. Nullus ad ministerium sacrum perveniet, quin prius biennium in Academia aut Schola ejus Diaecesios Cathedrali Studuerat, ita enim utroque¹⁾ major erit frequentia, plures lectiones audiet²⁾, Episcopo et Capitularibus innotescet³⁾, an ejusmodi sint, quibus tuto ministerium sacrum committi possit.
10. Nemo recipiatur in aliquam Scholam nisi munitus testimonio Rectoris ejus Scholae, ubi nuperrimè frequentaverat, et integrum annum ibi manere velit, in testimonio autem mentio fiat quousque in isto curriculo pervenerit, et ex qua classe discesserit.
11. Nemo in urbe maneat ultra triduum, antequam suum nomen apud Rectorem profiteatur, nisi poenam subire⁴⁾ velit.
12. Schola non resignetur nisi quatuor in anno, videlicet ad festum Natiuitatis Christi, Paschatos, Johannis Baptistae et Michaelis, neque absint ulla ratione ultra tres septimanas, exceptis diebus Canicularibus, nisi constet⁵⁾ tam longè dissitas paraecias peragrasse, ut impossibile fuerit intra tres septimanas reverti⁶⁾.
13. Quando hoc curriculum mediocriter absolverint, Rectores eos adhortabuntur, ut ad uberiores scientiam acquirendam ad Academiam sese Conferant.
14. Episcopi cum Consistorio diligenter inquirant ne quis apud nobiles in urbibus aut pagis paedagogium habeat, nisi per spectum sit cum nostrae esse religionis, et cum venia capituli id facere.
15. Quia stipendium doctentium in Scholis, quibusdam in locis valde est diminutum⁷⁾, ceperunt quidam, ne vocationem inopia coacti, desererent, paraecias sumere. Quia verò paraeciae discentibus deputatae sunt: id ipsum deinceps permitti serio prohibitum volumus⁸⁾, nisi summa urgente necessitate idque tum fiat⁹⁾ de sententia & consensu Episcopi et Capitularium.

1) 1613: utrobique. 2) 1613: audient. 3) 1613: innotescet. 4) 1613: poenam incurrere. 5) 1613: constat. 6) 1613: posse reverti. 7) 1613: imminutum. 8) 1613: deinceps fieri serio prohibemus. 9) 1613: & sic fiet.

eller att på de för lek bestämda tiderna utan lov vara borta från lekplatsen, av vad orsak det vara må. Den ene av "notarierna" bör nämligen vara där tillstädes för att anteckna dem som svärja eller överfalla andra med skymford och smädelser. I annat fall lära sig gossarna, såsom erfarenheten visar, under sina lekar ganska lätt att svärja och banna.

9. Ingen må antagas till prästämbetet utan att förut hava två år studerat vid akademien eller stiftets katedralskola. Därigenom bliva nämligen dessa talrikare besökta, kandidaterna få höra flera föreläsningar, och biskop och domkapitelsledamöter få lära känna, om kandidaterna äro sådana, att prästämbetet kan åt dem med trygghet anförtras.

10. Ingen må i skola intagas, som icke dels är försedd med avgångsbetyg av rektor vid den läroanstalt, han sist tillhört, dels har för avsikt att kvarstanna ett helt år. I betyget bör angivas, huru långt han hunnit på studiebanan och ur vilken klass han avgått.

11. Ingen må uppehålla sig i läroverksstaden mer än tre dagar, innan han anmäler sig hos rektor. Eljes är han förfallen till straff.

12. Skolan upplöses endast fyra gånger om året, nämligen vid jul, påsk, midsommar och Michaelis dag. Och må lärjunge icke av något skäl vara borta över tre veckor (utom vid röt-månaden), såvida det icke kan styrkas, att han besökt så avlägsna socknar, att han omöjligen kunnat återvända inom nämnda tid.

13. Då lärjungarna nöjaktigt genomgått sin skolkurs, böra rektorerna uppmana dem att avgå till akademien för att förvärva vidsträcktare kunskaper.

14. Biskopar och konsistorier böra sorgfälligt tillse, att ingen antages till barnalärare i adliga familjer i städerna eller på landsbygden, om det icke är utrönt, att han tillhör vår religion och har domkapitlets tillstånd.

15. Enär lärarnas lön vid skolorna på somliga ställen är synnerligen liten, hava några lärare, för att icke av fattigdom nödgas lämna sitt kall, börjat taga sockenhjälp. Men då socknarna äro bestämda åt lärjungarna, förbjuda vi allvarligen att detta hädanefter får ske annat än i yttersta nödfall samt efter biskopens och domkapitelsledamöternas beprövande och bifall.

16. Quia nonnulli pro materia numerj suis discipulis difficiles materias proponunt, et postea ab ijs, qui recitare nequiunt, peccunias exigunt, quod cum discipulorum maxima pernicie est conjunctum: severe prohibemus ¹⁰⁾ ne quis deinceps hoc facere audeat. Quin si materiam numerj, non tarditate ingenij, sed incuria remoratus, mediocriter aliquis recitare nequeat, eum aliqua parte suae paraeciae privet, et cum alio diligentiori communicet.

17. Quia luxus et levitas in vestitu nimium invalescit, Episcopi et Capitulares cum Rectoribus Scholarum prospiciant, ut ejusmodi abrogentur, et Scholares vestitu decenti et suae vocationj convenientj utantur.

Petrus Kenicius Olaus Arosiensis: Ericus Aboen:
Ubsaliensis.

Petrus Jonæ L. Paulinus G. Jonas Nicolaj Kyl-
Wexionensis. E. St. mp ander Lincopensis

Sueno Suenonis Iohannes Ungius
Pastor Scar: Calmarnensis.

Daniel Johannis Petrus Drivius Jonas Esbernj
Normalandr Th. L. L. Th: l: Ar: Scholae Scarensis
Rector.

Joach Matth Stutæ-
us Rect. Sch. Aboens

10) 1613: severe praecipimus.

16. Alldenstund några lärare giva sina lärjungar svåra uppgifter till ferieläxa och sedan kräva penningar av dem, som icke kunna läsa upp sin läxa, något som är förenat med stor skada för lärjungarna, så föreskriva vi strängeligen, att ingen hädanefter må drista så göra. Om däremot någon utan att vara hindrad av trög fattningsgäva, endast av vårdslöshet icke kan nöjaktigt redogöra för hemläxan, må läraren taga ifrån honom någon del av hans sockenhjälp och låta honom dela den med en flitigare lärjunge.

17. Emedan yppighet och flärd i klädsel vinner alltför stort insteg hos ungdomen, böra biskopar och kapitulares tillika med skolornas rektorer tillse, att sådant missbruk avskaffas och att lärjungarna begagna en anständig och med deras ställning överensstämmande klädedräkt ¹⁾.

1) Paragraf 6 å sista kapitlet har 1613 erhållit följande lydelse.

Qui disputant sive pro P. Rami sive pro Aristotelis Sententia, sine acerbitate convitijs & contumelia, quod illis verum videtur candidè et modeste tueantur. Non enim Salutis negotium agitur, sive quis Logicam per artem, sive per habitum Organicum definiverit, (de quibusdam alijs eadem est ratio) modo hoc sciant, P. Ramum ex socraticis & Aristotelicis principijs sua praecepta singulari perspicuitate & exquisita methodo deduxisse eaque illustribus bonorum authorum exemplis illustrasse, & ad usum, qui primò & praecipue in artibus spectari debet, accommodasse. Vsus enim frequens Omnium artium praecepta superat: teste Cicerone lib. 1. de Oratore. Et idem alio in Loco testatur: nec medicos nec imperatores, nec Oratores, quamvis artis praecepta perceperint, quidquam magna laude dignum, sine usu & exercitatione, consequi potuisse. Vsus verbò ille, non tantum consistit in Scolasticis contentionibus de praeceptis artium, sed multò magis, in examinandis, resolvendis, explicandis, imitandis Philosophis, Oratoribus, poetis, Historicis, versatur, & tam latè se extendit, quam usus rationis Humanae. Vnde Plato & Aristoteles Experientiae & usui, tanquam praestantissimo Magistro Omnium artium & doctrinarum inventionem & perfectionem, tribuerunt.

III.

1649 ÅRS SKOLORDNING.

Det här meddelade avtrycket av 1649 års skolordnings latin-text grundar sig, likasom den svenska översättningen därav, på ett med drottning Kristinas egenhändiga underskrift och sigill försedt exemplar, som förvaras i Uppsala universitets bibliotek (sign. U. 3 b). Med denna text har jämförts en likaledes där (Nordinska saml. 67) befintlig, av biskopen i Strängnäs Johannes Matthiae och rector gymnasii därstädes Petrus Petri Grubb bestyrkt avskrift av hela texten med undantag av ingressen (Nos Christina -- Earum vero tenor est qui sequitur).

Det enda tidigare avtrycket av skolordningens text ingår i P. E. Thysolii Handlingar rörande svenska kyrkans och läroverkens historia II, Örebro 1841. En svensk översättning finnes också, utförd av Gustav Sundbärg och tryckt i årsredogörelsen för Högre realläroverket i Stockholm 1886. Från denna har den nu lämnade översättningen, som verkställes av f. d. Rektor C. A. Brolén, måst väsentligt avvika.

Nos CHRISTINA DEI Gratia, Suecorum, Gothorum, Vandalarumque designata Regina et Princeps Haereditaria, Magna Princeps Finlandiae, Dux Esthoniae et Careliae, Ingriaeque Domina, etc. Constat volumus universis et singulis quorum interest, aut quomodo libet interesse potest; quod cum iuventus reipublicae praecipuus thesaurus, et proinde summa cura atque diligentia in ejusdem educatione adhibenda sit; ut multum referat, quibus artibus et scientijs, quibusve moribus, et qua sermonis elegantia puer imbuatur. Nam, si quid falsi, si quid mali aut inepti tenera illa aetas hauserit, in adulta id difficillime corrigi potest et evelli. Non equidem privatum, quod aliqua ratione tolerari posset, hoc malum est, sed rempublicam ipsam magno cum ejus detrimento adficit.

Multi aliena partim imbecillitate partim persuasione decepti, falsa pro veris iuventuti obtrudunt, reipublicae in eo nocentes, sine adfectu nocendi. Quibus autem datum est hos errores nosse, detegere illi malum et iuventutem in viam regiam revocare, pro cura salutis publicae tenentur. Sed cui propositum est fallere discentem, nae in illum severius animadvertendum est.

Nos animo nobiscum reputantes, et e quadam quasi specula perspicientes, quantum damni reipublicae atque in ea ecclesiae Christi e mala iuventutis in hoc regno nostro informatione accrescat, officio nostro regio, nec non singulari, quo in literas ferimur, eoque fervemus, amor consentaneum visum fuit, ut serpenti cum primis in scholis atque gymnasijs malo huic, morboque, tempestivum remedium quaereremus. Idcirco, ut certa aliqua et ætati annisque juvenilibus congrua atque idonea ineundorum studiorum ratio constaret, iudicio et consilio virorum praecipua eruditione conspicuorum, et docendi antiquorum, hoc negotium commisimus; Qui huc convocati in certa capita, leges atque regulas instituendae in scholis trivialibus atque gymnasijs patriae iuventutis, convenerunt, censuræque nostrae submiserunt.

Vi Kristina, av Guds nåde Sveriges, Götes och Vendes utkorade drottning och arvfurstinna, storfurstinna av Finland, hertiginna av Estland och Karelen, herskarinna över Ingermanland m. m., förklara härmed för alla och en var, vilka det vederbör och på något sätt kan röra, att, alldenstund ett samhälles förnämsta skatt är dess ungdom, mycken omsorg och noggrannhet bör iakttagas vid dess uppfostran och stor vikt alltså ligger därpå, vilka vetenskaper och insikter, vilka seder och vilken språklig bildning bliva de unga bibringade. Om nämligen något osant, något orätt eller opassande implantas i deras späda ålder, kan detta med största svårighet vid mera mogna år rättas och uppräckas. Och för visso är sådant icke blott en olycka för den enskilde — något som ju skulle kunna anses vara drägligt — utan det tillskyndar själva staten stor skada.

Många lärare bliva genom andras fäkunnighet eller övertalningsförmåga förledda att implanta hos ungdomen falsk lära i stället för sann och göra därigenom, utan att själva vilja det, skada åt samhället. De som det vederbör äro, då de få kännedom om dylik villfarelse, förpliktade att av omsorg om samhällets bästa lägga det onda i dagen och återföra ungdomen till sanningens konungliga väg. Den lärare åter, som med avsikt förer sina lärjungar vilse, mot denne måste för visso ett strängare förfarande iakttagas.

Då vi betänkt detta och likasom från ett värdtorn överskådat all den skada, som genom en dålig undervisning av rikets ungdom uppväxer för hela samhället och därinom för Kristi kyrka, har det synts oss överensstämmande såväl med vår konungsliga plikt som med den glödande kärlek vi hysa för vetenskaplig bildning, att söka ett tjänligt botemedel mot detta onda, denna sjukdom, som i synnerhet insmyger sig i skolor och gymnasier. Därför hava vi också, i syfte att en bestämd, för de unga åren avpassad och tjänlig anordning av studierna måtte komma till stånd, givit i uppdrag åt män, utmärkta genom synnerlig lärdom och lärareerfarenhet, att härutinnan giva sitt omdöme och råd. Samman kallade härstädes hava dessa enat sig om vissa huvudbestämmelser, lagar och regler för den svenska ungdomens undervisning i trivialskolor samt gymnasier och underställt dem vår prövning.

Earum vero tenor est qui sequitur:

Ratio Informandi in Scholis Trivialibus.

Loca studij tractandis destinata sunt in triplici differentia: summa, Academies; proxima, Gymnasia; ima, Scholas triviales appellamus.

Trivialium scholarum in hoc regno gradus duo sunt: secundum quos aliae inferiores, aliae superiores vel plenae vocentur.

Inferiores, suetice *Barn-Scholar*, lectiones tractabunt, quae assignatae fuerint plenarum scholarum primae classis.

Superiores sunt, quas et plenas appellavimus: de quarum constitutione sequens inprimis suscepta est tractatio.

I. Classium et lectionum.

Classes igitur in superiore seu plena schola quatuor erunt, certo ordine cohaerentes, et praeter has seorsim una scribarum.

I. Classis infima, seu Alphabetica.

Discent vero in hac pueri:

1. Suetice et latinè legere.
2. Literas utriusque linguae scire et eleganter pingere, et connectere.

3. Notas numerorum pingere, earumque vim agnoscere.

Libri legendi scribendique materiam praebituri, hi sunt:

I. In Lingua vernacula.

1. Catechesis minor absque explicationibus.
2. Selectissimae quaedam ex sacra scriptura sententiae, quae peculiari libello comprehensae una cum catechesi typis vulgabuntur.
3. Evangelia diebus dominicis explicari solita.

II. In Lingua Latina.

1. Colloquia nonnulla selectiora, et simplicissimae quaedam epistolae Ciceronis, quas eadem opera conabitur interpretari praceptor, pro captu puerorum.

2. Pauca vocabula ex Nomenclatore minimo huic classi accommodato.

Hos libellos hujus classis discipuli, legendo percurrent, operamque dabit praceptor strenuam, ut non tantum ad distinctam, cla-

Dessa lagars lydelse är följande:

Ordning för undervisningen i trivialskolorna.

Läroanstalterna skola vara av tre slag: de högsta benämnas akademier, de därefter följande gymnasier, de lägsta trivialskolor.

Trivialskolorna skola i vårt land vara av två slag: några lägre, andra högre eller fullständiga.

De lägre trivialskolorna, som kallas barnskolor, böra lämna samma undervisning, som meddelas i lägsta klassen av de högre.

För de högre, som vi ock hava kallat fullständiga, gäller särskildt efterföljande skolordning.

I. Skolans särskilda klasser och deras kurser.

I den högre eller fullständiga trivialskolan skola finnas fyra klasser, som följa varandra i bestämd ordning, samt dessutom särskildt en skriv- och räkneklass.

1. Lägsta klassen (Alphabetica).

I denna klass skola gossarna lära sig: 1. att läsa innantill svenska och latin; 2. att skriva en vacker och flytande svensk och latinsk handstil; samt 3. att skriva siffterecknen och känna deras värden.

Innehållet för denna läse- och skrivundervisning skall hämtas ur följande böcker:

på modersmålet: 1. lilla katekesen, utan förklaringar; 2. några utvalda bibelspråk, som skola tryckas i en särskild bok tillsammans med katekesen; 3. söndagsevangelierna.

på latin: 1. några valda Colloquia ävensom några de lättaste av Ciceros brev, vilka läraren på samma gång skall söka tolka efter barnens fattningsförmåga; 2. några få latinska ord och uttryck ur den särskildt för denna klass avsedda, minsta ordlistan.

Dessa böcker skola av klassens lärjungar fullständigt genomgås, och läraren skall noga vinnlägga sig om ej blott att gossarna

ram ac emendatam literarum, syllabarum vocumque pronuntiationem pueri assuefiant: correctis quantum fieri potest linguae consuetudinisque pravae vitij, sed et sensum assequantur: quod idem in sequentibus quoque classibus sedulo urgendum.

Etiam e re visum est, ut similis et uniformis pronuntiandi ratio in omnibus scholis servetur, per universum regnum.

Ad exercitationem scribendi suffecerit, si calligraphus praeter alphabetum, aliquot ex praedictis libris sententias, et periodos sua manu eleganter descriptas pueris proponat, exempli caussa quod imitentur: Saepe etiam (:praesertim inter initia:) pueri manum ipse circumducet in tabella aut charta, literarum ductibus et eleganti connexione monstratis.

Memoriae in hac classe omnino mandanda.

1. Cathechesis Suetica sine explicatione, una cum dictis ex libello sententiarum Sacrae scripturae.

2. Pauca vocabula latina rerum puero quotidie occurrentium. V. g. praecipuarum, et notissimarum partium humani corporis, item earum quae ad vestitum, mensam et musaeum pertinent. Ediscet vero haec ipsa vocabula puer ex inculcatione praeceptoris, et inspectione tabellae, in qua creta consignabuntur, absque interpretatione vernacula. Hanc enim praeceptor viva voce adiunget, deinde a puero reposcet, donec recitata quacunque voce latina, vernaculam ipse quoque expedite reddere queat, et vicissim.

Pertinet huc infra observat. Caput XV.

In studio Musices vocum intervalla discent in lineis, et Psalmos aliquot sueticos faciliores ac maxime usitatos, canere.

II. Classis secunda, seu Donatistica.

In hac classe incipient pueri scripta latina accuratius explicare, et in linguam vernaculam transferre: itidem vernaculo sermone concepta in latinum convertere.

Tractabunt igitur

I. In Auctoribus et scriptis Latinis.

1. Epistolas Ciceronis, ut a Junio collectae sunt, facilimas, et primi ordinis.

2. Somnium Scipionis ex Cicerone.

De ratione, haec scripta explicandi, vide Observat. Cap. IX.

vänja sig vid ett redigt, tydligt och riktigt uttal av bokstäver, stavelser och ord — i det han så mycket som möjligt beivrar fel och ovanor i talet — utan även att de förstå innehållet av det lästa, vilket man likaså i fråga om undervisningen i följande klasser strängt bör iakttaga.

Det har ock synts oss vara gagneligt, att ett och samma uttal iakttages i alla rikets skolor.

Vid välskrivningsövningarna är det tillräckligt, om skrivläraren själf skriver före, prydligt och omsorgsfullt, dels alfabetets bokstäver, dels några satser eller meningar ur de förenämnda böckerna, vilket allt gossarna sedan skola efterbilda. Ofta, i synnerhet i början, bör läraren även taga gossens hand och själf föra den på tavlan eller papperet för att visa honom skriftdragen och huru de skola vackert bindas tillsammans.

Utantill böra i denna klass läsas: 1. lilla katekesen på svenska ävensom de förut nämnda, tryckta bibelspråken; 2. några få latinska ord och namn på föremål som dagligen möta gossens ögon, t. ex. människokroppens huvudsakliga och mest bekanta delar, klädedräkten, bordet, skolrummet. Dessa ord skola gossarna lära sig genom lärarens föresägande och genom att samtidigt se dem skrivna med krita på tavlan, utan tydning på modersmålet. Föremålets svenska benämning tillägger läraren muntligen och utfrågar sedan lärjungen, till dess denne äger färdighet att återgiva det anförda latinska ordet på svenska och tvärt om. Härvid böra ock iakttagas de anvisningar som meddelas i femtonde kapitlet här nedan.

I musiken skola lärjungarna lära sig intervallerna på notsystemet och några ofta brukliga, lätta svenska psalmer.

2. Andra klassen (Donatistica).

I denna klass skola gossarna börja att noggrannare tyda de latinska texterna och översätta dem till svenska; likaså skola de översätta svenska satser till latin. För den skull skall läsas:

av latinska författare: 1. Ciceros brev, de lättaste i första avdelningen av Junius¹⁾ urval; 2. Cicero, Scipios dröm. Några anvisningar vid dessa kursers genomgående meddelas i kap. IX.

¹⁾ Junius, Franciscus (François du Jon), f. 1545 d. 1602, fransk filolog och teolog, utgav Ciceros Epistolae m. m.

II. In Praeceptis.

Grammaticam contractam, praesertim vero paradigmata declinationum et coniugationum.

Ea vero paradigmata proponentur primum in tabella ad hoc apte confecta et excusa, non adiecta interpretatione Suetica, quam praeceptor tabellam pueris praelegens et inculcans, viva voce subiiciet. Idemque ut a pueris sensim praestetur, curabit.

Paradigmate sic perfecte comprehenso, et familiari reddito, pueros exercebit praeceptor, et ad illud exemplum declinandae coniungendasve voces alias dabit, cuiuslibet auctoris, qui in hac classe tractabitur lectione, affatim suggestura materiam. Puer vocem propositam, primo nudam et sine interpretatione ad notum sibi paradigma inflectere conabitur: hoc adsequutus vernacula cum interpretatione repetet idem exercitium, donec sic quoque vocis ejus inflectendae totam rationem iudicio et memoria tenere videatur.

Certa vero fides puerum haec rite percepisse, haec erit, non si, quo ordine didicerit, possit reddere, sed si quodlibet tempus, aut casum aut numerum, aut modum requirenti, recte respondere e vestigio queat. Quaeret igitur saepe praeceptor ad hanc formam, Dominus, quomodo habet in dativo singularis numeri? quomodo in Accusativo pluralis? Lego, quomodo habet in futuro Indicativi? Item cum explicatione vernaculae vocis. Legerunt, quid suetice significat? Et e contra, Ehc læse, quomodo latine dicitur?

Ad hujusmodi interrogationes puer attentus ni recte respondeat, nondum satis fideliter paradigmata tenet: nec est hinc ex prava quorundam consuetudine ad superioris classis audiendas lectiones transferendus.

Stylum in hac classe exercebunt vertendo latina suetice et contra.

Materiam suppeditabunt lectiones ordinariae: Numerum et modum exercitiorum praeceptoris dexteritas, aetatem et captum discipulorum respicientis. Adde observat. Cap. 11.

Exercitatio loquendi Latine hic instituenda, sed non nisi praesente et moderante praeceptore, ne pueri sermonem latinum idiotismis patriae linguae corruptum imbibant. Vide Observ. Cap. XIII.

In Pietatis studio catechesin cum explicatione sermone vernaculo pueri hic evolvent. Dabitque praeceptor operam, ut non

i grammatik: latinska grammatiken i sammandrag, i synnerhet paradigmerna för deklinationer och konjugationer. Dessa paradigm skola först uppskrivas på en enkom därtill avsedd och förfärdigad tavla; på denna bör den svenska översättningen icke förekomma: läraren nämner den muntligen, i det han läser upp tavlans innehåll för gossarna och inskräper det hos dem; och han skall vinnligga sig därom, att gossarna själva så småningom lära sig läsa upp det förelästa.

När lärjungarna på detta sätt blivit riktigt inövade uti och förtrogna med ett paradigm, skall läraren öva dem genom att låta dem deklinera eller konjugera andra ord, som gå efter detta paradigm; vilken som helst av de författare, som förekomma i klassen, skall vid läsningen lämna ett fullt tillräckligt material. Gossen skall då först försöka att efter det inövade paradigmet böja det nya ordet ensamt och utan svensk översättning; när han är färdig med detta, upprepar han övningen med tillägg av den svenska betydelsen, till dess han visar sig fullt förstå och minnas ordets fullständiga böjning också på detta sätt.

Ett bevis på att gossen rätt förstått saken har man, om han ej blott kan nämna formerna i den ordning han lärt dem, utan även genast svarar riktigt, vilket tempus, kasus, numerus eller modus man än frågar honom. Läraren bör därför giva frågor sådana som dessa: Ordet „dominus“, huru heter det i dativus singularis? Huru i akkusativus pluralis? Vad heter „lego“ i futurum indikativus? — Likaså med avseende på översättningen till och från svenska: „Legerunt“, vad betyder det? Och: „de læsa“, vad heter det på latin? — Kan en uppmärksam gosse icke svara rätt på dessa frågor, så visar detta att han ej fullständigt lärt sig paradigmet, och en sådan bör man icke tillåta att flytta till en högre klass — något som dåliga lärare ofta låta komma sig till last.

I denna klass börjas med stilövningar såväl från latin till svenska som tvärtom. Ämnena hämtas från de vanliga lektionstimmarerna; skrivningarnas antal och anordning i övrigt bestämmes av en skicklig lärares omdöme om lärjungarnas ålder och fattningsgäva. Se även anvisningarna i kap. 11.

Övning i latinets talande börjar ock i denna klass, dock endast i lärarens närvaro och under hans ledning, så att icke gossarna vänja sig vid ett av svenska talesätt och vändningar fördärvadt latin. Se anvisningarna i kap. 13.

I religionsläran skola gossarna här på svenska genomgå katekesen med förklaringar, och läraren bör lägga sig vinn om

verba tantum recitare valeant, sed et sensum verborum commodè teneant. Quare tum in lectionibus proponendis simplicem addet explicationem; tum in repetendis facilimas, et ad fidem vitamque maxime profuturas quaestiunculas ex textu catechetico erutas, movebit, pueros recte respondentes collaudabit: haesitantes patienter sublevabit; aberrantes ruere non sinet, sed veram decisionem subijciat, verbisque paucis et apertis solutionem propositae quaestionis demonstrabit.

Domi in biblijs sueticis proverbialia Salomonis, et Syracidem praecipue legent.

Ediscenda ad verbum haec sunt:

1. Paradigmata declinationum et conjugationum de quibus supra.
2. Catechesis minor cum explicatione suetice.
3. Diebus Dominicis sententia una atque altera insignior, ex Evangelio vel biblicis illis sententijs, de quibus in classis primae lectionibus actum: idque lingua vernacula.
4. Symbola Oecumenica.

In studio Musices, tonos, ut vocant, et Kyrie canere, discent una cum psalmis sueticis pluribus.

Cantus insuper figurati seu harmonici fundamenta prima iij iacient, quibus vox suffragatur.

III. Classis Tertia Syntactica.

Tractabunt hic

I. In Auctoribus Latinis.

1. Ciceronis Epistolas ut a Junio collectae sunt, secundi ordinis.
2. Ciceronis Laelium.
3. Librum primum historiarum Livij.
4. Faciliores ex Vergilij Bucolicis eclogas.

Haec scripta hic sunt explicanda et resolvenda juxta observat.

Cap. IX.

II. In Praeceptis.

1. Grammaticam pleniorum cum prosodia.
2. Exercitatio legendi, intelligendi, pingendique graecas literas ex Epistola Pauli ad Titum petetur: ubi itidem ratio pronuntiationis uniformis habenda.

Exercitium styli consistet,

1. In argumentorum latinorum versionibus sueticis, paulo quam in priori classe prolixioribus.

att de ej blott kunna läsa upp själva ordalydelsen utan också riktigt hava fattat ordens mening. Därför hör han under styckenas genomgående själv tillägga enkla förklaringar och vid förhöret framställa några, dock mycket lätta frågor, som kunna hämtas ur katekesens text och vara av gagn för såväl tro som leverne. När gossarna svara riktigt, bör han giva dem beröm; de osäkra bör han med tålmod hjälpa till rätta; dem som taga miste bör han ej lämna hjälplösa utan meddela den riktiga meningen, och slutligen skall han själv med några få och tydliga ord giva det rätta svaret på den fråga som framställts.

I sina hem böra gossarna av den svenska bibeln särskildt läsa Salomos ordspråk och Syraks sons bok.

Utantill läsas: 1. paradigmerna för deklinationer och konjugationer, såsom ovan är sagdt; 2. lilla katekesen på svenska, med förklaringar; 3. om söndagarna ett eller annat märkligare bibelspråk antingen ur dagens evangelium eller ur det urval, som omnämnas i första klassens kurs, jämväl detta på svenska; vidare 4. de ekumeniska symbola.

I musiken inövas tonarterna och sjunges Kyrie tillika med flera svenska psalmer. De som äga god röst må även få lära sig de första grunderna av figural- eller flerstämmig sång.

3. Tredje klassen (Syntactica).

I denna klass skall läsas:

av latinska författare: 1. Ciceros brev, andra avdelningen i Junius samling; 2. Ciceros Laelius; 3. första boken av Livius; samt 4. några lättare ekloger i Virgilij Bucolica. Dessa texter skola översättas och förklaras enligt de anvisningar, som meddelas i kap. 9.

I grammatik: 1. latinska grammatiken fullständigare, med inbegrepp av prosodien; 2. i grekiska: efter Pauli brev till Titus övning i att läsa, känna igen och skriva de grekiska bokstäverna. Här lägges vikt också vid inövandet av ett likformigt grekiskt uttal.

Stilövningarna skola bestå i översättning till svenska av latinska satser, nu något vidlyftigare än i föregående klass; vidare

2. In Epistolarum aut narratiuncularum brevium versionibus Latinis. Desumet autem argumenta horum exercitiorum praeceptor ex auctoribus huic classi destinatis. Iuxta observat. Cap. XI.

Potest etiam nonnunquam alicujus loci in iisdem Auctoribus Latinis translatio suetica Discipulis proponi latinum in sermonem convertenda. Vide observat. Cap. XI.

Exercitium latine loquendi.

Assiduum hic erit in schola, tam inter discipulos, quam cum praeceptore, juxta observat. Cap. XIII.

Ad studium pietatis evolvent

1. Augustanam confessionem.
2. Synopsis locorum Theologicorum.
- Domi in Biblijs sueticis Evangelistarum historia cursim legenda.

Ediscenda hic ad verbum.

1. Praecipuae regulae syntaxeos, et prosodiae de quantitate syllabarum. Idque ex usu praesertim. Vide Observat. Cap. XIV.
2. Synopsis locorum theologicorum, quousque pervenire dabitur.
3. Versus, seu sententiae poeticae.

In studio Musices.

Ut ratio vocis fert, quidam cantus tantum choralis, nonnulli figurati quoque exercitia continuabunt.

IV. Classis Quarta Rhetorica et Logica.

Absolvent hic

I. In Auctoribus Latinis.

1. Epistolas Ciceronis reliquas, sive tertij ordinis.
 2. Cornelium Nepotem et Orationes Ciceronis pro Archia et M. Marcello.
 3. Librum primum et secundum Georgicorum Vergilij.
 4. Livij lib. Secundum.
- Quomodo sit in his auctoribus versandum, ostendet observat. Cap. IX. et X.

II. In Auctoribus Graecis.

1. Epistolas Pauli ad Titum et ad Ephesios.
2. Evangelia dierum Dominicorum. Haec ad eandem normam tractabuntur, ad quam Auctores Latini, de qua Observ. Cap. IX. et X.
3. Fabulas Aesopi.

i översättning till latin av brev eller kortare små berättelser. Ämnen för dessa övningar bör läraren hämta ur de för denna klass bestämda författarna. Se anvisningarna i kap. 11.

Någon gång kan även föreläggas lärjungarna en svensk översättning av något ställe hos dessa författare, vilket gossarna då få ånyo överflytta till latin. Se anvisningarna i kap. 11.

Latintalande skall här övas träget i skolan, såväl mellan lärjungarna inbördes som med läraren, enligt anvisningarna i kap. 13.

I religionsläran genomås: 1. Confessio Augustana; 2. Synopsis locorum theologicorum. — I hemmen skola de fyra evangelierna i den svenska bibeln kursoriskt genomläsas.

Utantill skola läsas: 1. de viktigaste reglerna i syntaxen och prosodien om stavelsernas kvantitet. Dessa inläras företrädesvis genom särskilda övningar; se anvisningarna i kap. 14; 2. synopsis locorum theologicorum, så långt man hinner; 3. valda stycken i bunden form.

I musiken: Allteftersom röstbegåvningen medgiver, fortsättes dels med koralen, dels också med figuralång.

4. Fjärde klassen (Rhetorica et Logica).

I denna klass skall läsas:

Latinska författare: 1. tredje och sista avdelningen av Ciceros brev; 2. Cornelius Nepos samt Ciceros tal för Archias och för M. Marcellus; 3. första och andra böckerna av Virgilij Georgica; 4. andra boken av Livius. Huru härvid skall förfaras, angives i kap. 9 och 10.

Grekiska författare: 1. Pauli brev till Titus och till Efesierna; 2. söndagarnas evangelier, på sätt som om läsningen av de latinska författarna är antydt i kap. 9 och 10; 3. Aisopos' fabler.

III. In praeceptis Latinis.

1. Rudimenta Logices conscripta ab auctore publice adprobato.
2. Elementa Rhetorices, et haec sunt omnino posterius discenda, cognitis utcumque praeceptis Logicis.
3. Arithmetica in hac quoque classe discenda erit ab Apologista.

IV. In praeceptis Graecis.

1. Paradigmata declinationum et coniugationum Graeca.

Styli Exercitia haec erunt

1. Versiones sueticæ aliquot locorum in praescriptis auctoribus Latinis. Vide Observat. Cap. XI.
2. Versiones Latinae, tum Epistolarum, tum Narrationum et Oratiuncularum sueticarum ex praescriptis auctoribus effictarum et propositarum a praeceptore ad imitandum. Vid. observ. Cap. XI.
3. Facilioris argumenti narrationes, Epistolae et Oratiunculæ latinae, in quibus unius maxime Ciceronis imitatio spectabitur. Vide Observat. Cap. XI.

Exercitatio loquendi latine.

A discipulis hujus classis frequentissime requiretur, constituta in omnes certa poena, qui in schola vernaculo sermone, aut male latino (:videlicet incongruo vel impuro:) fuerint [usi. Vide Observat. Cap. XI.

In studio Pietatis.

Ediscent synopsis locorum theologicorum partem reliquam. Privatim reliquos novi testamenti libros percurrent.

(NB. ut harum privatarum lectionum etiam aliquam curam agat praeceptor)

Memoriae peculiariter tradenda.

1. Praecepta Logices primaria.
2. Praecepta Rhetorices in Elementis.
3. Paradigmata Declinationum et Coniugationum graeca.
4. Excerpta ex Graecis et Latinis auctoribus huic classi attributis, iuxta Observat. Cap. X. et XIV.

Musices exercitia hic ut in superiori classe continuanda, et propositis Musicae praeceptis necessarijs perficienda.

Teoretisk undervisning på latin: 1. de första grunderna av logiken, efter någon offentligen godkänd författare; samt 2. huvuddragen av retoriken, vilka dock icke böra läsas förr, än grunddragen av logiken äro något så när genomgångna. — 3. I denna klass bör ock undervisning i aritmetik meddelas av läraren i skriv- och räkneklassen.

I grekisk grammatik: paradigmerna för deklinationer och konjugationer.

Stilövningarna skola vara följande: 1. översättningar till svenska av några ställen hos de i det föregående angivna latinska författarna — se anvisningarna i kap. 11; 2. översättningar från svenska till latin såväl av brev som av berättelser och kortare tal, efter de angivna författarna av läraren ombildade och framställda till imitation (anvisningarna i kap. 11); 3. egna berättelser, brev och små tal på latin om lättare ämnen, varvid i synnerhet lägges an på att Ciceros stil efterbildas. Se anvisningarna i kap. 11.

Latinets talande skall i denna klass övas på det ivrigaste, så att plikt fastställs för var och en som i skolan begagnat sitt modersmål eller talat dåligt latin (med fel mot grammatiken eller mot språkets renhet). Se anvisningarna i kap. 11.

I religionsläran skall inhämtas återstoden av Synopsis locorum theologicorum. Enskildt skola lärjungarna genomläsa de återstående böckerna av nya testamentet. Härvid är att märka, att läraren i någon mån skall övervaka även denna enskilda läsning:

Utantill skola läsas; 1. de första satserna i logiken; 2. grundreglerna i retoriken; 3. paradigmerna till de grekiska deklinationerna och konjugationerna; 4. utdrag ur de för klassen föreskrivna latinska och grekiska författarna; se anvisningarna i kap. 10 och 14.

I musik skola övningarna fortsättas såsom i föregående klass och fullföljas genom meddelande av det viktigaste i musikkens teori.

Classis Peculiaris scribarum.

Praeter enumeratas classes ordine sibi succedentes separata quaedam erit eorum, qui scribendo et numerando praecipue exerceri volent, nec ulterius progredi in studiis alijs excolendis cupiant possintve.

Oportet autem hos, antequam hanc in classem recipiantur, rite tenere nimirum ea, quae discipulis infimae classis sunt praescripta.

Discent autem hi,

1. Rationem literas latinas sueticasque rite ac eleganter pingendi connectendique.
2. Arithmeticam tum vulgarem, tum practicam seu Apologisticam, imprimis mercatoriam.
3. Rationem conscribendi Epistolas sermone suetico puro et eleganti.

Hunc ad finem varias cultiorum hominum formulas epistolicas, de quavis materia conquirent, et in libro excerptorum adnotabunt, subiuncto ad calcem indice, ut reperiri facilius, et promi ad usum queant. Peculiariter titulos, ut vocant, et epitheta Magnatum, aliorumque hominum, officio et conditionj eujusque convenientia, iuxta usum aulae et peritorum, observabunt et exscribent.

II. Exercitiorum Scholasticorum

secundum dies et horas divisio
in singulis classibus.

In classe infima.

Hujus classis exercitia certos ad dies horasque referri commode non possunt: sed pro suo quisque profectu modo legendo, modo scribendo exercetur, ut puero utilius fore praeceptor iudicaverit.

De *Memoriae* tamen exercitatione moneri in commune potest, ei horam matutinam septimam, vespertinam vero tertiam aut quartam opportunissimas videri.

Quum autem hac in classe inter discipulos magna et multiplex, progressuum sit futura varietas; quae singulorum accuratiorem haberi rationem non patietur: studebit praeceptor efficere, ut plures simul et eadem opera doceri possint.

Hoc autem adsequetur omnium puerorum multitudinem in tres forte coetus tribuendo, eosque coniungendo, qui pares quodammodo profectus, aut certe non longissime distantes, habere videbuntur.

Skriv- och räkneklassen.

Utom de nu uppräknade klasserna, vilka i ordning följa på varandra, skall finnas en särskild klass för dem, som i främsta rummet vilja öva sig att skriva och räkna och icke önska eller kunna fortsätta sina studier i andra ämnen. Dock måste dessa lärjungar, innan de få intagas i denna klass, hava fullt inhämtat åtminstone de kurser, som äro föreskrivna i den lägsta klassen.

I skriv- och räkneklassen skola lärjungarna inhämta:

1. att vackert och flytande skriva såväl svensk som latinsk handstil; 2. aritmetik, såväl allmän som praktisk (apologistisk); i synnerhet vad som lämpar sig för köpmän; 3. att författa brev på ren och vacker svenska. För detta ändamål skola lärjungarna efter bildade mäns brev samla formulär till brev i olika ämnen och införa dessa i en anteckningsbok, som de skola förse med ett register i slutet, för att den lättare skall kunna begagnas. Särskildt skola de taga reda på och anteckna de titlar och epitet, som enligt hovets och de sakförståndigas bruk tillkomma rikets yppersta och andra herrar efter vars och ens ämbete och stånd.

II. Timschema för undervisningen i de särskilda klasserna.

Lägsta klassen.

De särskilda övningarna i denna klass kunna icke lämpligen en gång för alla fästas vid vissa dagar och timmar, utan varje lärjunge bör efter sina främsteg sysselsättas än med läsning, än med skrivning, allteftersom läraren finner nyttigast. Dock må erinras om att i allmänhet timmarna kl. 7 på morgonen samt kl. 3 eller 4 på eftermiddagen torde vara de lämpligaste för drivande av utanläsning.

Då emellertid på detta sätt inom klassen måste uppstå en mångfaldig skillnad mellan lärjungarna med avseende på deras främsteg, vilket åter omöjliggör ett omsorgsfullare tillgodoseende av vars och ens särskilda behov av ledning, bör läraren söka ordna så, att flera samtidigt kunna sysselsättas med ett och samma arbete. Detta vinnes genom att fördela alla gossarna uti t. ex. tre läxlag, i det de lärjungar sammanföras, vilka tyckas vara något så när lika långt komna eller åtminstone skilja sig från

Ut in primo coetu locentur incipientes, in proximo provectiores, in supremo exercitatissimi. Singulis coetibus singulos hypodidascaeos praeficiet praeceptor, quorum opera in proponendis repetendis lectionibus sublevetur.

Qui igitur pueros exercere legendo velit, pueris ejusdem coetus omnibus tabellas suas librosve attente inspicere iussis, particulam quam proponendam censuerit, clara distinctaque voce praeleget.

Deinde ex pueris unum alterumve paulo correctius commodiusque legentem surgere iubebit, eandemque particulam caeteris praelegere. Errantem ipse diligenter monebit, et prave pronunciata, quemadmodum proferri debeant, docebit. Tandem singulis legentibus operam similem dabit.

Eodem ordine in ijs, quae memoriae mandanda sunt in hac classe progrediatur.

A Meridie.

Hora XII. semper canendo, quemadmodum et reliquarum classium discipuli exercebuntur: Hora autem I. scribendo. Exercitatiores seu supremi coetus pueri Dominicis diebus evangelia legent, cathechesin et sententias Biblicas repetent et memoriter recitant.

In schola temploque praesto erunt horis iisdem, quibus et discipuli secundae classis. Parvulis tamen saepe condonandum erit si aliquanto serius accedant, praesertim hyeme: Minus etiam severe consulatur in eos, quorum hospitium a schola aberit longius.

In classe scribarum.

Hac in classe iisdem horis convenient discipuli, quibus et superiorum trium classium exercitia peragentur.

Hora XII. Ipsi quoque Musicae dabunt operam.

Matutino tempore in Arithmetice exercebuntur, deinde scribendo. In utroque eo studio rudiores tum a praeceptore, tum etiam hujus arbitrio a condiscipulis provectioribus poterunt doceri.

Templum, ut caeterarum classium discipuli, stans horis frequentabunt. Ad deducenda vero funera non cogentur.

varandra blott i mindre grad. Till första läxlaget skola då höra alla nybörjarna, till det andra de något mer försigkomna, till det tredje de mest övade. För vart läxlag bör läraren tillsätta underlärare för att genom deras arbete vinna hjälp vid läxornas beredande och förhörande.

Den som sålunda vill öva gossarna i innanläsning, skall, sedan alla lärjungarna inom samma läxlag blivit tillsagda att uppmärksamt följa med å sina tavlor eller i sina böcker, med klar och tydlig röst uppläsa ett kort stycke, som han bestämt till genomgående.

Därefter skall han låta en eller annan gosse av dem, som läsa bäst, resa sig och läsa samma stycke om igen för de övriga. Läser han orätt, skall läraren noga förehålla honom det och visa honom, huru hans oriktiga uttal bör rättas. Sedan förfar han med var och en av de övriga på samma sätt.

I samma ordning skall ock förfaras vid det, som i denna klass läses utantill.

Klockan 12 skola gossarna alltid övas i sång, liksom även lärjungarna i de övriga klasserna. Klockan 1 skola de övas i skrivning. De mera försigkomna, eller de som tillhöra översta läxlaget, skola om söndagarna läsa dagens evangelium samt repetera och ur minnet uppläsa stycken av katekesen och språk ur den heliga skrift.

I skolan och kyrkan skola lärjungarna i denna klass infinna sig vid samma tider som andra klassens lärjungar. Med de minsta av dem måste man dock ofta nog hava overseende, om de komma något senare, i synnerhet under vintern. Mindre strängt bör ock härutinnan förfaras mot dem som hava lång väg till skolan.

Skriv- och räkneklassen.

Lärjungarna i denna klass skola samlas på enahanda tider, under vilka läsningen pågår i de tre övre klasserna. Klockan 12 skola även de övas i sång.

Om morgnarna skola de övas i räkning och därefter i skrivning. I båda dessa ämnen kunna de mindre övade undervisas såväl av läraren som ock, efter hans bestämmande, av mera försigkomna medlärjungar.

I kyrkan skola de komma på bestämda timmar likasom de övriga klassernas lärjungar. Dock böra de icke tvingas att ledsaga lik.

Diebus Mercurij mane patriam historiam legent. Diebus Sab-
bati et Dominicis, cathechesin aliquam sueticam amplio-rem.

Domi Biblia suetica diligenter evolvent.

De omnibus classibus.

Communiter observandum est, si commodius visum fuerit per
hyemem una hora serius, quam in tabella lectionum adnotatum
est, discipulos in scholam itare, ut v. g. duae classes inferiores
convenient hora sexta: duae superiores quinta: posse hoc ea lege
concedi, ne sub octavam longior uno quadrante horae indulgeatur
venia. Sic enim penso diurno ferme decedet nihil: lectionibusque
omnibus iustum tempus servabitur.

Observationes et commonefactiones uberiores in usum praeceptorum.

Caput I.

De praeceptoribus in genere.

Praeceptores singulis classibus praeficiantur eruditione et vita
idonej: qui et docere commode pueros, et exemplo morum ijs praeire,
et officij scholastici taediosam provinciam aequo animo tolerare
possint.

Vitia ludimagistris valde familiaria dici meminerint, inanem
eruditionis persuasionem (: unde scholasticus fastus :) et morosi-
tatem. Haec igitur eo vitent studiosius modestiaeque, comitati, et
humanitati adsuescant. Discipulis se praestent incorruptos, sanctos,
affabiles, tanquam parentes: non dissolutos et abiectos, tanquam
sodales vel famulos.

Eruditionem quod attinet, in praeceptoribus classicis requiritur,
ut et patriam linguam bene calleant; et in latina probatissimos
quosque scriptores intelligere et explicare valeant: etiam ipsi non
congruenter modo, sed et pure scribere latine loquique possint.

Rector et conrector praeterea theologicorum locorum, linguae
graecae, nec non Dialectices et Rhetorices medioerem utique cogni-
tionem habebunt.

Atque haec in ijs qui ad functionem hoc genus adspirabunt,¹⁾
religiose et sollicite requirantur: neque ulla de caussa quisquam,
cui ista defuerint, ad docendi munus admittatur.

¹⁾ Båda manuskripten hava felaktigt adspirabant.

Onsdagsmorgnarna bör svensk historia läsas. Lördagar och
söndagar skall läsas katekes på svenska efter någon vidlyftigare
framställning. Hemma skola gossarna flitigt läsa svenska bibeln.

Om alla klasserna

gäller, att, om det befinnes lämpligt att under vintern lektionerna
börja en timme senare än schemat angiver, så t. ex. att de båda,
lägsta klassernas lärjungar samlas klockan sex och de båda högre
klassernas klockan fem, så vare detta tillåtet, under villkor att
ledigheten kl. 8 icke utsträcker sig öfver $\frac{1}{4}$ timme. På så sätt kan
nämligen den för var dag fastställda lästiden bevaras nära nog
oavkortad och rätt tid behållas för alla lektionerna.

Utförligare anvisningar och erinringar för lärarna.

Kap. 1. Om lärarna i allmänhet.

Såsom lärare för de särskilda klasserna skola sättas personer,
som därtill i fråga om kunskaper och leverne äro passande, som
äro dugliga både att undervisa och att föregå med ett godt
exempel och som äga tålmod att underkasta sig en lärares
tröttsamma värv.

Lärarna böra erinra sig att såsom deras särskilda svagheter
plåga nämnas lärdomshögfärd (fastus scholasticus) och
knarrighet. De böra därför flitigt bekämpa dessa fel och i stället
söka vänja sig vid anspråkslöshet, vänlighet och ett godt um-
gängessätt. Mot lärjungarna böra de visa sig oförvitliga, samvets-
granna och vänliga, såsom en fader mot barnen, icke vårdslösa
eller simpla i sitt sätt, såsom en kamrat eller en tjänare.

Beträffande graden av deras kunskaper skall av klasslärarna
fordras, både att de grundligt känna sitt modersmål, och att de
fullt förstå och kunna tyda de erkänt bästa latinska författarna;
likaså skola de kunna skriva och tala ej blott ett felfritt utan
även ett vackert latin.

Rektor och konrektor skola dessutom äga åtminstone god-
kända insikter i teologi, grekiska, dialektik och retorik.

Uti allt detta skola de som söka en lärareyssla samvetsgrant
och omsorgsfullt prövas, och under ingen förevändning bör åt
någon givas ett lärareämbete, om han brister i något av ovanstående.

Probatu vero et admissi, modum docendi constitutionibus hisce praescriptum accurate servanto, nec ab eo vel latum unguem, suo arbitrato discedunto.

Si qua autem in re, ab ista norma discendi, necessarium putabunt, ad constitutos inspectores, aut si majus esse negotium videatur, ad magistratum modeste referant, eorumque sententiam expectent.

Vt autem ad officij sui partes diligenter ac fideliter obeundas omnimodis excitentur, non modo quotannis in examine publico, praelectionum suarum industriaeque rationem accuratam inspectoribus reddent: verum etiam ab alijs laboribus et muneribus publicis, puta concionibus, ecclesiarum visitationibus, caussarum et negotiorum consistorialium tractationibus, idque genus alijs, immunes exemptique erunt.

Cap. II.

De officio Rectoris.

Rector, praeter ordinariam suae classis administrationem, totius scholae, et rerum ad eam pertinentium curam geret.

Conrectoris et praeceptorum classicorum mores et diligentiam observabit: quemlibet eorum officij sui, quum opus erit, admonabit, errantes modeste corrigit: prae fractos aut scholae inutiles inspectoribus indicabit.

Iisdem, quoties dimittendus erit coetus scholasticus, catalogum prius discipulorum omnium exhibebit.

Novitiorum adventantium inspiciet testimonia, neque sine testimonio quemquam admittet, viso testimonio in quo nominatim exprimi debet, puerum illum lectiones ejus classis, cujus in priore schola discipulus fuerit, legitime absolvisse: exhibitorem ejus ipse vel per conrectorem examinabit, et post acceptam obedientiae fidem ad classem, qua dignus quisque videbitur, referet.

De discipulorum in universa schola, assiduitate, profectu, moribus, ut minimum, quot mensibus semel, inquiret.

Discedentibus e schola testimoniumque vitae ac studiorum petentibus, verum incorruptumque tribuet.

Cap. III.

De officio reliquorum Praeceptorum.

Praeceptores in muneris ingressu diligentiam ac fidem in officio, Rectori reverentiam et obedientiam debitam publice promittent.

De som godkännas och till lärare antagas, skola vid sin undervisning noggrant ställa sig denna förordning till efterrättelse och aldrig tillåta sig att godtyckligt därifrån avvika ens en tumsbredd.

Om de dock anse det nödvändigt att i något hänseende avvika från dessa föreskrifter, skola de vördsamt hänskjuta saken till de förordnade Inspektorer eller, om saken är av större vikt, till verheten och så avvakta dessas beslut.

På det de däremot må på allt sätt uppmuntras till ett flitigt och troget uppfyllande av sitt ämbetes plikter, skola de vid de offentliga examina varje år inför läroverkets Inspektorer avlägga noggrann redogörelse för sin undervisning och sin flit. Dessutom skola de vara fullständigt befriade från alla andra offentliga åligganden och uppdrag, såsom predikningar, kyrkvisitationer, konsistoriegöromål m. m. dylikt.

Kap. 2. Om rektors åligganden.

Rector skall utom undervisningen i sin egen klass hava omsorg om skolan i dess helhet och allt vad henne rör.

Han skall övervaka konrektors och klasslärnarnas leverne och it. Närhelst så kan behövas, skall han erinra dem om deras skyldigheter, hvarsamt rätta deras felsteg samt för Inspektorer anmäla, om någon befinnes genstörtig eller för sitt uppdrag otjänlig.

Innan vid terminens slut ungdomen hemförlovas, skall han Inspektorer avlämna en över alla lärjungarna upprättad katalog.

Nykomlingarnas betyg bör rektor granska och icke mottaga någon som saknar intyg. Då betyg företetts, varuti särskildt bör vara angivet, att ifrågavarande lärjunge nöjaktigt genomgått den klass han i sin förra skola tillhört, skall dess innehavare av rektor eller konrektor examineras och, efter avgivet löfte om lydnad, tagas i den klass, där han anses böra hava sin plats.

Beträffande skolans samtliga lärjungar skall han åtminstone en gång varje månad göra sig underrättad om deras flit, framsteg och uppförande.

Dem som lämna skolan skall han, om de så begära, giva ett förlitligt och samvetsgrant betyg om uppförande och kunskaper.

Kap. 3. Om de övriga lärarnas åligganden.

Lärarna skola vid sitt ämbetes tillträdande offentligen förbinda sig till flit och trohet i sin tjänst samt skyldig vördsamhet och hörsamhet gentemot rektor.

Inter se fraternam concordiam et amicitiam colent. Si quae controversia inciderit, ad Rectorem, deinde si ab eo componi nequeat, ad ephoros scholae deferant, caussamque suam utrobique placide ac modeste agere meminerint.

Rectore inconsulto nihil in schola innovare tentabunt. Lectiones praescriptas in sua quisque classe mature aggredientur, nec eorum quisquam ijs horis, quibus docendi partes ad eum pertinebunt ante lectionem absolutam à schola discedet.

Lectionem nisi iusta et gravi de causa non intermittent: si quae causa fuerit, eam Rectori, quantum fieri poterit, in tempore indicabunt, ut discipulis de vicario idoneo prospicere mature possit.

Nemini discipulorum suorum absentiae veniam diurna longiorem, inconsulto Rectore concedent.

Quot mensibus catalogum discipulorum exhibebunt.

Discipulos peccantes repraehendent, aut pro culpa ratione punient.

Si quem flagitiose negligentem aut contumacem improbumve depraehenderint, ejus nomen ad Rectorem deferent.

Cap. IV.

De discipulis, eorumque classibus in genere.

Discipuli in scholam recipiendi publicam et trivialem, a Rectore vel iussu Rectoris a correctore examinabuntur; ut constet

1. sintne ingenio studijs apti nec ne.
2. si apti esse videantur ad quam sint referendi classem.

Qui pueri valde hebetis ingenij esse dicentur, a censoribus publicis examinabuntur, ac nisi post percepta prima studiorum rudimenta, spem commodiorem in posterum de se ostenderint, alijs honestis vitae generibus destinabuntur. Malitiosi vero, si neque monitis neque poenis scholasticis coerceri possint, e schola protinus expellentur.

In scholam nemo nisi pietatem, diligentiam et obedientiam serio pollicitus, recipitor.

Sinsemellan skola de iakttaga broderlig endräkt och vänskap, om tvist uppstår hänskjuta densamma till rektor eller, om den ej av honom kan biläggas, till eforerna samt i båda fallen lugnt och hovsamt framställa sin sak.

Utan rektors hörande får ingen nyhet införas vid skolan. Till de föreskrivna lektionerna skola lärarna var i sin klass infinna sig i god tid, och ingen av dem äger att under de timmar, då undervisningsskyldighet åligger honom, avlägsna sig från skolan, förrän timmen är slut.

En undervisningstimme skall en lärare ej utan giltig och allvarlig orsak försumma; uppstår nödvändighet härav, skall han snarast möjligt anmäla förhållandet hos rektor, på det denne må kunna i tid söka anskaffa lämplig vikarie.

Ingen lärjunge bör läraren lämna tillstånd till mer än en dags frånvaro, utan att rektors medgivande inhämtats.

För varje månad skola lärarna förete katalog över sina lärjungar.

Lärjungar, som förgå sig, böra av lärarna förmanas eller straffas efter förseelsens beskaffenhet. Finner läraren en lärjunge göra sig skyldig till skamlig lättja, uppstudsighet eller oredlighet, bör han anmäla honom hos rektor.

Kap. 4. Om lärjungarna och deras fördelning i klasser.

Lärjungar, som söka inträde vid en offentlig trivialskola, examineras av rektor eller, på hans uppdrag, av konrektor, i och för utrönande av 1. om de äga tillräcklig begåvning för studier, samt, i fall de härutinnan godkännas, 2. till vilken klass de böra hänvisas.

Gossar, som måste förklaras synnerligen svagt begåvade å förståndets vägnar, skola prövas av offentligen anställda granskare; men giva de efter de första grundernas inhämtande likväl icke bättre hopp om sig än förut, så böra de hänvisas till andra hederliga levnadsyrken. Vanartiga gossar, som varken genom förmaningar eller straff låta sig rätta, böra ofördröjligen förvisas ur skolan.

Ingen bör intagas i skolan utan att allvarligen hava utlovat gudsfruktan, flit och lydnad.

Discipulo examinato in schola locus profectuj ejus respondens dabitur, nulla ambitione, nulloque aetatis aut fortunae intuitu: idque etiam in nobilibus seorsim collocandis observabitur.

Classes in schola constituentur quatuor: certo ordine inter se cohaerentes, ita ut inferior quaeque classis gradus sit ad superiorem. Praeterque has una separata scribarum. De qua tamen providebunt inspectores et Rectores scholarum, ne perfugium ea fiat et receptaculum grandiusculorum adolescentium, vel iuvenum a laboribus et militia se subducentium, et ad haec etiam studia, ad quae confugerunt, ineptorum.

Classes autem illae connexae et continuae sic ordinabuntur, ut suas quaeque lectiones annuo spatio absolvat. Erunt igitur et translationes annuae, per quas tamen nemo superiorem in classem transferetur¹⁾, nisi omnes inferioris lectiones absolverit, et rite perceperit. Reliqui in eadem classe lectiones istas iterato audient, donec et ipsi alius translationis tempore, promotione digni judicentur.

Quod si quis forte vel ingenij singularis bonitate, vel institutione privata adiutus, ante legitimum tempus absolvisse classis suae lectiones, eoque statim ad superiorem promovendus existimetur: videndum diligenter, non solum an rite teneat omnia classis suae praescripta; sed etiam, an capere iam satis possit, quae classis ejus ad quam aspirabit, discipulis eodem tempore proponentur: nisi enim et hoc adsequi possit, praestat in sua classe permanentem, statum translationis tempus expectare.

Si qua classis, ut quandoque factum est, duos in circulos; inferiorem et superiorem distribuatur, observare conveniet, ne aliae lectiones superioris circuli pueris proponantur, quam quae etiam ab inferiore circulo capi et exigi possunt; alias enim duae classes ex una flent, geminato labore praeceptoris, et nullo discipulorum fructu.

Caput V.

De studio Pietatis et Morum.

Agnitio cultusque Dei praecipue scholaribus curae erit. Itaque catechesis statim a principio institutionis ijs instillabitur, et pro-

¹⁾ Båda manuskripten hava transferretur.

Sedan en lärjunge blivit examinerad, skall honom anvisas en plats som motsvarar graden av hans framsteg, utan mannämån och utan hänsyn till hans ålder eller hans föräldrars stånd och förmögenhet; detsamma gäller i fråga om anvisande av särskild plats åt adelsmäns söner.

Skolans klasser skola vara fyra, följande varandra i bestämd ordning, så att den lägre är ett trappsteg till den högre, samt dessutom en skriv- och räkneklass. Vad angår den sistnämnda böra emellertid skolornas Inspektorer och rektorer tillse, att den icke blir en tillflyktsort för en hop rätt vuxna ynglingar eller unga män, som på detta sätt vilja undandra sig arbete eller krigstjänst och för övrigt icke äga någon begåvning för de studier, som de vilja ägna sig åt.

Dessa på varandra följande klasskurser skola ordnas så, att var och en kan genomgå på ett år. Flyttningar skola sålunda verkställas varje år, dock så att ingen bör uppflyttas till högre klass, som icke genomgått och fullt tillägnat sig hela kursen för den närmast lägre klassen. De som ej detta gjort, böra ännu en gång genomgå undervisningen i samma klass, för att så vid nästa flyttning kunna förklaras mogna för högre klass.

Om åter någon lärjunge antingen till följd av särskildt lycklig begåvning eller genom enskild undervisning hinuer att före den bestämda tiden genomgå sin avdelnings kurs och därför kan komma i fråga att genast flyttas till högre klass, så bör noga undersökas, ej blott om han tillfredsställande inhämtat alla för hans egen klass föreskrivna pensa, utan även om han är i stånd att följa den undervisning, som vid samma tid meddelas i den klass, där han önskar vinna inträde; kan han ej detta, så är det bättre att han stannar i sin klass och avvaktar den sedvanliga tiden för flyttning.

Skulle, såsom ibland inträffar, en klass fördelas i tvänne avdelningar, en högre och en lägre, är av vikt att tillse, att den undervisning, som meddelas lärjungarna i den övre avdelningen, är sådan, att den kan fattas och fordras även av de lägre; i annat fall klyves klassen i två, till fördubbladt arbete för läraren och utan något gagn för lärjungarna.

Kap. 5. Om undervisningen i religions- och sedelära.

Guds kännedom och dyrkan skall vara lärjungarnas angelägnaste omsorg. Därför skola de genast börja med inhämtande av

gressu temporis ac eruditionis plenior subinde notitia rerum Divinarum et salutis.

Crebro, praesertim ubi auctor explicandus occasionem suggeret, inculcabitur pueris esse Deum omnipotentem, sanctum, iustum, omniscium, qui odio habeat peccatum, et peccatoribus irascatur, eosque horrendis in hac et futura vita poenis afficiat: e contra vero pios et probos, diligat, promoveat ac custodiat, eorumque fidem et bona opera proemijs amplissimis hic et aeternum ex gratia compenset et remuneretur. Discant nosse semetipsos, quam sint natura corrupti et proni ad malum, quam caecos et indomitos alant in animo affectus, in atrocissima scelera erupturos nisi precibus et ratione vincantur. Discant nosse Christum mundi redemptorem ejusque beneficia, neque nisi per eum salutem et alia vera bona posse a Deo impetrari. Adsuefiant libenter et frequenter publicis sacris interesse, orationi, laudibus divinis, alijsque pijs exercitijs vacare. Moneantur oportere eos contra Diaboli et carnis insidias et exempla corruptorum hominum praesertim sodalium, semper accinctos et paratos, velut in acie stare.

Diebus profestis initium in schola discipuli facient matutini laboris, a precibus et cantiuncula usitata, praesente Rectore, Conrectore, aut saltem uno ex collegis seu praeceptoribus classicis.

Postea psalmus unus Davidicus praelegitur lingua vernacula. Eundem in modum vesperi etiam exercitia scholastica claudentur, lecto ex biblijs sueticis capite. Dabunt etiam praeceptores operam, ut discipulis sit cura civilitatis in moribus, et munditiei in corpore et vestitu: nec ferent, ne dum laudabunt, in eis sordes, paedorem, rusticitatem et morositatem.

Eique fini lectionem proverbiorum Salomonis et Syracidis et exigant a discipulis, uti supra in descriptione lectionum praeceptum est, et ex ea dicta quaedam, ad vitia puerorum corrigenda, opportune objiciant: et vel in legendo negligentiam, vel in obsequendo ignaviam exprobrent.

katekesens lärostycken, och allteftersom tiden fortskrider och med den deras egen utveckling, skall dem meddelas en fullständigare insikt angående de gudomliga tingen och frälsningen.

Tidt och ofta, särskildt när den författare, med vilken man är sysselsatt, därtill giver anledning, bör hos gossarna inpräglas, att Gud är allsmäktig, helig, rättfärdig och allvetande, att han hatar synden, vredgas på syndare och belägger dem både i detta och det tillkommande livet med straff, för vilka man bör förskräckas; att han däremot älskar de fromma och rättfärdiga, främjar och bevarar dem och giver dem av nåd för deras tro och goda gärningar i detta och det eviga livet den härligaste lön. Gossarna böra ock lära känna sig själva, att de av naturen äro fördärvade och benägna till det onda samt nära i sina hjärtan blinda och okuvade begärelser, som skola utbryta i de gruvligaste brott, om de ej övertinnas genom bön och självbehärskning. De böra lära känna Kristus såsom världens återlösare och hans välgärningar, och att endast genom honom frälsning och det sannskyldiga goda kan vinnas hos Gud. De böra vänja sig att gärna och flitigt delta i den allmänna gudstjänsten och åhöra predikan, Guds lov och andra gudaktighetsövningar. Så böra de ock erinras om huru nödvändigt det är att mot djävulens och köttets försåt och mot onda människors fördärfvliga exempel, särskildt mot kamraters, städse stå väpnade och färdiga till strid.

Varje vardagsmorgon skola lärjungarna börja skolans arbete med bön och bruklig sång, i närvaro av rektor, konrektor eller åtminstone någon av kollegerna eller klasslärarna. Därefter skall en psalm ur psaltaren läsas på svenska. På samma sätt skola dagens arbeten avslutas på aftonen med läsning av ett kapitel ur bibeln på svenska.

Lärarna skola söka leda lärjungarna till att eftersträva hyfsning i seder samt prydighet i dräkt och hållning och aldrig hos dem tåla, än mindre uppmuntra smuts och osnyggighet eller ett tölpigt och fränstötande väsen. För detta ändamål skola lärjungarna få att redogöra för läxor uti Salomos ordspråksbok och Syraks sons bok, såsom redan är föreskrivet vid behandlingen av kurserna; och av dessa böcker böra vid lämpliga tillfällen de språk framhållas, som kunna tjäna till rättande av gossarnas fel. Likaså böra lärarna förmana mot försumlighet i fråga om läsningen och mot håglöshet i att lyda givna befallningar.

In lectione profanorum auctorum si quid occurrat, quod cum fide christiana, vel honestate morum pugnare videatur, praeceptores diligenter monebunt, in his rebus, auctores illos, uti miseros et caecos gentiles aberravisse, Nobis autem christianis ex verbo Dei constare, quomodo sit sentiendum. Itaque scriptorum istorum auctoritatem, in alijs quidem non contemnendam, in his vero nullam esse.

Quoties autem honesta dicta, factave legentur, ea commendabunt pueris, et quae possint, imitari, quae vero supra sint, admirari certe et magnificare iubebunt. Denique hoc, ubi occasio erit, non perfunctorie agent, ut tenera statim aetas contemptu et odio vitiorum, virtutum autem amore et admiratione imbuatur.

Breviter: Danda est opera, ut pueri maxime quidem in studijs et moribus, simul proficiant: hoc si obtineri nequeat, certe ut meliores e schola dimittantur, quam accesserint.

Quare sedulo observabunt praeceptores, quibus cum frequentius et familiarius unusquisque puerorum versetur, eoque si videatur habere sodales pestiferos extra scholam, parentes aut hospites puerorum moneant, ut commercio ejusmodi pestium ijs interdican: Discipulos autem corruptores e schola eliminant, non recipiendos antequam ad frugem redierint.

Quum autem in utramque partem plurimum valeant, praeceptorum mores, quum pro se ipsi viros bonos se praestabunt, et ab omni levitate, obscaenitate et morositate remotos; tum etiam scholarum curatores vitam illorum diligenter observabunt.

Studiorum autem bonorum praestantiam, suavitatem, utilitatem, frequenter commendabunt pueris praeceptores: notas eorum laudes inculcando. Ita fiet, ut hac opinione concepta promptius et alacrius studia persequantur.

Magnum autem studiorum impedimentum est, si praeceptorem discipuli contemnant aut oderint. Studebunt igitur praeceptores, excitare et retinere amorem ac reverentiam in discipulorum ani-

När vid läsning av de världsliga författarna ställen möta, som visa sig stå i strid med kristen tro och goda seder, böra lärarna erinra om att i sådana ting antikens författare såsom blindade och olyckliga hedningar foro vilse, men att vi kristna av Guds ord hava visshet om huru vi skola tänka i dessa ting, och att därför de gamla författarnas auktoritet visserligen i övrigt icke bör föraktas men i dessa ting är ingen.

Så ofta däremot man under läsningen möter sanna och sköna yttranden eller handlingar, skola lärarna fästa gossarnas uppmärksamhet därpå och mana dem att efterlikna det som står i deras makt och att åtminstone beundra och prisade det som når över deras egen förmåga. Och närhelst tillfälle gives, skola lärarna allvarligt arbeta på att hos den späda ungdom, de hava för sig, från början ingjuta hat och avsky för det onda men kärlek och beundran för det goda.

Korteligen, man skall bemöda sig därom, att gossarna göra betydande framsteg på samma gång i det sedligt goda som i kunskaper, och kan detta icke fullt vinnas, så bör man åtminstone sträva att göra dem bättre, när de lämna skolan, än de voro, när de där gjorde sitt inträde.

Därför skola ock lärarna sorgfälligt giva akt på med vilka kamrater eller andra varje lärjunge ofta och förtroligt umgås, och om man märker, att någon har skadliga umgängesvänner utom skolan, böra hans föräldrar eller vårdare uppmanas att förbjuda honom detta fördärliga umgänge. Dåliga kamrater och förledare inom skolan böra förvisas därifrån och icke åter få intagas, förr än de hava återvändt till ett anständigt liv.

Men som både i ondt och godt lärarnas eget exempel verkar allra mest, böra de själva visa sig såsom aktningvärdade män, fria från allt lättsinne, osedlighet och elakt småsinne, och skolans vårdare böra noga hava sina blickar fästa på lärarnas seder och liv.

Lärarna skola ofta för lärjungarna framhålla den sanna kunskapens värde, ljuvlighet och nytta och inplanta hos dem vad härom är av andra sagdt. Slår denna övertygelse rot hos dem, skola de ock med större håg och glädje driva sina studier.

Ett stort hinder för studierna uppstår, ifall det inträffar att lärjungarna förakta eller hata sina lärare. Därför skola lärarna sträva efter att vinna och behålla sina lärjungars både kärlek

mis; quod duabus maxime consequentur artibus, integritate morum et dexteritate docendi. Facit etiam ad rem diligens expositio locorum, quales interdum in auctoribus tractandis occurrerint, in quibus pietas erga magistros discipulis commendatur.

Cap. VI.

De studio Linguarum et cognitionis rerum in genere.

Iuventutis in scholis institutio, praeter pietatem, et honestatem morum, duplicem ad huc sibi propositam metam habet, peritiam linguarum et cognitionem rerum.

Ex his praecipue spectatur linguarum cognitio, ad quam aetas illa esse videtur accommodatio. Trium autem omnino habenda ratio est: vernaculae, latinae, Graecae. Vernaculam quidem domo secum adferunt pueri, sed plerumque rudem et impolitam, saepe etiam sordidam et barbaram. Emendanda igitur et expolienda hic etiam est in schola, dabuntque praeceptores operam, ut discipuli, quantum aetas cujusque patietur, patrio sermone ad loquendum scribendumque bene ac commode utantur. Poterunt autem hoc quum alias, tum vero praecipue in explicatione et repetitione scriptorum latinorum, inque versionibus puerorum sueticis emendandis.

Nonnunquam etiam exercebuntur in componendis lingua vernacula literis, item orationibus brevibus: et si quando comediae sint agenda lingua vernacula, actores, non rhythmis, sed prosa, partes suas exsequentur. Et haec exercitia continuabuntur in gymnasijs et academijis.

Latinae vero linguae praecipuum et acerrimum in scholis esse studium convenit, propter uberrimum ejus usum, in studijs et omni vita. Et hujus quidem fundamenta in primordio statim informationis ponere incipient pueri, ejusque studium, cum supradicto studio vernaculae coniungent, exemplo Romanorum, qui suam vernaculam in principio institutionis coniunxerunt cum graeca. Neque enim nobis expedit, quibus latina vernacula non est, graecam simul cum latina auspicari.

In latini sermonis studio progrediendum est scholasticis, donec facultatem sibi compararint non congruenter tantum, sed et pure scribendi ac loquendi. Ueberior ejus linguae cultura gymnasijs et

och vördnad, och detta mål vinnes säkrast genom tvänne medel, nämligen genom ett aktningvärdt uppförande och genom skicklighet i undervisningen. Härtill bidrager också en noggrann genomgång av de ibland vid läsningen förekommande ställen, som hos lärjungar inskräpa vördnad för deras lärare.

Kap. 6. Om undervisningen i språk och övriga ämnen i allmänhet.

Ungdomens undervisning i skolorna har, förutom bibringandet och stärkandet av ett fromt och dygdigt sinnelag, ett dubbelt mål sig förelagdt, nämligen språkkunskap och sakkunskaper.

Av dessa äsyftas förnämligast språkkunskapen, vartill åldern i fråga synes vara mest passande. Härvid äro tre språk i främsta rummet att beakta: modersmålet, latinet och grekiskan. Modersmålet föra gossarna visserligen med sig hemifrån men mestadels rätt och ovärdadt, ofta även orent och vanställt. Därför bör det vårdas och förfinas i skolan, och lärarna böra vinnlägga sig om att lärjungarna, var efter sin ålder, lära sig tala och skriva sitt modersmål väl och värdadt. Tillfälle här till finna lärarna såväl anpars som i synnerhet vid översättning och återgivande av de latinska skriftställarna samt vid rättandet av gossarnas egna översättningar.

Understundom böra gossarna även övas uti författande av brev ävensom kortare tal på svenska, och uppföras någon gång komedier på modersmålet, så skola skådespelarna framföra sina roller på prosa, icke på vers. Dessa övningar skola fortsättas på gymnasierna och vid akademien.

Men skolans förnämsta, ivrigast drivna studium skall vara kännedomen om det latinska språket, detta på grund av den stora nytta det medför både vid andra studier och i hela livet. Grundvalen här till böra gossarna genast lägga vid undervisningens början, så att de förena latinstudiet med det ovannämnda studiet av modersmålet, på samma sätt som romarna vid den första undervisningen förenade sitt modersmål med grekiskan. För oss, som ej hava latinet till modersmål, är det ju icke lämpligt att inlära grekiskan på samma gång som latinet.

I latinska språkets studium böra skolans lärjungar fortskrida, tills de hava vunnit förmågan att tala och skriva latin ej blott formriktigt utan även klassiskt rent; men ett mera djupgående studium av detta språk får förbehållas gymnasierna och akade-

academijs reservanda est. Quare nec exigendum a scholae trivialis alumnis, ut omnes omnium rerum, etiam ipsis ignotarum, nomenclaturas teneant, neque ut difficiliores linguae latinae auctores, praesertim poetas, exacte et per omnia explicent; neque ut epistolas et orationes, iuxta praecepta rhetorices de inventione et dispositione conscribant; sufficit enim ut in scribendo concinnitatem et puritatem linguae latinae sectentur: inveniant vero et disponant, ut sua cuique natura dictaverit. Tantum obiter admoneri quandoque a praeceptore poterunt, de inventione et dispositione artificiosa, et remitti ad exempla in auctore latino classico, in quo nihilominus non tam inventionem et dispositionem, quam elocutionem imitari curabunt. Qui enim plura et exactiora hic requirent, neque ea tenere consequentur, et impedimento erunt ijs etiam, quae alias aetati captivique puerorum consentanea, disci ab his parvo negotio potuissent.

Graeca quoque lingua in scholis inchoanda est; proseguenda vero in gymnasijs et academijs.

Cognitio potro rerum, quanta pueris convenire potest, minime hic erit negligenda. Et primo quidem sacrarum et theologicarum notitia, ex praeceptis theologicis cuilibet classi assignatis instillanda erit.

Eodem pertinent, tum in templo sacrarum concionum, auscultatio; tum etiam loci quidam de his rebus, in omni genere auctorum saepe occurrentes.

Iisdem ex fontibus etiam vitae et morum aliqua haurienda erit cognitio. Rerum porro naturalium et artificialium rudi aliqua et levi notitia discipulos imbueri praeceptor poterit, ea quae in explicatione et repetitione auctorum occurrent, quaeque inter colloquendum forte incident, quam facillime et simplicissime enarrando.

Cap. VII.

De libris tractandis generatim.

Attingendo autem, ut dictum est, triplici studiorum scopo, praeter *Εὐφροῦν*, seu naturae et ingenij bonitatem atque inclina-

mierna. Man bör därför icke av trivialskolans lärjungar fordra, att de skola ha inhämtat de latinska namnen på alla föremål, även de för dem okända, ej heller att de skola kunna noggrant och fullständigt översätta jämväl de svårare latinska författarna, särskildt skalderna, ej heller att de skola kunna sammansätta brev och tal efter retorikens regler för invention och disposition. Det är tillräckligt, om de vid sina skrivningar kunna uppnå latinska språkets prydighet och renhet; uppfinningen och dispositionen få bli efter vars och ens naturliga begävnin. Blott någon gång, i förbigående, kan läraren giva dem anvisningar om den mera konstnärliga uppfinningen och anordningen, med hänvisning till bestämda ställen hos de klassiska författarna såsom exempel, dock så att dessas stil är vad som i främsta rummet bör efterliknas, ej så mycket själva uppfinningen och anordningen av ämnet. Att redan här söka fullständigare eller djupare intränga häruti skulle icke leda till något resultat, men dessutom rent av kunna bliva till hinder längre fram, när annars detta samma skulle kunna utan större svårighet inläras, sedan det hunnit bliva mera motsvarande lärjungarnas egen, med åldern växande fattningsförmåga.

Även det grekiska språkets studium bör börjas i skolorna, varefter det får fortsättas vid gymnasierna och akademien.

Kännedomen om mänskliga och gudomliga ting i allmänhet bör icke heller på något sätt försummas, försävidt dessa av barnen kunna fattas; i främsta rummet bör kunskap meddelas dem i kristendom och teologi efter de teologiska läroböcker som äro bestämda för varje klass.

Till denna undervisning bör såväl åhörandet i kyrkan av den allmänna gudstjänsten, som även aktgivande på de ställen, som handla om gudomliga ting och ofta möta hos alla slags författare.

Ur samma källor bör ock någon kunskap hämtas om människolivet och sedelagen. Vad angår den yttre naturen och vetenskaperna, kan läraren meddela en konslös och enkel undervisning däri genom att på det lättfattligaste sätt framställa vad som förekommer vid läsning och genomgång av författarna eller annars kan därom komma på tal.

Kap. 7. Om läroböckerna och deras anordning.

För vinnandet av det trefaldiga mål, som redan är angivet såsom studiernas uppgift, hava lärjungarna, förutom *εὐφροῦν*, d. v. s.

tionem, duo sunt discipulo necessaria. 1. Praecepta artium. 2. Exercitatio seu usus.

Vtrisque horum plurimum confert vox viva boni praeceptoris, qua plurima tum in praeceptis, tum in exemplis et usu, etiam absque omni librorum inspectione, summa cum felicitate et fructu discipulo auscultanti instillari possunt. Vnde primum et maximum proficiendi instrumentum pueris esse auditionem, cum veteribus merito statuimus.

Sed lectione praeterea librorum opus est, tam eorum qui praecepta continent, quam qui usum exhibent et materiem Exercitationis. quod utrumque genus coniungi oportere, inter doctos fere convenit. In linguis certe addiscendis hoc esse faciundum, non modo certa ratio, sed ipsa Experientia dudum manifestissime evicit. Itaque puer linguae latinae plane rudis, ad praecepta, sive grammatica vulgaria, nequitiam deducendus est, antequam in latinis auctoribus explicandis versatus tam diu fuerit, ut proprio Marte regulas grammaticas intelligere, et explicare valeat, saltem quoad voces a terminis technicis distinctas.

Quoniam igitur libris pueri carere non possunt, curandum est ut recte apteque imprimantur, constantes nimirum munda charta, et distincto ac elegantj typo: imprimis detur opera, ut quam emendatissimi procudantur. In omnibus autem scholis eadem servetur typi forma, idemque verborum in paginis situs. neque permittatur ulla etiam in diversis editionibus varietas, sine consensu eorum, ad quos ea cura pertinebit. Typographus qui contra faxit, confiscatione librorum mulctetur.

De libris praecepta comprahendentibus notanda speciatim, quae Helvicus in Didact. pag. 4. praecipit, ut nimirum novae lineae crebro usurpentur, diversae materiae titulis dirimantur, praecepta ipsa, secundum diversos ordines seu gradus, (: de quibus infra cap.

naturlig begåvning och fallenhet, tvänne saker av nöden: inlärandet av teorierna samt övningen till färdighet i deras användning.

I var och en av dessa undervisningens båda huvudgrenar är en god lärares muntliga framställning det yppersta undervisningsmedlet, ett medel varigenom uppmärksamma lärjungar kunna, utan att se i en bok, med största lätthet och nytta inhämta en stor del av vad de behöva i fråga om såväl teorier som deras tillämpning. Att åhörandet är för gossarna det första och viktigaste vid kunskapers inhämtande, vilja vi sålunda, i likhet med de gamle, med full rätt fastställa.

Men vid undervisningen behövas därjämte böcker, både sådana som innehålla teorier och regler, och sådana som visa tillämpningen och lämna material för deras inövning. Att böcker av båda dessa slag böra i förening användas vid undervisningen, därom äro de lärda i det närmaste enstämmiga. Att så bör tillgå åtminstone vid språkundervisningen, har ej blott den pedagogiska teorien utan ären erfarenheten för länge sedan på ett övertygande sätt ådagalagt. Därför bör en gosse, som ännu är fullkomligt okunnig i latin, ingalunda genast sättas till inlärande av de allmänna grammatiska reglerna; först måste han hava så pass länge sysselsatt sig med latinska författares läsning, att han av sig själv kan förstå och utreda de grammatiska reglerna åtminstone i fråga om uttryck, som icke äro tekniska termer.

Då gossarna alltså icke kunna undvara böcker, måste man sörja för att sådana tryckas i felfritt och lämpligt skick. Papperet skall naturligen vara snyggt och stilen tydlig och vacker. I synnerhet bör man söka få typerna så felfria som möjligt och tillse, att samma slags typer användas vid alla skolor; likaså att orden hava samma plats å sidorna. Man bör icke tillåta någon förändring härutinnan, icke ens vid ny upplagas utgivande, utan deras samtycke, vilka övervakandet tillhör. Boktryckare, som bryter häremot, bör straffas med upplagans konfiskation.

Om böcker, som innehålla språkreglerna, bör särskildt iakttagas vad Helvicus¹⁾ föreskriver i sitt pedagogiska arbete sid. 4, nämligen att ny rad ofta skall begagnas, att olika avdelningar särskiljas genom rubriker, och att reglerna alltefter grad eller ordning

1) Helvicius, Christoph (Helwig), 1581—1617, professor i Giessen, utgav kompendier i grammatik samt tillsammans med Joachim Jungius (Jung, 1587—1657, professor i Giessen m. m.) W. Ratichii Didactica.

seq. dicetur :) diversitate typi distinguantur, quemadmodum in editione grammaticae graecae Gualperij, et latinae Giessensium factum videmus.

Auctorum libri (sic enim scripta a praeceptis artium distincta nominare hic lubet) Latinorum ut Ciceronis, Livij etc., ex quibus in schola ordinarie, linguae latinae cognitio acquirenda est, contineant solum textum latinum, absque interpretatione vernacula. Idemque de auctoribus graecis sentiendum est, ut absque ulla in libro adiuncta translatione alterius linguae legantur et explicentur.

Cap. VIII.

De praeceptis artium tradendis.

In artibus earumque praeceptis tradendis ac perdiscendis, reputandum semper est, ea propter usum in scholis addisci, quare neque nuda proponenda sunt, ut paulo ante monitum est; neque tantum eis tribuendum temporis, quantum tractationi bonorum auctorum, et exercitationi scribendi ac loquendi.

Est etiam in praeceptis addiscendis certus ordo servandus, ut veluti gradatim, ex facilioribus et paucioribus difficiliora iam et plura tradantur.

Possunt igitur minimum tres fieri gradus sive ordines. quorum primus rudimenta seu elementa contineat. secundus ea, quae necessitate, usu et facilitate primis illis sunt proxima. Unde ut prima praecepta solum analogiam (ut ita loquamur) concernent; ita haec faciliorem anomaliam et exceptiones generaliores, in usu frequentiores, ac maxime necessarias attingent. Tertius ordo continebit praecepta rarioris usus, et exactioris iudicij, quotquot eorum prioribus ad complementum artis defuerint.

In libro igitur cujuslibet artis systema comprahendente, quae ad singulos ordines pertinent, etiam typis discernenda erunt: ut videlicet alio characterum genere primi gradus, alio secundi, alio tertij praecepta excudantur.

(varom se följande kapitel) tryckas med olika stilar, på sätt som skett i Gualperij¹⁾ grekiska grammatik och den latinska, som utgivits i Giessen²⁾.

Upplagorna av de latinska auktorerna (vi kalla dessa böcker så till skillnad från dem som innehålla språkets teori), Cicero, Livius m. fl., ur vilka i allmänhet i skolorna kännedomen hämtas om det latinska språket, skola endast innehålla den latinska texten, utan någon förklaring på modersmålet. Sak samma bör märkas i fråga om de grekiska författarna, nämligen att de läsas och tolkas utan någon i boken intagen översättning på annat tungomål.

Kap. 8. Om inlärandet av läroämnenas teori och regler.

Vid meddelandet och inlärandet av läroämnenas teoretiska del bör ihågkommas, att reglerna inläras i skolan för användningens skull, varför de, såsom nyss är sagdt, varken böra meddelas i och för sig, ej heller upptaga så mycken tid som läsningen av författarna samt övningarna i talande och skrivning.

En viss ordning måste också iakttagas vid reglernas inlärande, så att man från få och lättare steg för steg övergår till flera och svårare.

Vid ett sådant tillvägagående kunna graderna eller kurserna bliva åtminstone tre. Den första av dem skall innehålla de allmännaste grunddragen, och den andra de regler, som i nödvändighet, användning och lätthet att uppfatta komma dessa närmast. De förstnämnda skola framställa så att säga endast de normala konstruktionerna; efter dem komma så de lättare oregelbundenheterna och de avvikelser, som äro mest omfattande eller oftast förekommande och därför nödvändigast att lära känna. Reglerna av tredje ordningen skola innehålla utläggning av mera sällsynt förekommande fall, sådana som fordra ett skarpare omdöme och som jämte de förra fordras för en fullständig insikt i ämnet. I varje lärobok som lämnar en fullständig framställning, av ett läroämne, skall genom särskildt tryck utmärkas vad som rör var och en av de tre graderna, i det sålunda reglerna för första graden tryckas med särskild stil och likaså de som röra 2:a och 3:e graden.

¹⁾ Gualperius (även Gualtperius, på tyska Walper), Otto, 1546—1624, professor i Marburg, rektor i Lübeck, utgav en grekisk grammatik i flera upplagor.

²⁾ Se not 1 å sid. 62 (93).

Omnino autem curandum erit, ut praecepta elementaria seu primi ordinis, ante omnia accuratissime perdiscantur, priusquam ad reliquos accedatur; quae res nunquam sine maximo discentium impedimento damnoque neglecta est.

Et quoniam incipientibus, praesertim puerulis, terrori est, etiam mediocris libri magnitudo, prodest haec elementa ex systemate artis excerpta, et in peculiari libello seorsim excusa, pueris proponi ad exemplum Element. Vossij in Rhetoricis.

Praecepta secundi gradus citius et facilius addiscet puer, si non tantum ipsi ordine a praeceptore, ut fieri solet, explicentur; sed etiam in repetitione et analysi auctorum, vel loquendi scribendique exercitatione, oculis ejus in libello frequenter subijciatur; ita nimirum, ut oblato praecepti cujuslibet exemplo, magister monstret ejus in libro pueri sedem, iubeatque eum ex libro suo illud distincta et alta voce recitare, et si opus sit, etiam explicare, atque ad exemplum in auctore repertum accommodare.

Atque hoc etiam modo solo, praecepta tertij generis discipulo tradi et instillari possunt: ut non magnopere necessum sit ea ordine ex libro proponere et explicare.

Quae in disciplinis instrumentalibus dicta bonorum auctorum exempli loco praeceptis sunt subiuncta, ea sufficit breviter vernalculo sermone explicare, et regulae illustrandae accommodare: nec opus est historice, et quoad res ipsas, ea scholasticis enarrare, inter praelegendum. qua in re supervacaneum multi olim operam consumpserunt.

Frustra etiam sunt, qui in arte pueris explicanda, definitionum, divisionum et regularum rationes ijs inculcant, quum alia sint hic tradenda magis ipsis necessaria, captuique eorum accommodatiora.

Qui controversias insuper et disputationes super praeceptis his crepant, ostentationi suae eruditionis, non autem utilitati discentium serviunt.

Främst av allt bör uppmärksammas, att grundreglerna eller de av första ordningen på det allra noggrannaste skola inläras, innan övergång sker till de följande; detta är ett försiktighetsmått som aldrig har blivit försummadt utan att därigenom de största olägenheter uppstått för lärjungarna.

Då vidare alltid hos de små nybegynnarna en bok av även ganska måttlig storlek injagar förskräckelse, så är det nyttigt, att grundreglerna i varje ämne tryckas uti ett särskildt litet utdrag och i detta skick sättas i gossarnas händer, såsom t. ex. i Vossii Rhetorica ¹⁾.

Reglerna av andra ordningen skola gossarna lära både fortare och lättare, om de ej blott såsom vanligt i tur och ordning framställas av läraren utan även, när under explikationskursen eller vid tal- och skrivövningarna exempel på en regel möter, läraren gång efter annan lägger fram regeln för lärjungarnas ögon, d. v. s. visar dem, var den står i boken, och så låter någon av dem läsa upp den högt och tydligt, ja även översätta den, om så behöves, och tillämpa den på det nu föreliggande fallet.

På detta sätt kunna även reglerna av tredje ordningen framställas och inläras, så att dessa knappast torde behöva läsas i följd efter boken.

De citat av goda författare, som i de teoretiska läroböckerna anföras under reglerna såsom exempel, behöva blott i korthet tolkas på svenska och lämpas på den regel som skall belysas; däremot är det icke nödvändigt att vid föreläsandet ingå i någon utläggning av deras historiska sammanhang och innehåll, en sak varpå många i forna tider hava använt en förspilld möda.

Likaledes är det alldeles utan gagn att vid undervisningen vilja bibringa lärjungarna de teoretiska grunderna för definitioner, indelningar och regler, då så mycket annat finns att meddela, som både är nödvändigare och därjämte på detta stadium för barnen lättare att fatta.

Att dessutom tala mycket om olika meningar och lärda mäns tvister angående dessa regler kan visserligen vara smickrande för lärarens fäfänga men lärer till ingen nytta vid undervisningen.

¹⁾ Vossius, Gerhard Johannes, 1577—1649, professor i Leiden och Amsterdam, utgav *Elementa rhetorices* och *Rhetorica plenior* samt *Grammatica latina plenior* och *contracta*.

Si disputationibus pueros hic exercere placeat, commodius illae de exemplis, eorumque ad regulas applicatione, deque praeceptorum genuino sensu instituentur. Ut suo loco de velitationibus scholarum ostendatur.

Cap. IX.

De Auctorum Enarratione.

In auctoribus autem evolvendis occupabitur discipulus, quum ob certiore intellectum ipsorum praeceptorum, tum vero praecipue ob tres illos commemoratos fines studiorum. Quia tamen omnibus illis finibus quaevis scripta (sive latina sint, sive graeca) non aequè inserviunt: non est unus omnes auctores tractandi et enerrandi modus. Quandoquidem autem in schola plerique auctores latini, linguae pernoscendae gratia, a discipulis evolvuntur, illique usui maxime accommodati sunt (ut ut alijs etiam finibus inservire queant) aperienda hic est ratio tractandi Latinos auctores ad linguae illius adipiscendam notitiam.

Consistit autem illa ratio (generatim loquendo) in Auctorum.

1. Lectione et Explicatione. 2. Selectione. 3. Imitatione.

Lectioni auctorum in schola praemittitur enarratio seu explicatio praeceptoris, vel saltem cum ea conjungitur.

In hac enarratione operam dabit praeceptor

1. Ut locum auctoris explicandum prius rite legere valeant discipuli; quam ad rem multum facit clara et distincta ejus recitatio a praeceptore interpretationi praemissa.

2. Ut vocum singularum genuinae et usitatae significationes, eaeque primum propriae, deinde translatae usitatiores discipulo aperiantur. Praecipue autem eam inculcabit significationem, quae proposito loco congruit.

3. Ut aperiatur ratio etymologiae, pro captu discentium, et vocum derivatio a suis primitivis.

4. Expositis simplicibus, conjunctarum habenda est ratio, ut exponantur phrases, et quid inprimis eo loco denotent, ostendatur: ut constructio, pro classium conditione excutiat, et ordo vocum iuxta eam naturalis in explicando observetur.

Vill en lärare redan här öva lärjungarna i disputerande, så är det bättre, att disputationerna endast få omfatta exempel och deras hänförande till vissa regler samt reglernas rätta mening, såsom vid passande tillfälle skall visas vid behandlingen av skolans små disputationsovningar.

Kap. 9. Om tolkningen av de författare som läsas i skolan.

Med studiet av de klassiska författarna skall lärjungen sysselsättas såväl för att säkrare lära sig fatta teori och regler, som i synnerhet för vinnande av det trefaldiga mål, som vi betecknat såsom avsikten med all undervisning. Men som icke alla författares skrifter, vare sig på latin eller grekiska, i lika grad bidra till detta måls vinnande, så gives ej heller en enda och allmänt gällande metod för deras läsning och tydande. Och alldestund de flesta latinska författare i skolan läsas för språkets skull och i hög grad lämpa sig för detta ändamål (likaväl som de äro av stor nytta även i andra hänseenden), så meddelas här en framställning av metoden för de latinska författarnas behandling i och för inhämtande av kännedom om detta språk.

Denna metod omfattar, i allmänhet taladt: 1. auktorernas läsning och tydning; 2. urval och antecknande av ställen i deras skrifter; samt 3. auktorernas efterbildande.

Författarnas läsning bör i skolan föregås av lärarens redogörelse och utläggning eller åtminstone tagas i sammanhang med en sådan.

Vid denna föregående tydning skall läraren vinnlägga sig om: 1. att lärjungarna först kunna rätt läsa innantill det stycke som skall genomgås, vilket mycket underlättas, om läraren själv med klar och tydlig röst läser upp det före översättningen; 2. att lärjungarna få klart för sig de särskilda ordens egentliga och vanliga betydelser, nämligen först de ursprungliga och sedan även de vanligast förekommande överflyttade bemärkelserna; i synnerhet skall den betydelse inskräpas, som passar för stället ifråga; 3. att upplysa om härledningen, såvidt den av lärjungarna kan fattas och om ordens derivation av sina primitiva; 4. att, sedan varje ord sålunda blivit tolkadt, behandlingen övergår till att uppvisa ordförbindelserna och särskildt dessas betydelse i det ifrågavarande sammanhanget. Vidare utredes, allt efter klassens ståndpunkt, ordens sammanhang (constructio), och vid översättningen tagas nu orden i den på grund av deras beroende av varandra naturliga ordningen.

Fieri autem debet haec explicatio plerumque et potissimum beneficio linguae vernaculae. In suprema classe nonnunquam alijs verbis latinis interpretatio institui potest, ita tamen ut et ibi plerumque suetica obtineat.

Ex usu etiam fuerit, interpretationem variare, et nunc paucioribus, nunc pluribus verbis sensum auctoris exprimere, ut partim metaphrastice partim paraphrastice propositus locus explanetur, id quod tum ad copiam parandam, tum ad pleniorē intelligentiam auctoris assequendam, non parum conducit.

Summatim, pro classium diversitate varianda est enarratio seu explicatio auctorum, etiam vernaculo sermone facta, ut rudior et simplicior in classibus inferioribus obtineat: in superioribus vero aliquanto plenior et accuratior. Conferatur Lud. Vives de trad. disc. pag. 477. et 483. ac seqq.

In classe prima et secunda peculiariter hic observandus enarrationis modus est.

I. Praeceptor certum in auctore locum, paucis constantem periodis, tardiusculo, simplici et perspicuo sermone vernaculo explicat, indicatis singulorum tum verborum tum phrasium significationibus, ut supra dictum est. Affert autem singularum periodorum interpretationem duplicem, unam ad singula verba adstrictam, alteram (si phrasis a vocibus separatim spectatis longius recedat) ad sensum.

II. Eandem interpretationem, discipulis ad diligentem attentionem exstimulatis, denuo inculcat.

III. Iubentur duo, aut tres ex discipulis (alter nimirum post alterum) eundem locum integrum alta et clara voce simpliciter explicare, ceteris auscultantibus.

IV. Praeceptor, cognito discipulos interpretationem esse assequutos, vocabula ex textu auctoris colligit, quorum significationem non satis fuisse pueris notam depræhendit.

Detta sätt för uttydningen bör helst och merendels ske genom anlåtande av modersmålet. I den högsta klassen kan någon gång tolkandet ske endast genom omskrivning medelst andra latinska uttryck, dock så att även här översättningen till svenska skall vara det vanligaste.

Det torde också vara lämpligt att omväxla något med tolkningen, så att man än blott med några få ord angiver innehållet, än åter meddelar det i fullständigare form och sålunda än förklarar det ifrågavarande stället genom att insätta andra ord (metaphrastice), än genom en vidlyftigare omskrivning (paraphrastice), något som både ger ett rikare språkmateriäl och i hög grad bidrager till en fullständigare uppfattning av författarens mening.

Över huvud skall tolkningen avpassas efter de särskilda klassernas utvecklingsstadium, även vad angår själva behandlingen av modersmålet, så nämligen att denna hålles mera konstlös och enkel i de lägre klasserna men i de högre är betydligt rikare och noggrannare. Jämför härom Lud. Vives, De tradendis disciplinis, sid. 477 samt 483 o. ff.¹⁾

I första och andra klasserna böra särskildt iakttagas följande regler för översättningen:

1. Läraren väljer hos auktorn ett stycke bestående av några få punkter och översätter det långsamt, enkelt och tydligt på svenska, med angivande av varje särskildt ords och uttrycks betydelse, såsom är sagdt här ovan. För varje punkt lämnar han en dubbel översättning, först en ordagrann och sedan en som närmare motsvarar meningen (om textsammanhanget medför någon betydligare avvikelse från de särskilda ordens betydelse var för sig).

2. Därefter manar han lärjungarna till sorgfälligt uppmärksamhet och inpräntar så översättningen om igen.

3. Sedan låter han två eller tre lärjungar, naturligtvis den ene efter den andre, med hög röst enkelt översätta hela stycket, medan de andra höra på.

4. När läraren funnit att lärjungarna lärt sig översättningen, uppsöker han de ord i texten, vilkas betydelse han märker hava varit lärjungarna obekant. Dessa ord — och likaledes ordför-

¹⁾ Vives, Johannes Ludovicus, 1492—1540, spansk filosof och filolog, utgav 1533 De tradendis disciplinis.

Haec vocabula (estque idem de phrasibus sentiendum) in abaco primum annotabit, significationibus viva tantum voce indicatis, quas a singulis (praesertim tardioribus) mox reposcet virgula vocabulum quodque monstrando, eiusque in vernacula lingua quaerendo significationem, donec eam a discipulis perceptam esse animadvertat. Si aliunde derivatum occurrit vocabulum, non modo ipsum in casu, ut ajunt, recto annotandum est, sed etiam ejus primum, nisi id ante discipulus probe cognitum habeat.

V. Ultimo voces vernaculae linguae, in abaco praeceptor adiungit, creta rite scriptas, latinis ad sinistram paginae partem, vernaculis vero e regione ad dextram collocatis; ut in repetitione, praesente praeceptore, vel hypodidascalo (praelectorem vulgo appellat) se mutuo de illis interrogent. Surgent enim ex pueris bini, quorum prior recitans ex tabella ordine voces latinas, sueticas appensa charta vel alia quapiam re occultatas ab altero requirit. Alter vicissim eodem modo a priore latinas postea reposcit. Quae exercitatio per alios ex eodem puerorum numero, toties repetenda donec firmiter memoriae omnium non plane stupidorum imprimantur.

In duabus superioribus classibus, tertia et quarta, praeter ea quae supra generatim diximus, observanda in enarrando peculiariter sunt sequentia.

1. In excutiendis vocum significationibus peculiari diligentia praeceptor notabit et inculcabit eas, quae ob significationum similitudinem, a vulgo eruditorum, pro synonymis haberi et usurpari solent; quantumvis notabilem inter eas monstret differentiam usus auctorum probatissimorum. V. g. aegritudo et aegrotatio, abstinencia et continentia, convitium et maledictum, accurate et exacte, etc.

2. Observandum quoque quaenam vocabula et phrases cuique rei, vel proprie vel translate, iuxta probatissimorum usum recte attribuantur: V. g. in simplicibus vocibus, epithetorum, seu adiectivorum et adverbiorum, tum proprie, tum translate sumptorum recta accommodatio spectanda. Ut, pondus grave, consul gravis, offensio gravis. Homo firmus, navigare explore, sic in vocibus conjunctis. Fideliter servire alicui, phrasid latina est: Tironem nihilominus Romae viventem Cicero reprehendit in epistola, quod in scite eam valetudini accommodarit.

bindelserna — antecknar han först på tavlan, varvid den svenska betydelsen blott meddelas muntligen, och frågar så genast var lärjunge för sig (särskildt de trögaste) vad de betyda; härvid utvisar han med pekpinne ordet på tavlan och frågar om betydelsen, tills han finner att alla hava fattat den. Om ett härledt ord förekommer, uppskrives ej blott ordet självt i nominativ utan även dess grundord, om detta ej förut är för lärjungarna väl bekant.

5. Slutligen tillägger läraren ordens svenska betydelse skriven tydligt med krita på tavlan, latinet till vänster och svenskan midt emot till höger, så att gossarna sedan vid repetitionen i lärarens eller underlärarens (den s. k. praelectorns) närvaro kunna ömsesidigt förhöra varandra. Detta går så till, att gossarna resa sig, två och två, och den ene i ordning upprepar orden på latin och frågar efter deras betydelse på svenska, under det han övertäcker de svenska orden med ett papper eller något dylikt, och sedan tvärtom den andre frågar på svenska och den förste svarar på latin. Denna övning upprepas av nya gossar så många gånger, tills alla, som ej äro allt för dumma, hava orden fast i minnet.

I de båda översta klasserna, den tredje och den fjärde, äro vid översättningen följande anvisningar att iakttaga jämte dem som ovan givits för behandlingen i allmänhet:

1. Vid utläggningen av ordens betydelse bör läraren särskildt omsorgsfullt påpeka och inskräpa de ord, som, till följd av snarlikhet i ljud, av mindre lärda personer betraktas och begagnas såsom likbetydande; läraren bör påvisa den betydande skillnad i betydelsen som enligt de bästa författarens språkbruk äger rum dem emellan. T. ex. aegritudo och aegrotatio, abstinencia och continentia, convitium och maledictum, accurate och exacte o. s. v.

2. Vidare bör iakttagas, vilka ord och uttryck som av de bästa författare pläga användas om varje sak såväl i egentlig som överflyttad bemärkelse. Så t. ex. bör i fråga om enskilda ord uppmärksammas, vilka epitet, adjektiv och adverb, som i egentlig eller figurlig bemärkelse böra med rätta tilläggas dem. T. ex. pondus grave, consul gravis, offensio gravis; homo firmus; navigare explore. På samma sätt i fråga om föreningar av ord: Fideliter servire alicui är godt latin, men Cicero klandrar i ett av sina brev Tiro, som dock levde i Rom, att han oriktigt använt detta uttryck i fråga om ordet valetudo.

3. Singulari quoque studio notanda et evolvenda sunt, quae vel a communibus praeceptis grammaticis, vel a consuetudine loquendi, tum vernacula, tum latina corrupta abeunt, et propria sunt sermonis latinj incorrupti. Ut, Septimum iam diem Corcyrae tenebamur; per valetudinem et anni tempus commode navigari non potest. Non fero desiderium tui. Desiderare opportunitatem operae alicujus omnibus locis. Graves solent esse offensiones, ex gravibus morbis, et id genus innumera.

Et hactenus progredi poterunt tertiae classis discipuli: tametsi quaedam sunt in auctoribus difficiliora, ex ultimo hoc genere peculiarium phrasium, quae cum incidunt, praeteriri commodius hic possunt, adque superiorem classem remitti.

4. In classe vero quarta non haec tantum accuratius notanda sunt, verum etiam particularum, quibus quasi vinculis oratio devincitur, diligens habenda ratio est. V. g. Hospes tam te diligit, quam si vixisset tecum. Vix in ipsis tectis, nedum in mari. Item cives, hostes iuxta metuere.

5. Addenda quoque hic difficiliorum, et rariorum constructionum enodatio. Observabunt etiam discipuli, filum et nexum Ciceroniani sermonis, et auctorum ad eum proxime accedentium. et in hoc, periodorum, membrorum ac numerorum rationem.

6. Animadvertenda etiam hic peculiaris exempla illustriorum troporum, itemque formulae breviores et faciliores notandae; ut salutandi, valedicendi, rogandi, gratias agendi etc. Item ordiendi, continuandi, claudendi. Videatur Lipsius Instit. Epist. cap. XII.

7. Analysis quoque grammatica in enarratione adhibeatur, in ijs praesertim, quae peculiarem aliquam rationem et difficultatem habere videbuntur.

In poetarum enarratione prosodiae insuper ratio attenditur. Sed haec omnia praeceptor latius in repetitione exsequetur.

8. In suprema classe praeter ista etiam analysis rhetorica, praecipuorum duntaxat troporum et figurarum utiliter proponetur.

3. Med särskild omsorg böra ock anmärkas och förklaras sådana uttryck, som äro egendomliga för klassiskt latin men avvika från allmänna grammatiska regler eller ett vanligt, mindre vårdadt uttryckssätt (såväl på svenska som på latin). T. ex. Septimum jam diem Corcyrae tenebamur; per valetudinem et anni tempus commode navigari non potest; non fero desiderium tui; desiderare opportunitatem operae alicuius omnibus locis; graves solent esse offensiones ex gravibus morbis, och liknande i mängd.

Så långt kan man gå med lärjungarna i tredje klassen; dock finnas även hos författarna svåra ordförbindelser av det nu senast nämnda slaget, vilka det är bäst att förbigå i denna klass och spara till den nästa.

4. I fjärde klassen böra icke blott de nyss angivna uttrycken noggrannare genongås utan också en särskild uppmärksamhet ägnas åt de partiklar som binda och sammansluta framställningen. T. ex. Hospes tam te diligit quam si vixisset tecum; Vix in ipsis tectis nedum in mari. Likaså Cives, hostes juxta metuere.

5. Här bör även tillkomma en fullständigare upplösning till deras betydelse av mera svåra och sällsynta ordsammanställningar. Likaså böra lärjungarna lära sig giva akt på den ledande tråden och tankesammanhanget i språket hos Cicero och de författare som komma närmast honom; särskildt uppmärksammas lagarna för periodbyggnad, för satsernas avdelningar och för ordens rytm.

6. Egendomliga exempel på utmärktare troper böra också upptagas till behandling, ävensom kortare och lättare formler som begagnas t. ex. vid hälsning, när man tager farväl eller framför en bön, en tacksägelse o. s. v. Likaså sätten att börja, fortsätta och avsluta ett tal. Se Lipsius, Instit. Epist., kap. 12¹⁾.

7. Jämväl grammatisk analys bör användas vid tolkningen, i synnerhet i fall som synas erbjuda särskilda svårigheter.

Vid tydningen av poeterna uppmärksammas därjämte prosodien. Allt detta bör läraren utförligare genomgå vid repetitionen.

8. I översta klassen är dessutom nyttigt att företaga en retorisk analys, åtminstone av de förnämsta troperna och figurerna.

1) Lipsius, Justus, 1547—1606, professor i Leiden, utgav Epistolarum quaestionum libri V, Antwerpen 1577.

Logica quoque resolutio interdum obiter monstrari potest, sed simplicissima, summa tantum capita inventionis et argumentationis formas maxime usitatas respiciens. Accuratiores enim analysis locum hic non habet, sed gymnasijs et academijs relinquenda est.

Cap. X.

De selectione seu excerptis.

In subsidium memoriae, quae in plerisque labilis est et fallax, ex lectione auctorum seligenda aliqua sunt atque excerpta, quae peculiari libro (Lipsius memorialem vocat) a pueris inscribantur.

Est autem haec selectio, vel coniuncta, vel disiuncta.

Coniuncta appellatur, qua puer, quae ex unaquaque lectione seligit et excerptit, conjunctim in libro memoriali annotat, iuxta ordinem, quo in lectione ipsa occurrebant.

Disiuncta vero est, qua excerpta ad diversos titulos, sive locos communes referuntur. Illa facilius est et rudior, haec difficilior est et majoris iudicii ac otij. Quamobrem in schola tum ob facilitatem, tum repetitionem atque examen, conjunctam imprimis observant discipuli enotandi rationem.

Sed et in hac curandum est, ut diversis auctoribus distincti libri, vel distincta ejusdem libri spatia assignentur, nec variorum auctorum excerpta permisceantur.

Quae vero sint excerpta facile iudicabit praeceptor, praesertim si conferat quae superiore capite de observationibus in enarratione auctorum sunt notata.

Ceterum inferiores classes excerptis nullis utentur, (praeter ea quae in tabella notabit praeceptor, ut sup. cap. dictum) sed imitationibus, versionibus, ac ipsa lectione auctores in succum et sanguinem vertant.

In suprema vero classe excerptent quidem praecipua discipuli, sed ita ut praeceptor ea dictitet. Ordo autem phrasium excerptarum erit non admodum anxius et accuratus, ne nimium temporis ista collectione consumatur.

I förbигаende kan ock någon gång en undersökning göras från logisk synpunkt, dock så enkel som möjligt och endast avseende de allmännaste formerna av inventio och argumentatio. En noggrannare analys av detta slag har ej sin plats här utan bör sparas till gymnasierna och akademien.

Kap. 10. Om utdrag och anteckningar ur auktorerna.

Till hjälp för minnet, som hos många är svagt och opålitligt, böra under läsningen vissa ställen utväljas, som gossarna skola anteckna uti en särskild bok (liber memorialis, så som den kallas av Lipsius).

Urvalet är av två slag, det omedelbara och det systematiskt ordnade.

Med det omedelbara urvalet förstås, att gossarna uppteckna det för varje lektion excerpterade efter vartannat i minnesboken i den ordning det förekommer under lektionen.

Det ordnade urvalet innebär, att det antecknade hänföres under vissa rubriker och synpunkter. Det förra sättet är det lättare och mera konstlöst, det senare är svårare och kräver mera tid och eftertanke. Därför böra lärjungarna i skolan, såväl för den större lätthetens skull som med hänsyn till förhör och examina, i främsta rummet begagna det förra, s. k. omedelbara urvalet.

Dock bör även därvid iakttagas, att särskilda anteckningsböcker användas för varje författare eller åtminstone att varje författare får en särskild avdelning i den gemensamma minnesboken, så att icke utdrag från flera författare blandas tillsammans.

Vad som bör bliva föremål för anteckning, avgör läraren lätteligen, i synnerhet om han erinrar sig de anvisningar i fråga om tolkningen, som meddelats i föregående kapitel.

För övrigt böra sådana utdrag icke förekomma uti de nedersta klasserna (utom vad som läraren skriver före på tavlan, varom nämnes i föreg. kap.); här skola lärjungarna genom efterbildning, översättning och själva läsningen söka att fullt tillägna sig författarnas framställning.

I översta klassen skola gossarna visserligen anteckna det viktigaste men endast efter lärarens diktamen. Tillvägagående vid utdragens uppteckning bör icke vara så ängsligt noggrant, att därigenom för mycken tid går förlorad.

Cap. XI.

De stylo, seu scribendi exercitatione.

Et 1. de versionibus sermonis vernaculi.

Post auctores ita uti praescriptum est tractatos, consequens est, ut ipsam exercitationem discipulus adgrediatur, quae usum continet eorum quae didicerit.

Est autem haec exercitatio tum scribendi tum loquendi. De utraque notent pueri vulgatum illud:

Solus et artifices qui facit, Vsus erit.

Scribendi exercitatio varijs institui modis potest, de quibus videatur Quintilianus lib. X. cap. II. et seqq. Plinius lib. VII. Epist. IX. Iunius Method. Eloquentiae. cap. XVIII. Ludovicus Vives de trad. discipli. pag. 495. et 568.

In scholis fere in versionibus tantum consistit, ijsque vel vernaculis vel latinis. De quibus utrisque id generatim tenendum, quod in praesentia praeceptorum a discipulis concinnari debeant: non ut cogatur praeceptor perpetuo adesse et adsidere discipulis dum hoc agunt; sed ut nonnunquam ipsis nec opinantibus obrepat, ne securi et negligentes fiant, aliorum alij opera utantur, atque in fraude de depræhensos corripiat.

A versionibus e latino sermone in patrium exercitationem styli inchoare praestat; quum facilius sit ex lingua minus nota in notiore aliquid traducere, quam contra. De hoc scribendi genere Quintil. lib. 10. cap. 5. ita: Vertere graeca in latinum (qui patrius Romanis erat sermo) veteres nostri oratores optimum iudicabant.

Quamquam autem omnia in assignatis cuilibet classi auctoribus, viva voce explicanda sunt suctice: non tamen omnium locorum urgenda scripta versio, seu translatio. Suffecerit ergo in auctore antea bene explicato et intellecto, pauca tantum seligere in linguam vernaculum scripto transferenda, idque pro classium discrimine.

Auctor Latinus, ex quo ordinario aliquid transferendum, non nisi classicus, seu probatus erit. Id enim imitatio, quae imprimis spectanda, vel praecipue requirit.

Kap. 11. Om skrivövningarna.

I. Översättningar till modersmålet. Sedan auktorerna blivit behandlade såsom ovan är angivet, följer närmast att taga itu med de övningar, i vilka lärjungen skall visa, att han kan använda vad han lärt.

Dessa äro dels skriv-, dels talövningar. Om båda gäller den kända satsen: "Endast övning giver färdighet".

Skrivövningarna kunna anordnas på många sätt, varom se Quintilianus, tionde boken, kap. 2 o. ff., Plinius, sjunde boken, ep. 9, Junius¹⁾ Method. Eloquentiae, kap. 18, samt Lud. Vives, De tradendis disciplinis, sid. 495 och 568²⁾.

I skolan böra skrivövningarna bestå endast uti översättningar, dels till svenska, dels till latin. I bägge fallen bör såsom regel fasthållas, att de försiggå under lärarens överbakande; icke så, att denne skulle vara tvungen att alltid närvara och övervaka lärjungarnas arbete, men så, att han några gånger överraskar dem och näpser dem som beträdas med fusk, så att de icke må göra sig säkra, bliva försumliga och anlita andras hjälp.

De första skrivövningarna böra utgöras av översättning från latin till svenska, alldenstund det är lättare att översätta från ett mindre känt språk till ett som är mera bekant, än tvärtom. Om detta slags skrivövningar säger Quintilianus i tionde bokens femte kapitel: "Att översätta grekiska till latin", vilket ju var romarnas modersmål, "ansågo våra gamla talare vara i hög grad gagneligt".

Men fastän uti de för varje klass bestämda auktorerna allt bör muntligen översättas till svenska, böra likväl ej alla ställen användas såsom material för den skriftliga översättningen. Det är nog att hos en författare, som lärjungarna noggrant läst och väl förstått, utvälja några få stycken till skriftlig översättning, varvid alltid avseende bör fästas vid de särskilda klassernas grad av utveckling.

Den författare, från vilken i regeln material hämtas för skrivningar, måste vara en bland de erkänt klassiska; detta kräves med bestämdhet därför, att förmåga av originalets efterbildning företrädesvis är skrivningens mål.

1) Se not 1) å sid. 47 (63).

2) Se not 1) sid. 62 (101).

Quod supra de explicatione vivae vocis monitum fuit, id in versione scripta tanto accuratius observandum est, quanto plus spatij vertentibus, ut plurimum, datur ad rem diligentius ponderandam. Annitentur igitur pueri latina, sermone vernaculo puro, proprio et eleganti exprimere, insistentes nunc interpretationis rationi adstrictiori, qua praeter sensum, singula fere verba (quoad ejus per linguae vernaculae proprietatem fieri potest) reddantur: quam metaphrasticam nominaveris: nunc vero liberiori, qua non tam verba singula, quam sensus rotunde et eleganter exprimatur.

Magnum enim momentum in utroque translationis genere situm est, ad sermonem tum latinum, tum patrium excolendum. Sunt tamen discipuli secundae classis in priori magis exercendi: superiores autem in utroque pariter occupabuntur.

Discant pueri in vertendo aequae ac explicando linguae latinam et vernaculam inter se conferre, ac utriusque observare et distinguere idiotismos, peculiaremque verborum collocationem. Videatur Schorus in praefat. de Rat. disc. ling.

II. De Versionibus Latinis.

Hae sunt, quibus puer sententiam aliquam vel orationem vernaculam convertit in latinam: De quibus perpetuo tenendum, ad imitationem probatorum auctorum, classibus adsignatorum, conscribi eas oportere.

In classe secunda, pueri praeter versiones vernaculas, vix necesse habent quidquam conscribere. Majus operae pretium fecerit praeceptor, si in repetitione auctorum his viva voce breves et simplices proposuerit sententias, in lingua patria ex auctore latino effectas, mutatis tantum numeris, casibus, personis etc. quas pueri ex tempore, verbis et phrasibus ex auctoris textu petitis exprimere conentur dirigente praeceptore.

In reliquis classibus, praeter ejusmodi exercitia latina vivae vocis, scripta quoque exhibebunt discipuli ad imitationem (ut dictum est) probatorum et classicorum auctorum. Nihil enim aequae

De erinringar, som ovan lämnats i fråga om den muntliga tydningen, böra med ännu högre grad av noggrannhet iakttagas vid den skriftliga, eftersom lärjungarna då i allmänhet hava betydligt längre tid till noggrann eftertanke. Gossarna skola alltså bemöda sig om att uttrycka den latinska textens innehåll på ren, felfri och vacker svenska, än så att de mera strängt lägga an på att återgiva varje särskildt ords betydelse, så vidt detta med bevarande av svenska språkets egendomlighet låter sig göra — detta är vad man kan kalla den mera ordagranna översättningen —, än så att de söka giva ej så mycket varje ords som hela tankens innehåll ett avrundadt och vackert uttryck.

Stor vikt ligger nämligen vid dessa skrivövningar därpå, att man söker utveckla förmågan av både latinets och modersmålets behandling. Dock böra lärjungarna i andra klassen i främsta rummet övas uti det förstnämnda språket men i de högre klasserna lika mycket i bägge.

Gossarna böra under dessa översättningar lära sig att jämföra de båda språken med varandra och uppmärksamma varderas egenskaper och särskilda ordställning. Se Schorus i hans företal till Ratio discendae linguae latinae¹⁾.

II. Översättningar till latin. Dessa bestå uti att till latin översätta en sats eller ett sammanhängande stycke på modersmålet, varvid städse bör fasthållas, att den övning som avses, är att kunna efterbilda de i klassen förekommande klassiska auktorerna.

I andra klassen behöva gossarna knappast skriva något annat än översättningar till modersmålet. Läraren skall i denna klass skörda mest frukt av sitt arbete, om han vid repetitionen muntligen framställer kortare och enklare satser på svenska, bildade efter den latinska auktorn endast med förändring i fråga om numerus, kasus, person o. s. v.; dessa satser böra lärjungarna under hans ledning försöka att genast återgiva på latin med begagnande av de ord och uttryck, som förekomma hos auktorerna i fråga.

I de övriga klasserna böra lärjungarna, utom dessa muntliga extemporalier även, såsom förut är sagdt, åstadkomma skriftliga efterbildningar av goda klassiska författare. Det finnes

¹⁾ Schorus, Antonius (von Schore), 1525?—1552, filolog, utgav 1549 i Strassburg Ratio discendae docendaeque linguae latinae.

officit linguarum studijs, ac prava eorum praeceptorum consuetudo, qui posthabita omni imitatione, discipulos linguam aliquam peregrinam, non ab optimis ejus auctoribus, sed a se discere cogunt: saepeque ijs ea dictant in lingua vernacula themata (ut vocant) latine reddenda, quorum vel vocabula vel modos loquendi nunquam ex probato aliquo auctore latino audiverunt. Tacemus ipsos saepe, quemadmodum quae praescripserunt¹⁾ pure apteque sint transferenda, ignorare: Indeque in emendando caecos se alijs duces praebere.

Imitatione igitur opus est, qua puer scribendo (quemadmodum et loquendo) ea quae in auctoribus probatis legerit et observaverit, exprimere adsuescat. De hac consulant praeceptores Quintil. lib. X. cap. 2. Lipsium Inst. Epis. Iunium Meth. Eloq. Ludov. Vivem de Trad. discip. lib. IV. pag. 572. et seqq.

Imitationis autem varias sive species, sive gradus dari manifestum est: iuxta quos a Lipsio dividitur in *puerilem*, *crescentem* et *adultam*.

In scholis prima tantum, id est, puerilis, locum habere potest. Sed et haec ratione perfectionis, varietatem aliquam admittit. Sicut enim non omnium est, capita illa, quorum mentionem supra fecimus in explicatione auctorum, aequè observare: ita non par est ratio in iisdem imitatione exprimendis. Doctrinae igitur causa, in puerili quoque imitatione, gradus aliqui signari possunt.

Primus et infimus est eorum, qui communia tantum praecepta grammaticos et communem linguae latinae rationem ex²⁾professo observare et exprimere conantur: id est, auctores latinos imitari student in ijs maxime quae ad sermonem congruum vulgaribus et communibus praeceptis, nec non tritos ad facilimos loquendi modos pertinent. V. g. cura igitur nihil aliud, nisi ut tu valeas. Item: cum a me literas accepisset, mihi nullas remisit. Hujusmodi imitatio sermonis est prorsus quotidiani, et colloquiorum familiarium,

1) Aveskriften har scripserunt.

nämligen ingenting till den grad hinderligt för språkstudiet som vissa lärares dåliga vana att, med förbigående av efterbildningen, tvinga lärjungarna att lära sig ett främmande språk, icke av detta språks egna erkända författare, utan av lärarna själva. De diktera ofta på modersmålet så kallade temata att översätta på latin, vilka innehålla både ord och talesätt, som de aldrig hört begagnas av någon erkänd latinsk författare. Vi vilja icke tala om att de ofta nog själva icke veta, huru det de skrivit bör översättas för att bliva rent och klassiskt latin, och att de sålunda, själva blinda, dock erbjuda sig att vara ledare för andra.

Efterbildning är alltså vad som här behöves, nämligen att gossen vänjer sig att i skrift, liksom också muntligen, uttrycka det som han läst och iakttagit uti de erkända författarnas skrifter. Här om kunna lärarna rådfråga Quintilianus (tionde bokens andra kapitel), Lipsius (Inst. Epist.), Junius (Meth. Eloqu.) och Lud. Vives (De trad. disc., fjärde boken sid. 572 o. ff.).¹⁾

Det är emellertid tydligt, att efterbildningar kunna vara av olika slag och grader; Lipsius delar dem uti den barnsliga efterbildningen (*puerilis*), den begynnande utvecklingens (*crescens*) samt den fullmogne mannens (*adultus*).

I skolan kan icke någon annan komma i fråga än den första arten, eller barnets. Dock inrymmer även detta stadium i viss mån olika grader av fulländning. Ty likasom det icke är allom givet att i lika grad uppfatta de huvudpunkter, som vi ovan angivit vid behandlingen av auktorernas tolkning, så hava ej heller alla samma förmåga att återgiva dem, när det gäller efterbildning. Till följd av olikheter i kunskapsgrad kunna således gradationer urskiljas även uti den efterbildning, som vi kallat barnets.

Den första och lägsta är den, som uteslutande tar hänsyn till ett noggrant återgivande av de grammatiska grundreglerna och latinets allmännaste lagar och således närmast söker efterlikna författarna i vad som rör huvudreglerna för ett felfritt språk, ävensom de vanligaste och lättaste talesätten; t. ex. cura igitur nihil aliud, nisi ut tu valeas; cum a me literas accepisset, mihi nullas remisit. Denna art av efterbildning kommer närmast att träffa vardagsspråket eller det förtroligare

1) Se not 1 a sid. 68, 47, 62 (105, 63, 101).

atque classis secundae discipulis inprimis convenit; qui proinde in ea diligentissime ac praecipue sunt exercendi.

Secundus gradus eorum est, qui in scribendo non tantum communem illam congruitatem, ac vulgarem sermonis latini rationem, sed etiam, quae peculiaris observationis supra in enarratione auctorum diximus, et ad classem tertiam retulimus, pari diligentia exprimere conantur. Vid. cap. IX. Est hic imitandi modus discipulis tertiae classis accommodatus.

Tertius gradus est, quo pueri, praeter haec quae iam dicta sunt, ductum insuper orationis Ciceronianae, id est, periodos, membra, numeros, et continuatam ejus seriem, nec non formulas in eo atque T. Livio observatas, imitari nituntur. In quo occupantur¹⁾ discipuli classis quartae.

Hujus ordinis summa est, ut imitatio aptanda sit captui et progressui discipulorum, ac proinde ijs, quae in auctorum lectione et explicatione observare debent ac possunt, iuxta monita capitum super. de enarratione auctorum, et de selectione. Vnde id consequitur, ut in eadem quoque classe eodemque imitationis gradu, pro discipuli progressu nonnihil sensim varianda sit imitatio. Quod praeceptor prudens facile animadvertet. Vt autem puerum praeceptor deducit in hanc imitationis arenam, ex varijs rationibus duae puerorum captui maxime accommodatae videntur.

Prima est, qua praeceptor ex loco auctoris, narratiunculam, colloquium vel epistolam brevem effingit lingua vernacula, commutatis aliquantum rebus, locis, personis, numeris, temporibus etc. eamque fictionem discipulis proponit, in sermonem latinum convertendam vocabulis, phrasibus, contextu etc. ex auctore petitis. Oportet enim praeceptorem ita vernaculam hanc orationem confingere, ut quae discipulum, pro ratione classis et profectus sui, in authore praecipue et peculiariter observare atque scribendo exprimere vult, ea compræhendantur omnia, et in versionem ejus Latinam transferri a puero deinde possint ac debeant.

1) Avskriften har occupantur.

samtalsspråket och passar alltså särskildt för andra klassens lärjungar, vilka därför ock böra härutinnan i främsta rummet flitigt övas.

Andra graden nås, när lärjungarna ej blott söka åstadkomma grammatisk felfrihet och allmän språkriktighet utan även lika noggrant lägga sig vinn om det särskilda studium av språkets egendomligheter, som vi hava omnämnt vid behandlingen av auktorernas tolkning och där hänskjutit till tredje klassen (se kap. 9). För nämnda klass är denna art av efterbildning särskildt lämpad.

Tredje graden innebär, att, utom det nu sagda, lärjungarna söka efterbilda själva stilen hos Cicero, dess perioder, leder, rytm och hela dess fortlöpande byggnad, likasom de ordasätt, som äro karaktäristiska för nämnda författare och för Titus Livius. Härmed böra lärjungarna i fjärde klassen övas.

Grundtanken i nu givna anvisningar är, att efterbildningen i skrift bör lämpas efter lärjungarnas fattningsegäva och framsteg och således även komma att motsvara vad de böra och kunna iakttaga vid auktorernas läsning och översättning samt de erinringar angående tolkningen och urvalet för avskrift, vilka vi här ovan angivit i föregående kapitel. Härav följer ock, att även inom en och samma klass och på samma stadium av efterbildningen en viss olikhet bör införas efter måttet av varje särskild lärjunges framsteg, något som en skarpsinnig lärare lätt uppmärksammar.

När läraren alltså skall införa en lärjunge på denna efterbildningens rännarbanan, har han av många tänkbara tillvägagångssätt att välja mellan tvänne, som var för sig kunna anses lämpade efter gossarnas fattningsförmåga.

Det första består däruti, att läraren sammansätter en liten kort berättelse, ett samtal eller ett kort brev på modersmålet i anslutning till ett ställe hos den auktor som läses, men med någon förändring beträffande händelser, rum, personer, numeri, tempora o. s. v. Denna text förelägger han lärjungarna att översätta till latin med ord, fraser och sammanställning hämtade från motsvarande ställe hos auktorerna. Läraren bör nämligen avfatta sin svenska text så, att den innehåller just det, som han vill att lärjungen i den klass han tillhör och efter måttet av sina framsteg företrädesvis och särskildt skall uppmärksamma och i skrift återgiva. Detta kan och bör nu av lärjungen överflyttas till hans latinska översättning.

Hanc igitur fictionem vernaculam praeceptor prudenter ad captum discipuli atque imitationis gradum classi ejus assignatum conformare noverit. Quod facilius praestabit, si tria illa capita in conspectu habeat et diligenter inter se conferat.

I. Observata in lectione, et explicatione auctorum.

II. Excerpta ex observatis.

III. Imitationem.

Vt enim excerpta respondent observatis, ita imitatio utrisque, quippe quae observata et excerpta exprimere, atque ad usum in scribendo aequae ac loquendo transferre debet. Praeceptor igitur volens argumentum, vel thema (ut vocant) imitationis puero effingere et praescribere, respiciet.

1. Ad classem cui adscriptus est discipulus.

2. Ad probatos auctores illi classi adsignatos.

3. Ad observata in lectione et enarratione illorum auctorum iuxta rationem classis et informationem supra cap. 9. propositam.

4. Ad excerpta iuxta cap. 10.

5. Ad gradum imitationis classi accommodatum, et progressum discipuli in illa classe.

6. Iam argumentum in vernacula lingua ita effinget, ut discipulo occasionem subministret, quin necessitatem imponat pleraque auctoris, imprimis observata et excerpta, pro ratione ejus classis, pervolvendi, atque in versionem suam latinam transferendi.

Vt exemplo res, in gratiam simpliciorum praeceptorum, declaretur: placet epist. 22. lib. XIV. Epist. fam. Cic. ad imitandum proponere.

In lingua igitur vernacula hujusmodi imitationis materia effingi simplicissime potest, quasi puer secundae classis, ad sorores suas scriberet epistolam.

“Om I mine Aldrakäreste Systrar ähren widh godh helssa, är dett migh kiärt: wår Broder Petrus måhr och här wäll. Jagh förwäntade i gåhr Eder Post: huilken om han hadhe kommit, hade iagh till äfuentyrs, fädt wetta, huadh iagh skulle hafua giordt: och hade desslijkst kunnat gifuit min Broder tillkänna, huadh honom är till görandes. Achter wäll Eder helssa, fahrer wäll.”

Hanc latine puer ita reddet.

Si sorores charissimae valetis, bene est: Frater noster Petrus hic quoque valet. Ego heri tabellarium vestrum expectavi: qui si venisset, fortasse

Läraren bör sålunda förstå att klokt sammanställa den svenska texten efter lärjungarnas fattningsegåva och den grad av efterbildning, som är för klassen bestämd. För att lättare kunna göra detta bör han erinra sig och noga sammanställa följande tre huvudpunkter: 1) anvisningarna vid auktorernas tolkning, 2) de efter dessa anvisningar gjorda excerpterna samt 3) själva efterbildningen.

Ty likasom urvalet för anteckning svarar emot de givna anvisningarna, så svarar ock efterbildningen mot båda dessa, alldenstund efterbildningen just går ut på att återgiva anvisningarna och excerpterna och använda dem till nytta i skriftlikasom i tal. En lärare, som vill uppsätta en skriftlig text (ett s. k. tema) till efterbildning av lärjungen, har alltså att taga hänsyn till: 1) den klass lärjungen tillhör; 2) de för denna klass bestämda auktorerna; 3) de anvisningar, som vid tolkningen särskildt i denna klass meddelas enligt föreskrifterna i nionde kap.; 4) urvalet för anteckning, enligt tionde kap.; 5) den art av efterbildning, som är lämplig för klassen samt den större eller mindre möganden hos särskildt lärjungen i fråga; 6) avfattandet av den svenska texten så, att den giver lärjungen tillfälle, ja, nödgar honom att genomgå och i sin latinska översättning använda det mesta av de anvisningar och utdrag som, efter klassens ståndpunkt, gjorts beträffande den ifrågasvarande auktorerna.

För att genom ett par exempel göra saken klarare för mindre erfarna lärare vilja vi framställa till imitation det 22:a brevet i 14:e boken av Ciceros Epistolae ad Familiares. En mycket enkel efterbildning härav på modersmålet får man genom att tänka sig, att en gosse i andra klassen skriver brev till sina systrar:

[Jfr

mot-

stä-

en-

de

sida!]

Detta bör gossen på latin återgiva sålunda:

“Si sorores charissimae valetis, bene est: Frater noster Petrus hic quoque valet. Ego heri tabellarium vestrum expectavi: qui si venisset, fortasse

fuissem certior, quid mihi faciendum fuisset: fecissemque fratrem meum similiter certiozem, quid ipsi faciendum sit. Valetudinem vestram curate diligenter. Valete.

Exemplum imitationis accommodatae pueris tertiae classis tale sit, ex Cic. lib. XVI. ad Fam. Epist. 3. ad Tironem.

“Att tu så bortta ähr, kan fuller iagh nogorledes fördraga, men fahr gåhr dett myckit till hiertat. Oansedt dedh lågh tigh, för tina ährender skull, stoor macht opå, att tu skulle tigh medh thet första förfoga till Götheborgh: doch likwål kan iagh icke holla af, att tu så hafuer draget från honom: han synes nu wara i den meningen, at han ingalunda will gifua sigh på sion, för än han finner sigh wara aldeles wäll till pass. Huilket hans rådth våra fahrbröder i förstone gillade, men nu hafua the thet ombyddt, och ähre i den meningen, att om fahr skulle, sedan han hade nogot ljtet drögd, kunna hinna up digh i Amsterldam, så skulle the medh fljt tillsee, att han finge både gott skepp och gott föllie. Men iagh troor wist, att om dett intet kan skeep hans helssa till gagn och befordingh, skall han intet heller willia, än blifua hemma hooss mohr. Om hon mercker så behöfuas, att jagh, på dett fahr motte komma till helssan igen, nogot ljtet här töfuar, så wachter eder allenast för dett, att I låthe min förre skrifuelsse eder bekymbra. Ty om tina Stallbröder nu strax segla åstadh, skola the komma efter sina grannar, som hafua haft godh windh, i Callmar. Men om them teckes förthenskull töfua quar i Hollandh, att the ther friska sigh upp, synas the migh intet göra orätt. Ty om the thet göra, som måst lärer deres helssa till godho, göra the sine wänner måst till willies. Om fahr tyckes dedh myckit båta sina äodelar, att iagh blifuer hooss honom, ställer iagh uthi hans betenckiande; Han må dedh effter sitt goda förståndh öfuerwäga. Tu må så längta effter migh, att tu migh elskar, och önskar, att tu måtte see migh widh godh helssa. Iagh skall fördenskull förnembligen taga j acht, att iagh mär wäll, och blifuer detta utaf the många wänskapsstycken, som iagh tigh bewijsat hafuer, vthan tuifuel tigh thet behageligste”.

Latina ex Cic. translatio pueri.

fuissem certior, quid mihi faciendum fuisset: fecissemque fratrem meum similiter certiozem, quid ipsi faciendum sit. Valetudinem vestram curate diligenter. Valete.”

Ett exempel på den art av efterbildning, som är lämplig för tredje klassen, må också följa (ur Ciceros 16:e bok, ad Fam., Ep. 3¹) till Tiro):

[Jäm-

för

mot-

stå-

en-

de

si-

dal]

Detta översattes av gossen till latin ued efterbildning av Cicero, sålunda:

1) Avser Cic. Epist. fam. XVI, 1.

Paulo facilius fero desiderium tui: at pater plane non fert. Quanquam magni ad negocia tua intererat, quamprimum te Gothoburgum venisse: tamen peccasse mihi videris, qui ab illo discesseris. Eius nunc ea voluntas videtur esse, ut prorsus nisi confirmato corpore nolit navigare. Quod ejus consilium patruī nostri primum approbarunt, nunc vero id mutarunt, et in ea sunt sententia, ut si pater, posteaquam paulum commoratus esset, te Amsterodami consequi posset, diligenter viderent, et navem idoneam et comites bonos ut haberet etc.

Exempla imitationis quartae classis petantur ex Schori tract. de Rat. disc. ling. latinam.

In hac suprema classe, pro themate imitationis etiam versio vernacula loci aliqujus Cicer. ab ipso praeceptore concinnata discipulis proponi potest transferenda vicissim in sermonem latinum.

Oportet autem locum illum ante dies octo vel plures, diligenter lectum et explicatum ab ijs fuisse, ut in scribendo excerpta inspicere possint; auctore ipso seposito.

Quod genus exercitij dignum est, ut cum priori imitandj modo alterne in hac classe usurpetur. In emendatione enim hic inprimis ipsum auctorem, ut magistrum optimum, consulere tum praeceptori, tum discipulo, integrum est.

Haec *prima* fuit imitandi ratio per propositum thema sermonis vernaculi in latinum vertendi.

Altera est, qua proposita seu indicata summa scriptionis jubetur discipulus ipse epistolam vel locum aliquem auctoris probati ante explicatum et in ipsa imitatione inspectum, accommodare ad res et personas etc. consimiles, sibi que familiares, observatis, quantum fieri potest, ordine structura, verbis et phrasibus auctoris probati. In hac enim, ut monet Lipsius, clausulas, membra et periodi cujuspiam partem, cum venia saepe inseres, et centonem e Tullij purpura contexes, paulo post daturus tuam.

Notanda tamen de hoc genere duo:

Paulo facilius fero desiderium tui: a pater plane non fert. Quanquam magni ad negocia tua intererat, quamprimum te Gothoburgum venisse: tamen peccasse mihi videris, qui ab illo discesseris. Eius nunc ea voluntas videtur esse, ut prorsus nisi confirmato corpore nolit navigare. Quod ejus consilium patruī nostri primum approbarunt, nunc vero id mutarunt, et in ea sunt sententia, ut si pater, posteaquam paulum commoratus esset, te Amsterodami consequi posset, diligenter viderent, et navem idoneam et comites bonos ut haberet etc.

Exempel på imitation för fjärde klassen finnas hos Schorus, i hans "De ratione discendae linguae latinae."

I denna, den översta klassen kan i stället för en text till imitation även en av läraren själv gjord översättning till svenska av något ställe hos Cicero föreläggas lärjungarna att åter översättas till latin.

Detta ställe bör då vara minst åtta dagar förut noga läst och förklaradt, så att lärjungarna kunna under skrivningen begagna sig av sina anteckningar, enär själva boken bör läggas undan. Detta slag av skrivövningar förtjänar att i denna klass begagnas omväxlande med det förut angivna. Vid rättandet av ett sådant skriptum står det nämligen både lärjungarna och läraren fritt att rådfråga auktor själv, som härutinnan är den bästa läromästaren.

Detta är det första tillvägagångssättet för åstadkommande av latinska efterbildningar, nämligen föreläggande av ett tema på modersmålet för överflyttning till latin.

Det andra är, att lärjungen endast får för sig framställt eller angivet ämnets huvudinnehåll och får till uppgift att själv överflytta innehållet av ett brev eller ett förut förklaradt ställe hos en god författare, vilket han har under ögonen vid själva imitationen, på liknande, för lärjungen ur hans omgivning bekanta förhållanden, personer o. s. v., med bibehållande så mycket som möjligt av auktorns anordning och sammanställning samt ord och fraser. Härvid må lärjungen hava rätt att, såsom Lipsius säger, här och var inflicka slutfall, leder och någon del av en period från originalet och sålunda lappa ihop åt sig en tröja med tyg från Tullij purpurdräkt, vilken han inom kort kommer att visa fram såsom sin egen.

I fråga om detta slags övningar äro dock tvänne omständigheter att beakta:

1. Id non tam reliquarum, quam supremæ classis discipulis convenire.

2. Quia in hoc non elocutionis tantum, sed et inventionis et dispositionis ratio aliqua habenda est: Non esse opus, ut puer in componendo praecepta de inventione ac dispositione excutiat ac sequi laboret. Satius enim est, ut hic inventionem ac dispositionem, partim naturae, partim inspectioni propositi in auctore exemplaris in totum committat, donec sermonem sibi latinum purum acquisierit.

Hujus imitationis Exemplum proponit Vives lib. 4. p. 580.

In Oratore suo (inquit) Cicero Carbonem tribunum pleb. refert, haec in concione quadam dixisse, in qua Cicero ipse staret: O Marce Druse, patrem appello: tu dicere solebas: sacram esse rempublicam, quicumque eam violavissent, poenas esse ei ab omnibus persolutas: patris dictum sapiens, temeritas filii comprobavit.

Hujus loci duplicem subiungit imitationem: primam hanc:

O Dive Paule, Tharsensem appello. Tu dicere solebas sacram esse charitatem, quicumque eam violavissent, poenas esse ei ab omnibus persolutas: Apostoli dictum sapiens scelerum temeritas comprobavit.

Alteram talem:

O Dive Paule, Tharsensem appello: tu semper praedicare consuevisti magnas esse vires charitatis, quicumque secundum eam non viverent, nec pertinere ad regnum Christi. Apostoli sententiam piam consuetudo scelerum abdicavit.

Prior imitandi ratio simplicior est et puerilis illa, quam modo Quartæ inprimis classi convenire diximus. Etsi vero hoc non tam imitari, quam suppillare est, et de exemplari proposito centones surripere: initio tamen discentibus haec licentiâ hocque non inhonestum furtum, concedendum est.

Posterior vero et docta est imitatio, in qua (ut loco allegato subiicit Vives) omnia illa sunt, quae in venustate prioris dicti,

1. De passa egentligen endast för översta klassen;

2. Man bör vid dem ej blott se på språket utan även i någon mån på uppfinningen och dispositionen, men icke så, att lärjungen därvid skulle behöva studera de teoretiska reglerna för invention och disposition och bemöda sig att skriva efter dessa. Det är bättre, att han härvidlag låter uppfinning och disposition stödja sig dels på hans egen fallenhet, dels på beaktande av det mönster som gives honom hos författaren, till dess han senare förvärvar sig ett rent och felfritt latin.

Exempel på efterbildningar av detta slag lämnar Vives i sin fjärde bok, sid. 580. Cicero berättar, säger han, i sin bok om Talaren ¹⁾, att folktribunen Carbo en gång yttrade sig i en folkförsamling, där Cicero själv var närvarande, på följande sätt: "O Marce Druse, patrem appello: tu dicere solebas sacram esse rempublicam, quicumque eam violavissent, poenas esse ei ab omnibus persolutas; patris dictum sapiens temeritas filii comprobavit." Detta ställe har han på två sätt använt för efterbildning; först sålunda:

"O Dive Paule, Tharsensem appello. Tu dicere solebas sacram esse charitatem, quicumque eam violavissent, poenas esse ei ab omnibus persolutas: Apostoli dictum sapiens scelerum temeritas comprobavit."

Därefter sålunda:

"O Dive Paule, Tharsensem appello: tu semper praedicare consuevisti magnas esse vires charitatis, quicumque secundum eam non viverent, nec pertinere ad regnum Christi. Apostoli sententiam piam consuetudo scelerum abdicavit."

Det första sättet är detta enklare och barnsliga, som vi nyss hava angivit såsom passande för fjärde klassen. Det är nu egentligen icke någon efterbildning, det är snarare att plagiera och att tillägna sig lappur av förebildens klädnad, men man måste tillåta lärjungen sådant att börja med och betrakta det såsom ett tillåtet lån.

Det senare exemplet däremot är en lärd efterbildning, i vilken, såsom Vives säger på det anförda stället, alla stilistiska skönheter hos den anförda texten återfinnas: de avskurna styckena,

1) Avser Cic. Or. 68, 218.

incisa, membra et dichoraeus clausulae. Sed rationem scholae haec fere excedit, et majori profectui discipulorum reservanda est. propius ad priorem accedunt exempla, quae Junius tract. de context. Epist. affert. Tametsi illa paulo accuratiora sunt, et gymnasijs magis accommodata.

In gratiam simpliciorum praeceptorum, placet adhuc aliud subijcere exemplum: Jubeatur discipulus suo et condiscipuli nomine epistolam gratulatoriam scribere ad patronos suos, iam in senatorum ordinem ad scitos, idque ad exemplum Ciceronis lib. 15. Epist. 8. ad fam.

Imitatio rudior et facillior.

Maxima sumus laetitia affecti, cum audivimus vos senatores factos esse, eumque honorem vobis Deum fortunare volumus: atque a vobis pro vestra majorumque vestrorum dignitate administrari. Nam cum vos semper dileximus, amavimusque, quod nostri amatissimos cognovimus, in omni varietate studiorum nostrorum: tum parentum vestrorum pluribus beneficijs, vel sublevati pueritiae annis, vel ornati adolescentiae, necesse est ut et simus toti vestri, et esse debeamus. Cum praesertim fratris vestri natu minimi, atque ingeniosissimi pueri, majora erga salutem dignitatemque nostram studia, quam erant a tali aetate postulanda, perspeximus. Quapropter a vobis petimus majorem in modum, ut nos hic multis rebus egentes iuvetis ac promoveatis. Valete.

Imitatio paulo doctior, qua verbis commutatis, eundem ordinem et formam epistolae Ciceronianae exprimere adolescens conetur: extat apud Schorum l. alleg. p. 170. quam paucis immutatis, et ad propositum accommodatis, huc adducemus, diversitatis cognoscendae gratia. Est ea talis.

Vehementer laetati sumus, cum intelleximus vos in numerum senatorum relatos esse, eamque dignitatem velimus prospere vobis evenire, atque vos ex reipublicae commodo, vestraeque familiae gloria et laude administrare. Nam cum vos semper charos habuimus, plurimique fecimus, quia amicissimos vos experti sumus in varia fortuna studiorum nostrorum: tum parentum vestrorum singulari benignitate, vel adiuti puerilibus annis, vel promoti sequentibus, par est ut grato animo agnoscamus nos vobis plurimum debere.

uppdelingarna och ditrokén såsom slutfall. Men detta går i det hela över skolans uppgift och måste sparas, till dess lärjungarna gjort större framsteg. Närmare till det föregående ansluta sig de exempel, som Junius anför i sin "Tract. de contextu Epist.", fastän de äro i någon mån finare utarbetade och mera lämpa sig för gymnasierna.

Till tjänst för mindre erfarna lärare tillägga vi ännu ett exempel. Lärjungen får i uppdrag att med imitation av Cic. Ep. fam. XV, 8¹⁾ i sitt och en medlärjunges namn skriya en lyckönskan till sina höga gynnare, som tänkas ha nyligen blivit invalda i senaten. Den konstlösare efterbildningen skulle lyda så:

Maxima sumus laetitia affecti, cum audivimus vos senatores factos esse, eumque honorem vobis Deum fortunare volumus: atque a vobis pro vestra, majorumque vestrorum dignitate administrari. Nam cum vos semper dileximus, amavimusque, quod nostri amatissimos cognovimus, in omni varietate studiorum nostrorum: tum parentum vestrorum pluribus beneficijs, vel sublevati pueritiae annis, vel ornati adolescentiae, necesse est ut et simus toti vestri, et esse debeamus. Cum praesertim fratris vestri natu minimi, atque ingeniosissimi pueri, majora erga salutem dignitatemque nostram studia, quam erant a tali aetate postulanda, perspeximus. Quapropter a vobis petimus majorem in modum, ut nos hic multis rebus egentes, iuvetis ac promoveatis. Valete.

Ett exempel på en efterbildning, som fordrar något större kunskaper, emedan lärjungen där skall försöka att med förändrande av ordalagen bibehålla den ciceronianska epistolns anordning och form, finna vi hos Schorus (anf. ställe, sid. 170), vilket vi med några få förändringar och jämkningar här meddela, för att visa, huru imitationen kan göras på olika sätt. Det lyder så:

Vehementer laetati sumus, cum intelleximus vos in numerum senatorum relatos esse, eamque dignitatem velimus prospere vobis evenire, atque vos ex reipublicae commodo, vestraeque familiae gloria et laude administrare. Nam cum vos semper charos habuimus, plurimique fecimus, quia amicissimos vos experti sumus in varia fortuna studiorum nostrorum: tum parentum vestrorum singulari benignitate, vel adiuti puerilibus annis, vel promoti sequentibus, par est ut grato animo agnoscamus nos vobis plurimum debere.

1) Avser Cic. Ep. fam. XV, 7

Cum praesertim fratris vestri natu minimi, et optimae indolis pueri animum officiosorem, erga incolumitatem, honoremque nostrum, quam a tali aetate expectatur, experti simus. Quapropter etiam atque etiam vos rogamus, ut nos hic multarum rerum penuria laborantes sublevetis ac foveatis.

Tali imitatione discipulus alijs substitutis¹⁾ verbis, formulas, ordinem, ductum et externa lineamenta orationis exemplaris loco propositae, exprimit, idque affectate et pueriliter. Vnde adhuc puerilis est imitatio, sed in gradu ad crescentem seu mediam proximo, quem pauci in schola possunt attingere. Exerceantur igitur aliquando in hac qui in classe quarta promptiori sunt ingenio, ac magis exercitati, saepius tamen in priori illa ac simpliciori.

De mora aut diligentia in scribendo adhibenda, observent pueri illud Quintil., lib. 10. c. 4. Sit primo vel tardus dum diligens stylus: legantur ibidem plura. Pueris igitur spatium mediocre ad scribendum detur: cito enim scribendo non fit ut bene scribatur: bene scribendo fit ut cito. Quint. lib. alleg. Quamobrem extemporales illae scriptiones, et, ut appellant, compositiones ex ore, parum in schola habent utilitatis, utpote quae discipulum ab imitatione abducunt. Raro tamen, ut in tertia classe altero quoque mense, in suprema quolibet semel institui possunt, ad explorandum discipulorum in stylo profectum, et extemporalem quoque scribendi facultatem paulatim gignendam. Vbi meminerit praeceptor non nisi brevissima dictare themata, eaque sermone vernaculo effecta, ex uno alterove loco auctoris latini praeterlapsis hebdomadibus tractati. Atque si cui discipulorum in scribendo, aptum aliquod non occurrerit vocabulum, quaerat a praeceptore, non vero ad impressos nomenclatores et phrasium libros recurrat.

Versibus faciendis ut in schola pueri exerceantur, opus non est: In fractis vero restituendis aliquando occupabuntur, prosodiae pernoscentiae causa.

1) Båda handskrifterna hava substitutus.

Cum praesertim fratris vestri natu minimi, et optimae indolis pueri animum officiosorem, erga incolumitatem, honoremque nostrum, quam a tali aetate expectatur, experti simus. Quapropter etiam atque etiam vos rogamus, ut nos hic multarum rerum penuria laborantes sublevetis ac foveatis.

Vid' efterbildningar sådana som dessa ha lärjungarna med förändring av orden återgivit förebildens såväl form som anordning, tankegång och i allmänhet dess ytterlinier, allt på ett något skruvadt och barnsligt sätt. Sålunda är efterbildningen ännu barnets men dock i graden närmast intill det nästa eller mellersta stadiet, vilket blott få uppnå i skolan. Någon gång kunna därför de mera begåvade av fjärde klassens lärjungar övas däruti, dock även de huvudsakligen uti imitation av det förstnämnda, enklare slaget.

Beträffande långsamhet och sorgfällighet vid skrivövningarna böra gossarna iakttaga vad Quintilianus säger i sin tionde bok, kap. 4: 1) "I början kan skrivningen gärna gå långsamt, blott den göres med omsorg"; och vad mera där står. Gossarna böra därför ha en lagom lång tid sig anslagen, ty "genom att skriva fort kommer man icke till att skriva väl, men genom att skriva väl når man snart att skriva fort." (Quint. anf. st.) För den skull äro skrivningar extempore och s. k. fria compositioner icke av egentligt gagn i skolan, emedan de avvänja från efterbildningen. Tid efter annan, t. ex. i tredje klassen en gång varannan, i den fjärde en gång varje månad, kunna sådana skrivövningar anställas för att utröna lärjungarnas framsteg i skrivning samt så småningom hos dem väcka förmågan av extempore-skrivning. Härvid bör läraren komma ihåg att endast diktera mycket korta på svenska utarbetade temata med hänsyftning på något ställe hos en latinsk författare, som lästs under de förflutna veckorna. Och om någon av lärjungarna under skrivningen icke kan finna något ord som passar, så må han fråga läraren därom och icke taga sin tillflykt till tryckta ordlistor eller anteckningsböcker.

I konsten att skriva vers behöva gossarna icke öva sig i skolan. Någon gång kunna de för att rätt inhämta prosodien få sysselsätta sig med att återställa verser, som förändrats till prosa.

1) Citaten avse Quint. 10, 3, 5 och 10.

Cap. XII.

De emendatione scriptorum.

Haec duplex est, *propria*, aut *aliena*.

Propria, qua discipulus ipse scripta sua relegit, corrigit, mutat. Quem laborem hic mediocre esse convenit, ne consumantur eo discentes, et nimia cura emendandi, quae composuerunt, reddant pejora. Vide hac de re Quintil. lib. X. cap. XIV.

Aliena est ipsius praeceptoris, de qua notanda:

I. Discipuli scripta sua praeceptoris emendanda exhibebunt, non in chartis solutis, sed in libellis huic usui destinatis, quos conducat in forma, ut loquantur, quarta esse, et tum ad extremas oras, seu margines, tum inter singulos versus et lineas, tantum vacui spatij continere, ut commodè aliquid adijcere, vel substituere praeceptor possit, ne novorum interpositione priora confundantur. In tali enim libro praeceptor sua manu, quae scripsit discipulus sive vertendo, sive alias componendo diligenter emendabit, curabitque ut clara et distincta scriptura, quae ipse adijcit, vel mutat, notentur; quo facile riteque a discipulo legi possint et discerni a prioribus, quae sunt discipuli. Quae delenda judicat, non plane expunget, sed lineola subducta notabit. Habet haec scriptorum custodia, praeter alias, hanc utilitatem, ut sequentibus mensibus redire discipuli quandoque possint ad ea, quae prioribus scripserint, et profectum ex collatione deprehendere, errata semel castigata vitare, ea insistere, qua se profecisse intellexerint, via.

II. Consultum est emendationem non silentio, aut mussitatione, sed alta voce peragere, ut cujusque in scribendo tum vitia, tum virtutes reliqui quoque animadvertere possint, quo hos imitari, ab illis vero cavere sibi in posterum, cum honesta aemulatione discant. Quamobrem omnes attenti ut sint monebit praeceptor, et aliquando ex reliquis, nunc hunc, nunc illum interrogabit, numquid vitiose hoc dictum sit, et quam ob causam, quomodoque emendandum.

III. Dabit operam praeceptor, ut commissa in scribendo vitia, plene intelligat discipulus. Ideoque non tantum ipsi monstrabit, quod hic vel ibi erraverit, sed et quod et in hanc vel illam regulam aut loquendi consuetudinem erratum tale impingat.

Kap. 12. Om rättandet av skripta.

Rättandet är tvåfaldigt, lärjungarnas eget och lärarens.

Lärjungarna skola själva läsa igenom sina scripta samt rätta och förbättra dem. Dessa korrektioner böra dock i skolan hållas inom måttliga gränser, så att lärjungarna ej förlora sig i överdriven självkritik och sluta med att göra sina uppsatser sämre. Se härom Quintilianus, tionde boken, kap. 14¹⁾.

Angående skriptas rättande av läraren må anmärkas följande:

1. Lärjungarna böra inlämna sina scripta för att av läraren rättas, skrivna icke på lösa blad utan i särskilda, här för avsedda böcker, vilka helst böra vara i kvartformat samt hava marginal och så pass stora mellanrum mellan raderna, att läraren med bekvämlighet kan ändra och tillägga, utan att härigenom det förut skrivna blir otydligt. I dessa böcker bör läraren egenhändigt och omsorgsfullt rätta vad lärjungarna skrivit, antingen genom ändringar eller genom att sammanställa det på annat sätt. Härvid bör han skriva med redig och lättläst stil, så att hans ändringar med lätthet kunna riktigt uppfattas och skiljas från det som gossarna själva skrivit. Det oriktiga skall han icke alldeles utplåna utan endast stryka under. Denna aktsamhet om det skrivna medför bland annat den fördelen att lärjungarna under följande månader närsomhelst kunna återgå till vad de skrivit under de föregående och genom jämförelse själva förvissa sig om sina framsteg, undvika de en gång rättade felen och fortfara på den väg, som de finna vara den rätta.

2. Det är välbeträkt att genomgå rättelserna icke tyst eller mumlande utan med hög röst, så att alla få del av vars och ens såväl fel som förtjänster, varigenom de lära sig att under ädel tävlan för framtiden undvika de förra och efterlikna de senare. Därför bör läraren tillsäga alla att vara uppmärksamma, och han bör då och då fråga en eller annan av de övriga lärjungarna, om uttrycket i fråga är felaktigt, och varför, och huru det skall rättas.

3. Läraren skall sträva att göra de begångna felaktigheterna fullt klara för lärjungarna; därför skall han icke blott förklara, att det eller det är oriktigt, utan också visa, mot vilken regel eller vilket godkändt språkbruk som felet är begånget.

1) Avser Quint. 10, 4.

IV. Neque tamen in notandis et reprobendis ejusmodi erratis, nimis rigidum se et curiosum praebebit: sed prudenter errata graviora a levioribus discernet, habebitque rationem profectus discipulorum.

Quae leviora vel per se, vel ratione profectus discipulorum iudicat, partim dissimulet, partim obiter notet, monens se talia illorum condonare infirmitati, venturum tempus, quo melius percepturi sunt, cur illa minus probet. Graviora errata inprimis et ex professo notanda et emendanda sunt, v. g. in classe secunda quae in vulgares et communiores regulas grammaticas, atque usitatissimos et facilimos loquendi modos impingunt. In classe tertia quaevis errata a congruitate et vulgari puritate sermonis aliena. In quarta, quaecunque congruitati, puritati et perspicuitati sermonis adversantur. Hisce gravioribus erratis dum calamum praeceptor adhibet censorium, cavebit ne iratus frangat acerbitate verborum discentium animos, vel irrideri errantes patiatur a sodalibus. Quod cum alias semper, tum vero inprimis observandum est, in teneris et incipientibus tractandis, qui facillime severitate praeceptoris, et irrisione sodalium animos despondent, et a stylo deinceps absterrentur. Quapropter si in horum scripto, erratum forte crassius, et quod risum reliquis movere posset, occurrat, praestat submissiore de eo voce discipulum admonere, praesertim quando nullos, vel perpaucos ex reliquis eo implicitos novit.

Emendatis hoc modo omnium scriptis, et a discipulis probe ponderatis, praeceptor suam omnibus versionem, vel compositionem, pro classium ratione, accuratiorem dictabit, priorique iam correctae in eodem libro adjiciendam curabit, ut exemplaris loco discipulis sit.

Notandum etiam in correctione scriptorum, ita progredi praeceptorem debere, ut non quaerat, more scholis consueto, quae regula observata sit, aut qua nixus ita scripserit puer: sed plane

4. Läraren bör dock icke vid anmärkande och beivrande av felen vara alltför sträng eller nogräknad utan göra skillnad mellan större och mindre fel och taga hänsyn till lärjungarnas utvecklingsgrad.

Felaktigheter som läraren anser vara av mindre vikt, antingen i och för sig eller i förhållande till klassens ståndpunkt, bör han icke låtsas om eller också blott i förbigående anmärka och därvid förklara, att han nu överser med lärjungarnas okunnighet, men att en tid skall komma, då de själva skola bättre förstå, varför han icke kan gilla det ifrågavarande. Det är de grova felen som i synnerhet och med eftertryck skola anmärkas och rättas. Härmed förstås då i andra klassen fel mot de vanliga grammatiska huvudreglerna och mot allmänt vedertaget och lättfattligt språkbruk, i tredje klassen alla avvikelser från de vanliga reglerna för språkets riktighet och renhet, i den fjärde överhuvud allt som strider mot språkets regelbundenhet, renhet och klarhet.

Men när läraren sålunda låter sin rättande hand utmärka dessa svårare fel, bör han akta sig för att i vredesmod göra sig skyldig till en bitterhet, som kan verka nedtryckande, och han bör icke låta de felande utsättas för kamraternas åtlöje. Detta gäller i allmänhet, men bör i synnerhet ihågkommas, när fråga är om de unga nybörjarna, vilka lätt nog genom lärarens stränghet och kamraternas hån kunna alldeles förlora modet och för framtiden avskräckas från att bjuda till i fråga om skrivövningarna. Därför, om någon sådan gör sig skyldig till ett synnerligen grovt fel, som kanske kunde framkalla de andras åtlöje, är det bättre att med sänkt röst förehålla honom det enskildt, i synnerhet om läraren finner att han är ensam om detta fel eller har blott en eller annan medskyldig.

Sedan alla skripta sålunda blivit rättade och allt klarlagts för lärjungarna, bör läraren diktera för dem alla sin egen översättning eller sin efter klassens ståndpunkt avfattade noggrammare behandling av ämnet och låta dem, införa denna i sina böcker jämte det förut korrigerade för att tjäna dem till mönster.

Det bör även anmärkas i fråga om rättandet av skripta, att läraren bör gå så till väga, att han icke, såsom nog i skolorna brukas, frågar, vilken regel som har blivit följd, eller på grund av vilken regel gossen skrivit som han gjort; utan han bör på

ac sermone penitus populari, fors etiam vernaculo expiscetur, cur sic et non aliter loquutus fuerit, aut scripserit. V. g. cur dicat, timeo deum, non vero, timeo Deū? Tum enim discipulus videbitur magis ad iudicij quam memoriae exercitium vocari ac manu duci.

Cap. XIII.

De exercitatione loquendi latine.

Loquentur pueri, ait Vives, primum sua lingua, quae illis domi est nata, in qua si quid peccent, emendabit praeceptor: dehinc paulatim latine. Admiscebunt ea (nimirum latina) quae de praeceptore hauserint, vel ipsi legerint: ut inter primordia mistus sit sermo in schola ex patrio et latino. haec Vives.

In classe igitur infima, patrio sermone plerumque loquentur, et paulatim ad paucos et vulgatissimos sensus latine exprimendos adsuefient ductu praeceptoris.

Ubivis autem diligentissimam Praeceptores rationem habebunt rectae pronuntiationis tam latinae quam graecae linguae, de qua certa quaedam praecepta consignabuntur, ex Quintiliano, Vossio alijsque colligenda: curabunt summo studio, ut pueri clare, distincte, ac prosodice syllabas et distinctiones pronuntiare discant.

In classe secunda frequentius latine loquendo praeceptor exercebit; adeoque pueris, quoties in schola cum praeceptore aut coram ipso sermocinabuntur, fas non sit alio quam latino sermone uti. Qui secus faxint, consueta asini poena mulctandi sunt: ita tamen ut ratio habeatur necessitatis, nempe si quid occurrerit nominandum, cuius vel vocem, vel phrasin latinam discipulus ignoraverit, integrum ipsi sit, rogata latine venia, patrio sermone, mentem indicare, atque a praeceptore, vel alio doctiore, quomodo latine exprimenda sit quaerere.

Praeterea conducet, si discipulos praeceptor frequenter adsuefecerit, ad narrandas ex tempore fabulas et historias ante lectas, nec non alias quasvis res notas, quas gestas esse visu vel auditu ipsimet didicerunt. V. g. jubeatur discipulus surgere in conspectu aliorum, et ex tempore, ac proprijs verbis referre, quae

enkelt och populärt sätt, kanske till och med genom samtal på modersmålet, söka leta ut varför gossen talat eller skrivit så och icke annorlunda; såsom t. ex. varför han säger timeo deum, icke timeo dei. Härigenom kommer lärjungen att manas och handledas till uppövande mera av omdömesförmågan än av minnet.

Kap. 13. Om övningarna i att tala latin.

Först, säger Vives, böra gossarna få tala sitt eget språk, som är dem hemmavant; men om de komma med oriktigheter, böra de rättas även härutinnan; sedan skola de så småningom övergå till latinet och blanda in de latinska uttryck som de kunnat hämta såväl från lärarens muntliga yttranden som från sin egen läsning, så att skolans språk i själva verket under den första tiden blir en blandning av svenska och latin. Detta enligt Vives.

I lägsta klassen få de alltså oftast tala svenska och först så småningom vänja sig vid några få, vanligast förekommande latinska uttryck, allt under lärarens ledning. Härunder skola lärarna emellertid städse giva akt på att gossarnas latinska (och grekiska) uttal blir fullkomligt riktigt, enligt bestämda föreskrifter som därom böra utfärdas, hämtade från Quintilianus, Vossius, m. fl.; de skola på allt sätt bemöda sig om att gossarna lära sig uttala stavelserna klart, tydligt och med riktig kvantitet samt iakttaga behöriga uppehåll.

I andra klassen skall läraren oftare öva latintalandet, ja, redan här böra lärjungarna icke hava rätt att i skolan tilltala läraren eller i hans närvaro samspråka med varandra på något annat tungomål än latin. Den, som beträdes med annat, straffas med det sedvanliga åsnestraffet; dock så att man måste taga hänsyn till nödvändigheten, ifall ett ord eller uttryck förekommer, som lärjungen icke känner till på latin. Han skall då hava rätt att, efter på latin framställd begäran, säga sin tanke på svenska för att av läraren eller någon skickligare kamrat få veta, huru han skall uttrycka den på latin.

Därjämte är det nyttigt, att läraren ofta vänjer lärjungarna vid att extempore berätta små sagor eller historier, som de läst förut, ävensom andra händelser vilka som helst, som de själva sett eller hört. En gosse får t. ex. stiga upp och i de andras närvaro extempore med egna ord berätta om vad de nyligen läst

in Tito Livio, vel historia aliqua Biblica nuper legerit, quae proximis diebus viderit vel audierit etc: Atque hic quidem non impedit et inturbabit praeceptor loquentem discipulum, sed postquam absolverit, errantem modeste corrigit, ac ceteris quoque audientibus veritatem explicabit, ne incertos, aut ignorantes aut falsos dimittat.

In classibus duabus superioribus, a discipulis sive cum praeceptoribus loquantur, sive inter se confabulentur, perpetuo in schola sermo latinus requirendus est, constituta Asini poena in eos, qui vel materno, vel latino vitioso et corrupto usi fuerint. In re tamen difficili sola repraehensio sufficiet. Excusabit enim eos hic veniae praefatio, in vocabulis et modis loquendi minus usitatis ac difficilioribus, praesertim in classe tertia.

Ad hanc loquendi exercitationem in omnibus classibus, excepta infima, spectat, ut discipuli postquam explicationem auctoris latini sunt assequuti, sese exerceant ad versionem ejus vernaculam (sive scripta iam sit, sive alias viva voce praeceptoris, hypodidascali, vel condiscipuli ex textu latino pronuncietur) ex tempore reddendam latine: idque sensim per singulas sententias et periodos progrediendo.

Concertatiunculae seu velitationes scholasticae, ad parandam tum artium et auctorum cognitionem, tum expeditius loquendi facultatem, non minimum adferunt momentum. Instituuntur autem illae, praesente et dirigente praeceptore, diebus Mercurij a meridie, ante dandam ludendi veniam. Inchoabuntur autem in classe tertia. Materiam illis praebeant ea, quae discipuli antea quum in praeceptis, tum in auctoribus audiverint, nimirum quomodo haec vel illa regula intelligenda, quam ipsi conveniat cum usu et exemplis, quomodo rite explicandus auctoris aliquis locus, quomodo resolvendus grammaticae, etiam in suprema classe, rhetorice ac logice. Disputabunt autem discipuli eiusdem classis ad excitandam invicem aemulationem. Ex his enim praeceptor, suo iudicio, binos eliget, quos inter se committat, altero respondente, altero interrogante constituto. Eliget autem ingenio et memoria non prorsus dispares, neque facile comparabit eos, qui familiares inter se ad-

i Titus Livius eller bibliska historien, eller vad han sett eller hört under de senaste dagarna o. s. v. Härvid bör läraren icke avbryta och störa den talande utan först när han slutat hovsamt rätta hans misstag och framställa det rätta även för dem som höra på, så att de ej lämnas i ovisshet eller göra sig oriktiga föreställningar.

I de båda översta klasserna skall av lärjungarna alltid det latinska språket användas i skolan, vare sig de tala med läraren eller språka med varandra, och den gör sig förfallen till åsnestraffet, som begagnar modersmålet eller uttrycker sig felaktigt och illa på latin. I fråga om svårare uttryck må dock blotta klandret vara straff nog. Man måste nämligen ännu här visa undseende, om en lärjunge begär tillstånd att på svenska uttrycka svårare och mera sällan förekommande ord och talesätt, särskildt uti tredje klassen.

Övning i språkets talande är just vad som avses med föreskriften, att i alla klasser utom den lägsta lärjungarna skola, sedan översättningen av den latinska texten är färdig, extempore och sats för sats eller mening för mening återgiva denna på latin, vare sig nu den är skriven eller blott muntligen meddelad av läraren, underläraren eller någon av lärjungarna.

Små latinska disputationsovningar eller skolskärmytslingar äro ganska viktiga för vinnande av såväl kunskap om läroämnena och författarna som en mera uppövad förmåga att tala språket. Sådana böra i lärarens närvaro och under hans ledning anordnas på onsdagseftermiddagarna, före lekstunden. Början härmed sker i tredje klassen.

Ämnen för sådana övningar finnas lätt uti det som lärjungarna förut läst i grammatiken eller auktorerna, t. ex. huru den eller den regeln bör förstås, huru den överensstämmer med förekommande exempel, huru ett ställe hos en auktor bör tolkas, eller hur det bör grammatiskt resolveras (i fjärde klassen även med hänsyn till retorik och logik) o. s. v. Disputationerna skola hållas mellan lärjungar av samma klass för att uppväcka en ömsesidig tävlan. Läraren utväljer själv för varje gång två och låter den ene vara respondent, den andre opponent. Han bör välja ett par som äro något så när jämnstarka i fråga om begåvning och minne; dock bör han ej gärna ställa emot varandra sådana som äro mycket goda vänner, för att undvika att de stå

modum sint, ad evitandam collusionis fraudem. Initio inferior loco superiorem interroget, et in respondendo errantem corrigere conetur: recte autem an perperam correxerit, decidet praeceptor. Postquam quater aut quinquies hoc pacto superiorem interrogaverit, saepiusque impingentem correxerit, tum praeceptor eos mutare, iubebit vices, ut superiori fas sit interrogare inferiorem. Providebit autem praeceptor, ne istae concertatiunculae in odia et rixas abeant, sed ut collationi serviant studiorum.

Cap. XIV.

De memoriae exercitatione.

Tantum pueri scire se existiment, quantum memoria¹⁾ tenebunt: haec autem exercitatione alitur et augetur. Frequenter igitur et cum cura pueri memoriam exercebunt, ediscendis ad verbum plurimis, idque a primordio statim institutionis, quum prima aetas laborem illum parum sentiat, quia non expendit. Itaque haec rudimentis ediscendis aptissima est, a quibus adultiores abhorrent.

Vt facilius quidpiam memoriae mandetur, et fidelius ea custodiatur, prodest:

1. Intellectus ediscendorum. Videbunt igitur praeceptores, ut quae ediscere pueri debent, ea ante bene intelligant.

2. Crebra repetitio et inculcatio per utrumque sensum auditus et visus. Nempe audiat discipulus praeceptorem clara voce inculcantem ediscenda, audiat hypodidasalum, et commilitonem, si opus est, idem facientes: audiat seipsum altius legentem. Legat idem saepius distincte ac dilucide scripta vel excusa.

3. Diligens et iterata scriptio: ut si puer paradigma ediscendum manu sua exscripserit.

4. Ordo, si quis fuerit, ediscendorum. Nam et ad revocanda quae elapsa iam sunt, hic multum facit.

5. Tempus, matutinum inprimis, et stomachus ieiunus: sub somnum etiam aliqua ediscere, quae mane a memoria repetantur, multum iuvat.

1) Handskrifterna hava memoriae.

i hemligt förstånd med varandra. Disputationen börjar med att den som har lägre plats i klassen ställer frågor till den som sitter högre och sedan försöker att kritisera hans svar; om hans kritik är befogad eller icke, avgör läraren. Sedan han så framställt frågor fyra eller fem gånger och sökt rätta de ofta förekommande språkfelen, låter läraren dem byta roller, så att den som har den högre platsen i klassen får fråga den som sitter lägre. Läraren skall tillse, att icke dessa små disputationer urarta till tråtor och fiendskap utan tjäna till befordran av studierna.

Kap. 14. Om minnets övning.

Gossarna böra ej anse sig veta mera än det de fullt behålla i minnet. Minnet åter kan genom övning underhållas och stärkas. Därför böra gossarna ofta och ihärdigt öva sitt minne genom att lära sig rätt mycket utantill, och detta allt ifrån den första skoltiden, emedan de då befinna sig i en ålder som föga märker denna möda, emedan den ej väger den. Denna ålder är ock därför den lämpligaste för inlärandet av vetandets första grunder, vilka en mera framskriden ålder finner tråkiga.

Genom följande omständigheter kan utanläsningen och bevarandet i minnet underlättas:

1. ett fullt förstående av det som skall inläras; därför skola lärarna se till att det, som gossarna skola lära, först är av dem klart uppfattadt;

2. täta repetitioner och förnyanden av intryck såväl genom syn som hörsel. Det som skall inläras bör gossen höra med hög röst inpräglad av läraren; han bör likaså höra det av underläraren och av kamraterna, om så skulle behövas; han bör ändtligen höra sig själv läsa det högt. Han bör också läsa det flera gånger, klart och tydligt skrivet eller tryckt;

3. en omsorgsfull och upprepad skriftlig avfattning av det som skall läras, t. ex. på det sätt att gossen själv skriver av det paradigm som han skall nöta in;

4. en bestämd ordningsföljd, om en sådan kan åstadkommas, i det som skall inläras; härigenom underlättas särskildt uppfri-skandet av en hägkomst, som gått förlorad;

5. en lämplig tidpunkt, nämligen företrädesvis morgonstunderna, på fastande mage. Innan man somnar om aftnarna är det också lämpligt att lära sig någonting utantill. Detta bör då påföljande morgon ä nyo genomgås;

6. Locus mediocriter amoenus, et a strepitu, praesertim magno remotus.

7. Conferet etiam nonnihil, si praeceptor utilitatem atque incunditatem ejus quod memoriae mandandum erit, etiam facilitatem ediscendi praedicet, ut sic ad industriam discipulus excitetur, ac velut acutur.

Cavendum tamen est, ne nimia ediscendorum multitudine obruantur et turbetur discentium memoria.

Minime igitur exigendum est, ut omnia quae vel in praeceptis vel auctoribus proponuntur, ad verbum ediscant, sed quaedam certe ad verbum et unguem erunt addiscenda: quorumdam sensum tantummodo tenere sufficiet, ut verbis similibus reddi possint; in quibusdam memoria retinendis minus adhuc laborabitur, sed eorum accuratior recordatio tempori, vsui, maiori otio relinquetur.

In praeceptis maxime necessaria, quae elementa, rudimenta, et primi generis supra appellavimus, exacte et ad verbum sunt ediscenda, idque ex libro eleganter et distincte excuso: etsi et hic pro memoriae confirmatione frequenti usu et repetitione opus sit. In reliquis observanda quae supra cap. VIII. monuimus. Nimirum quae secundi sunt generis praecepta prius memoriae tradenda, posterius quae tertij: Vtraque tamen praecipue ex usu et frequenti repetitione, ut supra cap. 8. dictum est, memoriae paulatim imprimenda sunt. Neque opus est, ut hic ad verba auctoris discipulus adstrictus sit, cum sufficiat sensum tenere, quem vel proprijs verbis exprimere possis.

Nec est ut ad singula exempla, quae praeceptis subiungi vulgo solent, ediscenda puer adstringatur, ne dum ad copiam illam anomalorum in grammaticis.

Ex auctoribus quoque singulis classibus praescriptis, satis fuerit pauca ad verbum ediscere, postquam bene sunt explicata et intellecta: nimirum quae majoris sunt momenti, et praeclaras sententias, argute dicta, peculiare elegantias, praecipuas narrationes etc. continent.

Quae ex iisdem in explicatione sunt excerpta, et in libro memoriali annotata una cum interpretatione vernacula (veluti vocabula et phrases) satis recte tum memoriae sunt tradita, cum inspectis vel ab alio recitatis solis latinis, vernacula statim reddere,

6. ett läsrum, som ej är obehagligt att vistas uti, och där man ej alltför mycket störes av buller.

7. Något bidrager också, att läraren framhåller nyttan och nöjet av det som skall inläras samt lättheten att lära sig utantill. Härigenom äggas och skärpes lärjungarnas iver.

Emellertid måste man också se till, att gossarna ej lära sig för mycket utantill, så att deras minne överlastas och förvirras.

Man bör sålunda alldeles icke fördrå, att de skola lära sig utantill allt som lägges för dem både i grammatik och hos auktorerna; en del bör visserligen läras alldeles ordagrant, men en stor del behöver blott till sitt innehåll ihågkommas, så att det kan återgivas med liknande ord. Man bör ock beträffande en del uppskjuta arbetet med dess inlärande och lämna en noggrannare erinring därav åt framtida övning och då vunnen större frihet därtill.

I grammatik och regler bör endast det nödvändigaste (vad vi kallat elementerna, grunddragen, reglerna av första ordningen) inläras ordagrant, och detta bör ske ur böcker med vackert och tydligt tryck. Trägen övning och repetition äro emellertid även här av nöden för det inlärdas behållande i minnet. I övrigt böra uppmärksammas anvisningarna i kap. 8. Naturligt är att "reglerna av andra ordningen" böra förr inläras än de som höra till tredje ordningen; men om båda gäller, att de småningom böra inläras genom övning och flitig repetition, på sätt som ovan i kap. 8 är visadt. Ej heller behöver lärjungen härvid vara strängt bunden vid författarens ordalag; det är tillräckligt om han kan med egna ord göra reda för reglernas innehåll.

De exempel, som vanligen pläga förbindas med reglerna, behöva icke nödvändigt läsas utantill, än mindre den stora mängden av undantag i grammatiken.

Av de för varje klass föreskrivna auktorerna behöver, sedan de blivit väl tolkade och förstådda, endast helt litet ordagrant inläras: de viktigaste ställena, berömda sentenser, skarpsinniga yttranden, ställen av framstående skönhet, märkliga berättelser o. s. v.

De utdrag ur författarna, som blivit införda i minnesboken, där de, likasom ord och fraser, förekomma i förening med svensk översättning, äro tillräckligt inlärdas, när de latinska uttrycken, som lärjungen ser i boken eller hör uppläsas av andra, kunna av

et e contra, poteris: ut nihil opus sit, in ordine et serie horum memoriae mandanda, laborare.

Quae speciatim in singulis classibus prae alijs ediscenda discipulis sint, supra in classium et lectionum designatione indicatum est.

Cap. XV.

De repetitionibus et examinibus.

Multis de causis utiles, quin necessariae sunt in scholis assidue repetitiones lectionum, et examina discipulorum: ut non abs re de puerorum institutione proverbij loco in scholis usurpetur illud vulgare:

Lectio lecta et non repetita est quasi nulla.

Repetent igitur praeceptores quam diligentissime et saepissime ea quae discipulis proposuerunt, utque idem ipsi faciant, vgebunt.

Sunt vero hae repetitiones vel iteratoriae vel examinariae. Illis lecta tantum iteramus: His exploramus insuper quomodo sint percepta. Vtrasque instituent vel praeceptores cum discipulis, vel discipuli ipsi secum.

Praeceptores in classibus inferioribus lectionem iterabunt tum alias, tum statim atque eam proposuerint, idque saepius, prout discentium requirit captus.

Repetitiones examinarias instituent praeceptores in omnibus classibus, ut nimirum quadruplices, quotidianas, hebdomadarias, menstruas et annuas.

Repetitiones *quotidianae* sunt, quibus singulis diebus repetuntur lectiones propositae, idque ut plurimum horis pomeridianis, ut ex tabellis exercitiorum videre est.

Hebdomadariae, semel in qualibet hebdomade fiunt, nempe die sabbathi ante meridiem, ubi omnia quae praeterlapsa hebdomade sunt praelecta, repetuntur et examinantur. Quod si in diem sabbathi solenne festum inciderit, dies profestus eum proxime antecedens horas suas pomeridianas repetitioni hebdomadariae relinquet.

Repetitiones *menstruae* sunt, quibus ad finem cuiusque mensis die aliquo sabbathi examinantur discipuli in praecipuis, quae toto mense praeterito didicerunt.

Repetitiones *annuae* sunt, quae anniversaria et publica examina vocantur, in quibus totius anni lectiones solenniter repetuntur.

honom genast återgivats på svenska, och tvärtom; varemot det icke är behöfligt, att lärjungen anstränges med att inlära deras uppräknings i den ordning de förekomma.

Vad som särskildt i varje klass bör företrädesvis läsas utan till, framgår av de ovan meddelade föreskrifterna angående klasskurserna.

Kap. 15. Om repetitioner och examina.

Täta repetitioner och examina äro av flera skäl nyttiga, ja nödvändiga, så att skolan väl kunde taga till valspråk det gamla ordet: En läxa, som ej repeterats, är såsom aldrig given. Lärarna böra alltså mycket ofta och flitigt repetera det genomgångna och se till att lärjungarna göra detsamma även på egen hand.

Sådana repetitioner äro dels rena omtagningar, dels förhör av det lästa. I första fallet tar man blott läxorna om igen, i det senare söker man särskildt utröna, huru det inlärdas har blivit förstådt. Båda slagen av repetition kunna anställas såväl av läraren med lärjungarna som av de senare sins emellan.

I de lägre klasserna böra läxorna änyo genomgå såväl annars som i synnerhet genast efter det de äro givna, och det till och med flera gånger, allt efter lärjungarnas fattningsgåva.

Förhørsrepetitioner böra i alla klasser anställas vid fyra tillfällen, nämligen dels dagligen, dels var vecka, dels varje månad, dels vid slutet av varje läsår.

De dagliga repetitionerna bestå däruti, att varje given läxa änyo genomgås, i allmänhet på eftermiddagen, såsom av timschemat framgår.

Vecko-repetitionerna företagas på lördagsförmiddagarna, varvid allt som under den förflutna veckan behandlats, repeteras och examineras. Infaller en högtidsdag på lördagen, användes närmast föregående helgfria dags eftermiddag till repetitionen.

Månads-repetitionerna, vid slutet av varje månad, företagas även på en lördag och omfatta det förnämsta som under månaden genomgåts.

Års-repetitionerna, som utgöra de allmänna och offentliga examina, bilda den högtidliga avslutningen av hela läsåret och omfatta alla därunder genomgångna kurser.

Repetitiones seu examina quotidiana legentium in classe infima omnibus horis fiunt; interpretantium vero, sicut etiam discipulorum secundae classis praeceptor, cuique lectioni statim subiungitur repetitionem, seu examen breve discipulorum, nec minus postea reliquas ejusdem repetitiones persequitur eodem die. In classibus reliquis repetitiones examinatorias raro praelectioni opus est immediate subijcere; sufficit enim hic ordinarijs repetitionum horis eas instituere.

Praeceptoribus singularum classium, excepta suprema, in repetendo subsidio erunt discipuli in schola doctiores, apti ad docendum. In classe prima, plures simul, ob varietatem discipulorum, hypodidascali seu praelectoris officio fungentur, adsciti ex provectoribus classis tertiae. In classe secunda idem officium sustinebunt discipuli classis supremae, per vices.

Qui praelectores, seu hypodidascali, sub directione praceptorum classicorum, pueros repetendo tantum exercebunt, horis sibi destinatis, nempe repetitionem ordinarij praeporis antecedentibus, quo paratiores discipuli ad eam reddantur. In classe tamen infima perpetuo praeporis adsunt, et una cum eo partim praelegunt, partim repetunt.

In quotidianis hisce repetitionibus praepores discipulos suos (exceptis qui infimae classis) examinant et exercent, non tantum explicando, memoriter recitando, et resolvendo, verum etiam loquendo, atque ad usum transferendo, quae in praeporis et auctoribus tractarunt. Vnde non angustum nimis hisce repetitionibus tempus tribuent, nec confuse et quasi in transcurso pleraque in ijs attingent.

Examinibus menstrujs singularum classium scholae rector cum correctore et praepore classico intererit, dabitque operam ut uno die examen omnium classium circumscribatur.

Examen anniversarium et solenne habebitur post tempus pentecostes, octiduo ante dimissionem coetus scholastici, praesidente Episcopo diaeceseos, aut eius a consistorio cathedrali constituto vicario, praesentibus etiam aliquo consistorij cathedralis assessore,

De dagliga repetitionerna och förhören med de lärjungar i lägsta klassen, som övas i innanläsning, skola ske varje timme, men med dem, som i första klassen lära sig översätta från latin, och likaså med lärjungarna i andra klassen bör läraren omedelbart efter varje lektion anställa en repetition eller ett kort förhör och icke desto mindre fullfölja samma dags ordinarie repetitioner. I de övriga klasserna behöver blott sällan läxan omtagas genast efter det hon blivit given; det är tillräckligt att här använda de ordinarie repetitionstimmarna.

Klasslärarna i varje klass, med undantag av den högsta, skola såsom biträden vid repetitionerna anlita de mera försigkomna och för undervisning lämpliga bland lärjungarna själva. I första klassen skola, på grund av den stora olikhet där råder mellan lärjungarna i avseende på graden av framsteg, anställas flera underlärare (praelectores), tagna bland de bättre i tredje klassen. I andra klassen skola på samma sätt lärjungarna i högsta klassen turvis tjänstgöra.

Dessa praelectores eller underlärare skola efter klasslärarnas anordnande på bestämda timmar, nämligen timmarna näst före de av läraren ledda ordinarie repetitionerna, blott öva gossarna i repetitionsläxan, så att de komma bättre förberedda till läraren. I lägsta klassen skola underlärarna dock alltid vara närvarande på samma gång som läraren och biträda honom uti att förbereda läxorna och förhöra dem.

Under dessa dagliga repetitioner skola (utom i första klassen) lärjungarna förhöras och övas ej blott uti att översätta, ur minnet uppläsa och resolvera det som de genomgått i grammatiken eller auktorerna, utan även i att tala latin och sålunda använda det lästa. Därför bör man icke tillmäta för knapp tid åt dessa övningar och ingalunda därvid behandla större delen av det lästa utan ordning och likaså i förbigående.

Vid månadsexamina uti de särskilda klasserna skola skolans rektor och konrektor närvara såväl som klassläraren, men rektor bör ordna det hela så, att examen i alla klasserna göres undan på en dag.

Årsexamen skall högtidligen firas efter pingst, åtta dagar före ungdomens hemförlovande, under ledning av stiftets biskop eller en i hans ställe av domkapitlet förordnad vikarie, och i närvaro av en annan domkapitlets ledamot, ortens kyrkoherde

loci praeposito et consule urbano, si literatus fuerit. Episcopi vicarius erit aliquis ex ordinarijs Consistorij cathedralis assessoribus, aut, si ob loci distantiam is adesse non poterit, praepositus loci, seu, ut vocant, Contractae.

Scholae quoque rector et conrector omnium classium examini aderunt, una cum praeceptoribus classicis. Praestabunt autem examinatores illi sese viros integros, et sequioribus adfectibus minime obnoxios, probabuntque discipulorum profectus candide, nihil gratiae aut odio cujusquam tribuentes.

Simul plures classes examinandae non sunt, sed ab infima per reliquas ad supremam procedendum est.

Defectus et errata praeceptorum in modo informandi accurate notabunt examinatores, omniaque secundum normam hic praescriptam exigent: et si ex re discipulorum fore viderint, praeceptores de ijs humaniter admonebunt, non vero in praesentia discipulorum eos acrius repraehendent, et verborum acerbitate in contemptum discipulorum adducent. Si graviozem repraehensionem meruisse videbuntur, different eam in tempus censurae, quae postea in conventu examinerum et praeceptorum instituetur.

Diligenter quoque examinatores discipulorum observabunt, tum virtutes, tum defectus et vitia: Illas publice laudibus ornabunt, haec repraehendent, ut et emendentur et caveantur, monebunt.

Examine finito convenient examinatores, scholae rector, et reliqui praeceptores classici, deque singulorum discipulorum diligentia et profectu arbitrabuntur. Quos dignos compererint, ad superiorem classem, vel gymnasium promovebunt. Rectorem quoque et reliquos praeceptores fideliter de ijs admonebunt examinatores, quae in administratione scholae, et informatione discipulorum forte omisisse vel contra praescriptum commisisse videbuntur.

Cap. XVI.

De exercitio Musices.

In classibus inferioribus adsuefaciendi diligentius sunt pueri ad rite canendos psalmos et hymnos sueticos, in ecclesia vulgo usitatos, videndumque ut non cantum sive modos tantum, sed et verba ipsa atque sententias recte et emendate, non, ut saepe fieri solet, secus proferant.

samt borgmästaren, om han är litterat. Såsom biskopens ställföreträdare skall en ordinarie konsistorieledamot tjänstgöra, eller, om avståndet från stiftsstadens är för stort, kontraktsprosten.

Skolans rektor och konrektor skola likaledes vara närvarande vid examen i alla klasserna tillika med klassföreståndarna. Dessa examinatores skola visa sig vara opartiska män, höjda över varje tadelvärdt tänkesätt, och ärligt pröva gossarnas kunskaper utan att visa gunst eller missgunst mot någon.

På en gång få ej flera klasser examineras, utan början göres med den lägsta och sedan fortgår man i ordning till och med den högsta.

Brister och misstag, som lärarna vid undervisningen gjort sig skyldiga till, skola samvetsgrant antecknas av examinerarna, vilka äga att övervaka, att allt tillgår så som här föreskrives. Finna de för lärjungarnas bästa så behöfvligt, skola de hovsamt giva lärarna förmaningar men icke strängt klandra dem i lärjungarnas närvaro eller utfara i bittra ord, varigenom de sätta läraren i missaktning. Finnas lärarna vara förtjänta av allvarssammare tillrättavisningar, böra dessa uppskjutas till gransknings-sammankomsten, vilken efteråt skall hållas av examinerer och lärare.

Även skola examinerarna sorgfälligt iakttaga lärjungarnas såväl förtjänster som fel, offentligent lovorda de förra och varna för de senare, att de må rättas och för framtiden undvikas.

Efter examens slut sammanträda examinerarna, rektor och klasslärarna och avgiva sina omdömen om varje lärjunges flit och kunskaper. De som därtill befinnas värdiga skola uppflyttas i högre klass eller dimitteras till gymnasium.

Rektor och övriga lärare böra examinerarna samvetsgrant förhålla, vad de möjligen finnas hava uti skolans förvaltning eller i undervisningen brustit eller förfarit mot föreskriven ordning.

Kap. 16. Om musikundervisningen.

I de lägre klasserna skola lärjungarna flitigt öva sig uti att sjunga svenska psalmer och hymner, som allmänt brukas vid gudstjänsten, och bör därvid tillses ej blott att de känna sången och tonerna utan ock att de sjunga texten riktigt och oklanderligt, icke vårdslöst, såsom ofta sker.

In superioribus classibus, musices praefectus cantum choralem (ut vocant) et figuralem, prout cujusque fert indoles et profectus, diligenter urgebit, neque tamen, (ad figuralem praesertim) quempiam contra naturae inclinationem coget.

Moderator cantus choralis erit vel conrector, vel quilibet praeceptorum, aut si illis vox idonea non sit, eligetur idoneus ex suprema classe.

Cantus figuralis moderator erit praeceptorum aliquis, aut alius artis sciens. Et quum frequenter hactenus in scholis et gymnasijs per musicam adolescentes ab alijs bonis exercitijs abducti fuerint, cavendum erit in posterum, ne horae alijs destinatae canendo conterantur. Item ne pueri ac adolescentes ad convivia et computationes a praeceptoribus aut moderatoribus cantus ducantur.

Cap. XVII.

De praemijs et poenis.

Diligentes et probi in omnibus classibus a praeceptoribus commendandi, ac negligentibus rudioribusque praeponendi sunt. Insuper munusculis, quorum precium ex aerario scholae deprometur, alijsque id genus puerilibus illecebris ac incitamentis permulcendi sunt ac provocandi. Quae in Examinibus anniversarijs examinatorum arbitrio distribuentur ijs, qui in superiorem classem progredientur. Ceteri eorumdem iussu, pro ratione profectuum suorum collocabuntur, eadem in classe manentes.

Quia disciplina anima est scholasticae vitae ac gubernationis, ob improbos, negligentibus et contumaces; relegari e schola minime illa potest. In poenis tamen irrogandis prudentia et moderatione debita vtendum meminerint praeceptores. Nam, ut ait Fabius, et indulgentia nimia Iuventutem fere corrumpit, et nimis acerba increpatio multos a proposito studendi fugat, quod sic obiurgant, quasi oderint.

Non est igitur praeceptor a verberibus ac plagis statim, more barbarico, inchoandum; sed tentanda res est primum, serijs admonitionibus, deinde obiurgationibus, et minis. Si et his nihil pro-

I de högre klasserna skall sångläraren öva kör- eller figuralång, allt efter anlag och framsteg, men icke till deltagande i sången (särskildt icke i figuralången) tvinga någon, som ej av naturen äger fallenhet.

Ledare av koralsången skall konrektor vara eller någon annan av lärarna; finnes ingen av dessa hava passande röst, må till ledare väljas någon lämplig bland översta klassens lärjungar.

Den figurerade sångens ledare skall vara antingen någon av lärarna eller ock någon annan musikhildad person.

Enär ofta nog hittills i skolor och gymnasier ynglingarna genom musiken avledts från andra nyttiga övningar, bör för framtiden förebyggas, att för andra ämnen bestämda timmar upptagas med sång. Ej heller böra gossarna och ynglingarna av lärarna eller handledarna tagas med vid gästbud och dryckeslag.

Kap. 17. Om belöningar och straff.

Flitiga och samvetsgranna lärjungar böra av lärarna framhållas och få plats i klassen före de försumliga och okunniga. Därjämte böra de belönas och uppmuntras genom små gåvor och sådant som för barnasinnets är lockande och äggande; kostnaderna må bestridas av skolkassan. Belöningarna böra vid årsexamen, efter examinatorernas avgörande, utdelas bland dem som uppflyttas till högre klass. De som stanna i samma klass skola, likaledes efter examinatorernas avgörande, få plats efter sina framsteg i kunskaper.

Alldenstund utövandet av tukt mot de vanartiga, försumliga och genstörtiga så att säga är själen uti skolans liv och ledning, så kan densamma ingalunda ur skolan förvisas. Vid bestraffningarnas utdelande böra dock lärarna komma ihåg att iakttaga skyldig klokhet och måtta; ty, såsom Fabius¹⁾ säger, alltför stor efterlåtenhet kan lätt bli ungdomens fördärv, men alltför sträng tukt jagar ock många från studierna, som de tala illa och nära nog hatfullt om.

Därför skall icke läraren såsom en barbar strax taga till käpp och slag utan först försöka med allvarsamma föreställningar, därefter med skarpare förebräelser och hot. Vinnes härmed

1) Fabius, Basilus (Faber), 1520—1575, skolman, utgav 1571 *Elenchus legum et disciplinae scholasticae* och 1572 *Libellus de disciplina scholastica*.

feceris, ignominiae et contemptus poena irroganda. V. g. negligentes in scamno asinorum considerare iubeantur, vel asini picturam gestare, postponentur. caeteris, officijs et honoribus scholasticis priventur etc. Improbi e lusu et consortio bonorum excludantur.

Quod si et ista nihil, aut parum effecerint, ad carceris vel virgarum tandem poenam procedendum est; ita tamen ut ne haec mensuram delicti excedat, et modum paternae castigationis. Si in quem graviore castigatione animadvertendum videatur (ut flagellatione ob gravia morum vitia) non est ea unquam instituenda absque consensu et praesentia rectoris.

Ius castigandi pueros in schola solis competit praeceptoribus publicis et ordinarijs. Si quis tamen privatum habuerit discipulum, pro facultate sibi a parentibus concessa, animadvertere in eum potest; tametsi et hic moderationi rectoris subesse debet.

Cantori seu musices praefecto, idem jus competit, quod praeceptoribus classicis: sed non nisi in eos quos parentes et rector, hac lege, ejus institutioni subjecerunt.

Custodes igitur, seu ostiarij (ut vocant) et notarij a plagis et verberibus sibi omnino temperabunt; quippe quorum officium est peccantes observare tantum, et praeceptoribus indicare.

Praeceptores inter castigandum pacato sint animo, aut castigationem differant.

Videndum ne pueri ob ingenij vel memoriae imbecillitatem aliaque naturae vitia, quae voluntate et studio mutari atque corrigi nequeunt, castigentur. Itaque pueros in praelectionum repetitione et examine, simul ac non ita expedite et memoriter definitam lectionem recitaverint, vel in respondendo ad quaesita, haesitaverint aut defecerint, virgis alijsque verberibus caedere nemini permittatur. Si qui tamen ex contumacia et data opera vitiose recitaverint vel responderint, vel attentionem praeceptoris denegaverint, caussa nulla est, quin, post contemptas admonitiones virgarum plagis in officio contineantur.

Praeter carceris et virgarum receptum usum, non fas est in castigando alia adhibere verberum genera, ut pulsationes, vulnerationes etc. Istiusmodi enim facile vitium afferri corpori, et laedi

intet, måste man övergå till skamstraffen. De lata skola sättas på åsnepallen eller bära åsnebilden, placeras efter de övriga, uteslutas från befattningar och hedersposter inom skolan o. s. v. Elaka gossar skola uteslutas från lekar och umgänge med de välartade.

Men om ej heller detta medför någon eller åtminstone ej full åsyftad verkan, tillgripas slutligen straff med fängelse och ris, dock så, att de ej överskrida måttet av förbrytelsens beskaffenhet eller gå utom en faderlig agas gränser. Om mot någon befripnes nödvändigt att använda hårdare bestraffning (såsom spöslitning, för grövre förbrytelser mot sedligheten), bör denna aldrig ske utan rektors bifall och närvaro.

Rättigheten att utdela skolaga tillkommer endast offentligen anställda, ordinarie lärare. Har någon enskilda lärjungar, må han mot dessa förfara enligt föräldrarnas medgivande, men han skall dock även härutinnan vara underkastad rektors överinseende.

Cantor eller läraren i musik äger i dessa hänseenden samma rätt som klasslärarna, dock endast över de lärjungar, som föräldrar eller rektor på sådant villkor lämnat till hans undervisning.

Custodes eller dörrvaktare (ostiarii) samt ordningsmän (notarii) skola helt och hållet avhålla sig från handgripliga tillrättavisningar; deras uppdrag är endast att iakttaga de felande och anmäla dem för läraren.

Läraren skall verkställa avstraffningarna med lugnt sinne; annars bör han uppskjuta saken.

Man bör se till, att gossarna ej straffas för sådant som endast är en följd av svaghet i begåvning eller minne eller av andra naturfel, som ej kunna genom god vilja och flit övervinnas. Därför är det aldrig tillåtet att slå eller tukta någon för det han vid repetition eller förhör icke läser upp den föresatta läxan nog raskt ur minnet, eller om han vid frågors besvarande tvekar eller tager miste. Men om någon av trots avsiktligt läser eller svarar orätt eller icke iakttagar skyldig uppmärksamhet, så finns intet skäl till att han, om han slår förmaningarna i vädret, icke skulle med riset hållas till sin plikt.

Förutom skolfängelsets och risets vedertagna bestraffningsmedel må icke användas kroppsaga av annan art, t. ex. knytnävsslag, vad som medför blodvite och dylikt. Ty därigenom kan lätt åstadkommas kroppslyte, och själsgåvorna kunna taga skada.

ingenium potest. Ab his igitur, qui non abstinent praeceptores, quemadmodum et qui alias in castigando, notabiliter modum excedunt, severe, pro delicti ratione, puniendi, ex sententia rectoris et consistorij carcere, vel stipendij imminutione: vel si vulnus corpori sit inflictum, iuxta leges patrias, aut etiam alia poena arbitraria.

Tarde venientes et absentes, cognita caussa, praeceptores absolvent, aut moderate castigabunt.

Ante peractam lectionem, qui absque venia ex auditorio egrediuntur pueri, pro absentibus habentur; itaque ad finem lectionis absentes notantur.

Cavendum ne strepentium, absentium et serovenientium notatio pueris committatur, vel quibusvis adultis. Solis enim adultis, modestis et aequitatis studiosis committenda est, et qui innocentes adnotasse deprahenduntur, acriter sunt castigandi; pro strepenti-bus inique habentur, quibus tempore indicti silentij casu liber vel atramentarium in pavementum decedit, vel qui, necessitate postulante, commilitonem vel praeceptorem sedate alloquuntur.

Castigatione serovenientium, strepentium et absentium, non sunt lectiones et repetitiones interturbandae, sed his illa praemittenda vel subiungenda est.

Dormientes in schola vel templo, excitandi prius et admonendi sunt, postea, si sponte somnum repetant, consueta poena afficiantur. Quibus invitis obrepit somnus, surgere fas est, et in schola quidem exeundi veniam petere.

Discipulis non est muleta pecuniaria irroganda.

Praeceptores peccantes carcere, vel stipendij diminutione vel remotione, vel ignominiosa excommunicatione pro delicti ratione sunt coercendi. Idque vel arbitrio solius rectoris et collegarum in causis levioribus; vel inspectorum in gravissimis; aut ubi de rectore coercendo agetur.

Cap. XVIII.

De feriis et lusu, atque exercitijs corporis.

Pueris, ut honestae recreationes et lusus statis temporibus concedantur, necesse est; quorum locus, quando absque magno strepitu fiunt, schola esse potest. Alias vero peculiarem aream, ordinario lusui adsignatam prope scholam dari convenit.

Lärare, som icke avhålla sig från sådant eller på annat sätt vid agan märkligen överskrida måttan, skola efter förbrytelsens beskaffenhet strängt straffas med fängelse eller avdrag av lönen alltefter rektors och konsistorii bestämmande; har svårare kroppsskada uppstått, straffas den skyldige efter allmän lag eller ock med annat straff, som för fallet i fråga kan synas lämpligt.

Senkommande och frånvarande lärjungar skall läraren, efter undersökning om anledningen härtill, frikänna eller hovsamt bestraffa.

Den lärjunge, som utan tillåtelse avlägsnar sig före lektionens slut, skall betraktas såsom frånvarande och såsom sådan antecknas vid timmens slut.

Man bör se till att antecknandet av stoj, frånvaro eller senkomst icke uppdrages åt någon av de yngre eller åt vilken som helst av de vuxna lärjungarna. Endast sådana vuxna, som äro kända för hovsamhet och rättskänsla, böra få detta uppdrag, och den som befinnes ha upptecknat oskyldiga skall strängt straffas. Obilligt är att betrakta såsom stojande dem som t. ex., sedan tystnad påbudits, råka tappa en bok eller ett bläckhorn i golvet, eller som äro tvungna att tilltala kamrater eller lärare och göra det på ett stillsamt sätt.

Bestraffandet av de senkommande, bråkande eller dem som varit frånvarande får icke störa lektionerna eller förhöret utan skall göras före lektionernas början eller uppskjutas till deras slut.

De som soimna i skolan eller kyrkan, skola väckas och förmanas; om de sedan med vilja överlämna sig åt sömnen, straffas de på vanligt sätt. Om någon mot sin vilja känner sig överraskas av sömn, har han rätt att stiga upp och, om han befinner sig i skolan, begära tillåtelse att gå ut.

Penningböter kunna icke såsom straff ådömas lärjungarna.

Lärare, som gör sig skyldig till straffvärda handlingar, straffas efter förseelsens beskaffenhet med fängelse, lönens nedsättning eller mistning eller med avsked "cum ignominia". Sådant må i fråga om mindre förseelser avgöras av rektor och lärarna, i fråga om större åter, eller när rektor är den felande, av Inspektorer.

Kap. 18. Om ferier, lekar och kroppsovningar.

Det är nödvändigt att åt gossarna medgivnas bestämda timmar för oskyldiga förströelser och lekar. För sådana lekar, som ej äro alltför bullersamma, kan skolan få vara platsen; annars bör anvisas en särskild lekplan nära skolan.

Videndum est, ut lusus puerorum semper fiant in praesentia custodis, qui moneat et observet ac referat ad praeceptores: interdum etiam praeceptores, quando ipsis vacat, adsint.

Recte philosophus lib. 1. Pol. c. 16. monet, lusus debere esse, neque illiberales, neque remissos, neque laboriosos, sed temperatos. Tales sunt pilae lusus, cursus moderatus etc.

Sed remissiones hae et vacationes scholasticae certis terminis sunt circumscribendae, ne aut studiorum faciant negatae, aut otij consuetudinem nimiae, ut scite a quodam dictum est.

Ordinariae sunt vel breviores, vel longiores.

Breviores bis in hebdomade conceduntur: Die Mercurij a secunda vel quandoque tertia pomeridiana, et die sabbathi a tertia pomeridiana.

Longiores ad valetudinem et virium instaurationem constituantur bis in anno, tempore scilicet nativitatis Christi per mensem a 18. Decembris, ad 18. Ianuarij, quo tempore excursio ad eleemosinam colligendam dari solet: deinde per mensem Iulij, a 29. Iunij, ad 29. Iulij: sed ea conditione, ut interea praecepta priore intervallo praelecta sibi in memoriam revocent, eorumque rationem ad futuram sessionem reddant.

Quum autem scholares consuetis subsidijs carere non possint: bis in anno per ferias ipsis concessas egredientur. Ubi quum officia sua templis praestiterint, colligentur ipsis deputata subsidia in domo aeditui, praesentibus et curantibus pastore loci et sexviris.

Quod autem bis tantum in anno egredientur, nihilominus curandum erit, ut tantumdem accipiant, quantum consueverunt consequi omnibus solitis excursionibus. Vel si hoc fieri aliter nequeat, colligantur subsidia etiam ijs temporibus, quibus alias fieri consuevit, quamquam non egredientibus tum scholaribus.

Soli autem pauperes et indigi, iudicio consistorij et inspectorum participes eleemosynae erunt, nec ut hactenus admittendi sunt collegae et praeceptores classium, sed publico stipendio alendi illi et sustentandi.

Man bör tillse, att gossarnas lekar alltid övervakas av en ordningsman, som har att giva förmaningar, följa allt med uppmärksamhet och inberätta vad som kan förekomma till lärarna; ibland böra också lärarna själva vara tillstädes, när de hava tid därtill.

Rätt säger filosofen (lib. I pol. c. 16)¹⁾, att lekarna icke böra vara oädla eller slappa, ej heller tröttande, utan måttfulla. Sådana äro hollspel, måttliga springlekar o. s. v.

Dessa ledigheter och avbrott i skolarbetet måste emellertid hållas inom bestämda gränser, så att de varken, om de icke tillåtas, hålla gossarna till alltför trägen läsning, eller, om de komma alltför ofta, vänja dem vid sysslolöshet — såsom träffande av någon är anmärkt.

De vanliga ledigheterna äro av tvänne slag, kortare och längre.

Kortare ledighet beviljas två gånger i veckan, nämligen onsdagen efter kl. 2 (någon gång 3) på eftermiddagen samt lördagen efter kl. 3.

Längre ledighet skall för hälsans och krafternas stärkande medgivas tvänne gånger under året, nämligen en månad omkring jul (från den 18 december till den 18 januari) — under vilken tid tillfälle blir till sockengången — samt under juli månad (från 29 juni till 29 juli), dock med förbehåll att lärjungarna under mellantiden påminna sig vad de läst under föregående termin och redogöra därför vid nästa termins början.

Enär lärjungarna icke äro i stånd att umbära de sedvanliga understöden, böra de två gånger om året under de medgivna ferierna vandra ut att uppbära dem. När de då hava fullgjort sin föreskrivna tjänst i kyrkorna, samlas de dem tillkommande bidragen i klockargården, under inseende av ställets kyrkoherde och sexmännen.

När de nu icke komma att gå mer än tvänne gånger om året, måste icke destomindre tillses, att de erhålla lika mycket som de brukade få under alla sina förra vandringar; kan detta icke ske på annat sätt, så böra insamlingar göras på samma tider som förut, fastän icke lärjungarna själva då vandra ut.

Blott fattiga och behövande lärjungar skola, efter konsistoriets och Inspectors avgörande, hava del uti socknegången. Alltså få icke såsom hittills jämväl kolleger och klasslärare andel därav; dessa böra ha underhåll och utkomst av offentligen åt dem anslagna löner.

1) Citatet avser Aristoteles, Politica VII, 17, 4.

Cap. XIX.

De aedificio Scholae.

Domum ipsam scholasticam pro discipulorum multitudine amplam esse oportet, et in tot conclavia divisam, quot in ea classes supra constituimus, ut cuilibet classi peculiare concedatur spatium, ad minimum assensibus ab alijs divisum: scaemna et subsellia in qualibet classe, apte fabricata sint et fixa. Curabunt etiam praecceptores, ut una cum classibus munda illa servantur, a sordibus atque factore immunia.

Neque carere fornace schola potest, ob brumae frigus, cui arcendo discipuli ligna comparabunt, ubi ex publico non praebeantur.

Praeter loca singulis classibus destinata aedificetur etiam auditorium commune, in quo omnes, quoties usus fuerit, convenire possint.

Rector quam potest proxime scholam habitet, quo facilius ei sit inspectio.

Cap. XX.

De aerario.

Cum autem ad emendos libros scholae necessarios, ad instrumenta musica, ad praemia discipulorum diligentium, aliosque honestos usus pecunia sit futurum opus, ad eam adservandam Aerarium in ipsa schola, loco probe munito, extructur. Hujus proventus ex piorum hominum donationibus et legatis: ex collatitia pecunia ditiorum puerorum qui recipientur in scholam: et muleta eorum qui negligentes erunt in officio: ex stipe piorum hominum, qui aliquo summorum Festorum die, ad id publice e suggesto admonebuntur: ex frumento etiam, a Regia Majestate ad hos usus publice destinato.

Praefectus aerarij sit rector scholae, qui rationes accepti et expensi reddat quotannis episcopo et inspectoribus, alteramque ex duabus clavem pastor civitatis, alteram ille habeat.

Kap. 19. **Om skolbyggnaden.**

Själva skolhuset bör vara rymligt i förhållande till lärjungarnas antal och innehålla så många rum som det bestämda antalet klasser, så att varje klass har ett eget utrymme, avstängdt åtminstone genom brädväggar från de andras. Fasta och välgjorda bänkar och säten skola finnas i varje klass. Lärarna skola tillse, att dessa såväl som klassrummen hållas snygga och fria från smuts och orenlighet.

Ej heller kan eldstad umbäras, för vinterköldens skull, till vars utestängande lärjungarna själva skola anskaffa ved, där sådan ej anslås av allmänna medel.

Utom klassrummen bör också byggas en gemensam hörsal, där alla kunna samlas, närhelst så behöves.

Rector bör bo så nära skolan som möjligt för att lättare kunna övervaka den.

Kap. 20. **Om skolkassan.**

Till förvarande av de penningmedel, som fordras till inköp av nödiga skolböcker och musikinstrument samt till premier åt flitiga lärjungar och andra goda ändamål, bör inom själva skolan på ett säkert ställe inrättas ett kassaskåp (ærarium). Kassans inkomster bliva donationer och testamenten av fromma människor, sammanskott av förmögna lärjungar som intagas i skolan, böter av lärjungar för försummelse i dem anförtröddt ämbetsuppdrag, offentligen i kyrkorna å några av de stora högtidsdagarna insamlade kollekter och slutligen även av Kungl. Maj:t härför av allmänna medel anvisad spannmål.

Värdare av kassan skall skolans rektor vara, vilken årligen för biskopen och Inspektorer skall redovisa för dess inkomster och utgifter samt förvara dess ena nyckel; den andra skall förvaras av stadens pastor.

De Gymnasijs.

Caput I.

De lectoribus.

In Gymnasio septem opus est lectoribus, duobus adiunctis et totidem administris, quorum haec nomina et officia.

I. Theologus primus, qui textum biblicum ex Novo Testamento Graeco, breviter et simpliciter enarrat, adhibita resolutione non tantum Logica, sed et, ubi opus, Rhetorica et Grammatica Graecae linguae. In enarratione, tum verum textus sensum methodice aperit, tum praecipuos locos, ut dici solent, communes, discipulis quasi indice monstrat. Absolvit autem annuo spatio vel epistolam ad Romanos et Galatas, vel vtramque ad Corinthios, et epistolas ad Ephesios, Philippenses ac Colossenses, vel utramque ad Thessalonicenses, vtramque ad Timotheum, et Epistolas ad Titum et Philemonem.

II. Theologus secundus, qui locos theologicos auctoris publica auctoritate probati explicat, absolvitque biennij spatio. Idem rudimenta Hebraeae proponit ijs qui ad ministerum ecclesiasticum aspirant, (reliqui enim ad id non adstringuntur) eoque fine interdum aliquid ex textu Hebraeo veteris testamenti historico grammaticè interpretabitur et resolvit.

III. Logicus et Physicus, qui 1. Logicae praecepta in usu necessaria, simpliciter, absque controversiarum Logicarum tractatione explicat et illustrat Genesi et Analysis variorum exemplorum. Quamobrem quotannis librum quintum Tusculanarum quaestionum, nec non librum aliquem Officiorum Ciceronis una cum Oratione pro L. Manilia explicabit et logice resolvit. 2. Et quia synopsis Logicae scholis trivialibus iam antea destinata est, ne adolescentes auctorum mutatione turbentur, doceri potest in Gymnasijs eiusdem auctoris Logica, praeteritis tamen controversijs, quae subinde in-

Om gymnasierna.

Kap. 1. Om lektorerna.

För gymnasium erfordras sju lektorer, två adjunkter och lika många biträdande tjänstemän. Deras titlar och äligganden skola vara följande:

I. Förste lektor i teologi (*Theologus primus*), som skall enkelt och kortfattadt utlägga den bibliska texten ur Nya testamentet på grekiska med logisk analys samt, där så behöves, retorisk och grammatisk.

Vid utläggningen skall han ej blott metodiskt tolka textens rätta mening utan även för sina lärjungar påpeka de ställen som innehålla de ledande grundsanningarna. En årskurs skall omfatta antingen breven till romarna och galaterna, eller också båda breven till korintierna jämte breven till efeserna, filipperna och kolosserna, eller ändtligen båda breven till tessalonikerna, båda till Timotheus samt breven till Titus och till Filemon.

II. Andre lektor i teologi (*Theologus secundus*), som skall framställa *Loci theologici* enligt någon av offentlig myndighet godkänd auktor; denna kurs skall medhinnas under två år. Han skall också meddela den första undervisningen i hebreiska åt dem som ämna bliva präster (de övriga lärjungarna böra ej förbindas till denna undervisning), och därvid någon gång grammatiskt tolka och resolvera valda stycken ur den hebreiska texten i Gamla testamentets historiska böcker.

III. Lektor i logik och fysik (*Logicus et Physicus*) skall 1) enkelt framställa de satser i logiken, som visa sig nödiga för tillämpning i livet, och belysa dem såväl genetiskt som analytiskt med talrika exempel; däremot bör han icke inlåta sig på tvistepunkterna i logiken. Han skall sålunda varje år föredraga och logiskt analysera femte boken av Ciceros *Tusculanae quaestiones*, någon av hans böcker *De officiis*, ävensom hans tal pro *Lege Manilia*. 2) Eftersom ett sammandrag av logiken är förskrivet redan för trivialskolorna, kan, för att icke ett ombyte av auktor må verka förvillande på lärjungarna, samma auktors fullständigare lärobok i ämnet användas i gymnasierna, dock med förbigående av de vetenskapliga stridspunkter, som gång efter

sparguntur, quas Academiae reservare satius est. 3. Compendium Physicum explicabit: Ita quidem, ut Botanice imprimis, et doctrinam de partibus humani corporis persequatur; insinuetque interdum monita nonnulla de valetudine conservanda. Haecque annuo spatio absolvet.

IV. Rhetor, seu Eloquentiae Latinae lector, qui una cum explicatione compendij Rhetorici, hos linguae Latinae auctores proponit et enarrat. Primo Anno. 1. Ex syntagmate Orationum, orationes ex Curtio. 2. Orationes ex Livio. Secundo annu. 1. Orationem Ciceronis pro Dejotaro, vel Ligario. 2. Eiusdem epistolam primam ad Q. Fratrem, et aliquot ex Plinio faciliores.

Eos auctores Rhetor, pro captu discipulorum, et ratione Gymnasij, Rhetorice imprimis, et, ubi opus est, Grammatice explicabit et resolvit, excerpta ex ijs seliget, et ad locos communes referenda curabit, iuxta observationes scholasticas. Imitationem eorum in loquendi et scribendi exercitatione urgebit, atque in hac oratoria et epistolica tractabit alternis, iuxta Institutiones oratorias Vossij etc.

Etiam exercitio styli praeerit rhetor, opem ipsi in emendatione scriptorum ferentibus caeteris lectoribus ad modum et formam in distributione horarum praescriptam.

V. Historicus et Poeta proponet et enarrabit.

Primo anno continuabit Livium.

Secundo: Curtium et Caesarem de bello Civili vel Gallico. Quos etsi maxime ob cognitionem linguae Latinae explicabit; simul tamen operam dabit, ut ex his ipsis auctoribus obiter historica instillet, ac discipulis gustum quendam praebeat Universae disciplinae civilis atque fundamentorum legum sueticarum.

Idem anno primo discipulis enarrabit Eclogas Virgilij faciliores. Anno secundo, tertium et quartum Georgicorum.

Vt sensum poetae melius adsequantur discipuli, suae explicationi paraphrasin boni auctoris lector adiungit, habebitque diligentem in repetendo rationem prosodiae de quantitate syllabarum. Obiter quoque aliqua ad versus hexametri rationem pertinentia monebit, et phrasin poeticam a modis loquendi solutae orationis diligenter discernet. Exercebit etiam adolescentes in poetarum

annan finnas där omnämnda men helst böra sparas till akademien. 3) Slutligen skall han framställa en översikt av fysiken, på så sätt att han i främsta rummet behandlar botaniken samt läran om människokroppens delar, här och var med bifogande av några anvisningar till hälsans rätta värd. Detta skall medhinnas under ett år.

IV. Lektor i retorik eller latinsk vältalighet (Rhetor), som jämte en översiktlig framställning av retoriken skall föredraga följande latinska författare: första året ur Syntagma Orationum tal ur Curtius och Livius; andra året Ciceros tal pro Dejotaro eller pro Ligario, densammes första brev till sin broder Quintus samt några lättare brev av Plinius.

Dessa författare skall han tolka och, där så är nödigt, grammatiskt resolvera efter måttet av lärjungarnas utveckling och gymnasernas uppgift, varjämte han skall låta lärjungarna efter hans urval göra utdrag, som ordnas efter vissa allmänna synpunkter enligt anvisningarna i skolordningen. Han skall ock öva lärjungarna i auktorernas muntliga och skriftliga efterbildning och härvid anställa övningar omväxlande i tal- och brevform, enligt Vossij Institutiones Oratoriae.

Rhetor skall vara ledare av skrivövningarna, med biträde av de andra lektorerna vid rättandet av skripta, efter den ordning som visas av tinschemat.

V. Lektor i historia och poesi (Historicus et Poeta) skall föredraga och tolka: första året Livius (fortsättning från skolan); andra året Curtius samt Cæsars De bello civili eller De bello gallico. Ehuruval dessa författare i främsta rummet böra läsas för språkets skull, bör läraren dock även vinnlägga sig om att i förbigående och med anledning av det lästa meddela historisk kunskap och lämna några antydningar om den allmänna samhällsläran samt om grunderna för de svenska lagarna.

Han skall ock under första året för lärjungarna föredraga de svårare av Virgilij ekloger och under andra året tredje och fjärde boken av Georgica. För att lärjungarna bättre må fatta skaldens tankegång bör lektorn till sin egen utläggning bifoga en av någon god författare gjord paraphras. Även skall han se till att vid repetitionen prosodien flitigt övas i vad angår stavelsernas kvantitet. I förbigående bör han ock lämna några meddelanden angående hexameterns byggnad och skall noga framhålla det poetiska språkbrukets avvikelser från det prosaiska.

latinorum comoedijs agendis privatim ac publice. Docebit etiam rationem scribendorum versuum.

VI. Graecus: qui Graecae linguae studium urgebit, curabitque ut, quibus ingenium, auctores Graecos, sacros et prophanos, intelligere, adque imitationem eorum graece scribere possint. Quem in finem sequentes tractabit auctores.

Primo anno. 1. Orationem Isocratis ad Demonium primam. 2. Xenophontis Cyropaediae dimidium. Anno altero. 1. Orationem ad Demonium aliam. 2. Xenophontis Cyropaediae partem reliquam, et, si fieri potest, Plutarchum de Institutione puerorum.

In sacris tractabit evangelium Lucae, et acta Apostolorum alternative.

In horum auctorum enarratione et repetitione praecepta grammatica adhibebit et inculcabit.

VII. Mathematicus, qui 1. Arithmeticam vulgarem tradat. Praeter hanc ex reliquis disciplinis Mathematicis rudimenta quaedam proponet: ut rudimenta Geometriae continentia praecipuas propositiones collectas ex libro Elementorum Euclidis primo, cum demonstrationibus eorundem facilioribus et maxime necessarijs. 2. Doctrinam circulorum in primo mobili, una cum computo Ecclesiastico. 3. Compendium Geographiae: quod tamen aequae ac doctrinam circulorum non tam ex libro, quam inspectione globi coelestis et terrestres atque tabularum geographicarum, discipulis inculcabit. Atque has lectiones omnes annuo spatio absolvit.

Praeter septem enumeratos lectores, duobus insuper in plerisque Gymnasijs opus est Adjunctis, et totidem Administris.

Adjunctorum alter Notarius consistorij erit; alter Musices exercitio praeerit. Vterque docendi munus extraordinarium sustinebit, et rhetori inprimis in emendatione scriptorum opem feret.

Administratorum primus Typographiam, secundus Bibliothecam curabit.

Cap. II.

De classibus.

Discipulorum in Gymnasio classes quatuor sunt, et in qualibet discipulus ordinarie annuo spatio permanet, certis lectionibus et exercitijs publicis occupatus; Nempe

Han skall äfven öva lärjungarna uti att uppföra latinska skalders komedier såväl offentligt som enskildt. Dessutom skall han undervisa dem i att skriva latinsk vers.

VI. Lektor i grekiska (Graecus) skall handhava grekiska språkets studium och lära de härför tillräckligt begärade att tolka de grekiska författarna, såväl de bibliska som de profana, samt att skriva grekiska med imitation av auktorerna. För detta ändamål skall han genomgå följande auktorer: första året Isocrates första tal till Demonikos samt hälften av Xenophons Cyropædi; andra året det andra talet till Demonikos, återstoden av Cyropædien samt, om ske kan, Plutarchi arbete om gossars uppfostran. Av de bibliska författarna skall han omväxlande behandla Lukas evangelium och Apostlagärningarna.

Vid tolkning och repetition av dessa författare skall han meddela och hos sina lärjungar inpräglade grammatikens regler.

VII. Lektor i matematik (Mathematicus) skall behandla: 1) den vanliga aritmetiken och därjämte några grunddrag av de övriga matematiska vetenskaperna, såsom elementerna av geometrien, bestående uti de viktigaste propositionerna i Euklides första bok, med bifogande av de lättaste och outhärligaste bevisen; 2) himmelsfärens cirklar jämte den kyrkliga kalender-räkningen; 3) ett kompendium i geografin, vilket emellertid, liksom globläran, icke så mycket bör inskräpas hos lärjungarna genom lärobok utan mest genom ett direkt studium av jord- och himmels-globen samt geografiska kartor. Dessa alla föreläsningar skall han fullständigt genomgå under loppet av varje år.

Utom de nu nämnda sju lektorerna behövas i de flesta gymnasier två adjunkter och lika många biträdande tjänstemän.

Av adjunkterna skall den ene vara konsistoriinotarie, den andre handhava undervisningen i musik. Vardera skall uppehålla en extraordinarie lärarebefattning och i främsta rummet biträda rhetor med rättande av skripta.

Av de biträdande tjänstemännen skall den ene förestå gymnasiets boktryckeri, den andre dess bibliotek.

Kap. 2. Om klasserna.

Gymnasiets klasser skola vara fyra, och lärjungen bör i vanliga fall till de för varje av dem föreskrivna studierna och övningsarna använda ett års studietid. Kurserna skola vara följande:

In classe prima discunt

I. In praeceptis seu disciplinis.

1. Logicam breviter et simpliciter proponendam a Logico.
2. Arithmetica vulgaris a Mathematico.
3. Elementa seu rudimenta Geometriae a Mathematico.
4. Praecepta grammaticae graecae primaria et maxime necessaria a lectore Graeco in enarratione et repetitione auctorum inculcanda.

II. In auctoribus

I. Latinis.

1. Librum quintum Tusculanarum quaestionum	} a Logico.
2. Librum unum Officiorum Ciceronis	
3. Orationem Ciceronis pro lege Manilia	
4. Eclogas Virgilij difficiliores et aliquem librum Georgicorum Virgilij, a Poeta.	

II. In Graecis.

Librum aliquem Novi Testamenti a Lectore Graecae linguae grammatice resolutum.

III. In studio Theologiae.

Dimidium Locorum theologicorum, a Theologo secundo.

Memoriae peculiariter mandant

1. Praecepta Logica, supra dicta.
2. Praecepta grammaticae Graecae. vid. Observ. scholast. cap. XIV.
3. Excerpta in lectione et explicatione probatorum auctorum Latinorum et Graecorum, iuxta observationes scholasticas cap. XIV.
4. Locorum theologicorum dimidium. Ita tamen ut testimonia quidem scripturae hic ad verbum ediscantur: Reliqua vero sufficiat ad sensum reddere posse.

In classe secunda discunt

I. In praeceptis et disciplinis.

1. Rhetoricam plenioris a Rhetore.
2. Compendium doctrinae de circulis in primo mobili, una cum computo Ecclesiastico, a Mathematico.
3. Compendium Geographiae a Mathematico.

I första klassen.

Teoretiska kurser och läroämnen: 1) logiken, kort och enkelt framställd av lektor i logik; 2) den vanliga aritmetiken, framställd av lektor i matematik; 3) elementerna eller grunddragen av geometrien, likaledes av lektor i matematik; 4) de första och nödvändigaste reglerna i den grekiska grammatiken, inövade av lektor i grekiska i sammanhang med tolkning och repetition av auktorerna.

Latinska författare: 1) femte boken av Ciceros Tusculanae quaestiones; 2) en bok av Ciceros De officiis samt 3) Ciceros tal pro Lege Manilia; allt av lektor i logik; vidare 4) de svårare av Virgilii ekloger ävensom någon bok av Virgilii Georgica, av lektor i poesi.

Grekiska författare: grammatisk resolution av någon bok uti Nya testamentet, av lektor i grekiska.

Teologi: hälften av Loci theologici, av andre lektor i teologi.

Utantill bör särskildt läsas: 1) de ovannämnda grunddragen av logiken; 2) reglerna i grekiska grammatiken, enligt anvisningarna i skolordningens kap. 14; 3) under lektionerna verkställda anteckningar och utdrag ur de erkända latinska och grekiska författarna, enligt anvisningarna i skolordningens kap. 14; 4) hälften av Loci theologici, nämligen endast de skriftställen som där anföras: beträffande det övriga är det nog att lärjungarna redogöra för innehållet.

I andra klassen.

Teoretiska kurser och läroämnen: 1) retoriken i vidlyftigare framställning, av lektor i retorik; 2) kompendiet om cirkelarna på himmelssfären jämte den kyrkliga tidsräkningen, av lektor i matematik; 3) kompendiet i geografi, av lektor i matematik;

II. In Auctoribus

I. Latinis.

1. Quos Rhetor annuo spatio proponere tenetur. Vide supra de lectoribus.

2. Librum aliquem Georgicorum, a Poeta.

II. Graecis.

Quos Graecus annuo spatio proponit. Vide supra de lectoribus.

III. In studio Theologiae.

Alterum dimidium Locorum theologicorum, a Theologo secundo.

Memoriae prae caeteris haec tradent.

1. Praecepta primaria disciplinarum hic tradendarum, ita tamen ut non tam ad verba, quam ad sensum alligentur.

2. Excerpta in probatorum auctorum latinorum et Graecorum lectione et explicatione annotata, iuxta observ. scholasticas cap. XIV.

3. Qui memoria valent, ediscent aliquam orationem Ciceronis integram. Qui vero memoria sunt hebetiori, breviorē ediscant, vel ex Curtio, vel Livio, iuxta ductum syntagmatis Orationum.

4. Locorum theologicorum dimidium reliquum, iuxta rationem ediscendi in classe superiore indicatam.

In classe tertia discunt

I. In praeceptis et disciplinis.

Physices compendium a Physico.

II. In Auctoribus

I. Latinis.

1. Quos Rhetor annuo spatio proponit. Vide supra de lectoribus.

2. Librum aliquem Georgicorum Virgilij, a Poeta.

II. Graecis.

Quos Graecus annuo spatio proponere tenetur, iuxta superiora de lectoribus.

III. In studio Pietatis.

Lectionem theologi primi biblicam.

Prae caeteris ediscent

1. Theoremata praecipua physices, iuxta descriptionem superiorē officij lectoris physices.

Latinska författare: 1) rhetors föreläsningskurs för året, se ovan i kap. om lektorerna; 2) någon bok av Georgica, av lektor i poesi;

Grekiska författare: lektors i grekiska föreläsningskurs för året, se ovan i kap. om lektorerna;

Teologi: andra hälften av Loci theologici, av andre lektor teologi;

Utantill böra företrädesvis läsas: 1) grundreglerna uti de teoretiska kurserna, dock icke så mycket ordagrant som till innehållet; 2) anteckningarna och utdragen under läsningen av de latinska och grekiska författarna, enligt anvisningarna i skolordningens kap. 14; 3) de som hava godt minne böra lära sig något av Ciceros tal i dess helhet utantill; de som hava svagare minne, kunna lära sig något kortare tal ur Curtius eller Livius, med ledning av Syntagma orationum; 4) andra hälften av Loci theologici, enligt anvisningen vid föregående klass.

I tredje klassen.

Teoretiska kurser och läroämnen: kompendiet i fysiken, av lektorn i detta ämne;

Latinska författare: 1) lektors i retorik föreläsningskurs för året, se ovan i kap. om lektorerna; 2) någon bok av Georgica, av lektor i poesi;

Grekiska författare: lektors i grekiska föreläsningskurs för året, se ovan om lektorerna;

Teologi: den bibliska föreläsningskurs som åligger förste lektor i teologi;

Utantill skola företrädesvis inläras: 1) de viktigaste grundsanningarna uti fysiken, enligt de föreskrifter som ovan meddelats

2. Excerpta in lectione et explicatione latinorum auctorum et graecorum, iuxta observationes scholast. cap. XIV.

3. Orationes Ciceronis, aut Curtij, vel Livij, iuxta modum paulo ante traditum.

4. Brevissimam analysin libri biblici, a Theologo primo propositi, itidem in tabella exhibitam.

In classe quarta discent.

I. In praeceptis et disciplinis.

Compendium disciplinae civilis, atque fundamentorum legum Sueticarum.

II. In auctoribus

I. Latinis.

Livium, Curtium, Caesarem, ab Historico, nec non orationes et epistolas quas Rhetor proponit.

Librum aliquem Georgicorum Virgilij, a Poeta.

II. Graecis.

Authores quos Graecus proponere tenetur, iuxta superiora de lectoribus.

III. In studio Pietatis.

Lectionem Theologi primi biblicam.

Prae caeteris ediscent,

1. Synopsis Historiae universalis in tabella.

2. Excerpta in lectione et explicatione latinorum auctorum et graecorum, iuxta observat. Scholast. cap. XIV.

3. Orationes Ciceronis, aut Curtij vel Livij iuxta modum paulo ante traditum.

4. Brevissimam analysin libri biblici a Theologo primo propositi, itidem in tabella exhibitam.

Observationes.

Quum gymnasia inter scholas triviales et academias medio sint loco, ita lectiones et exercitia eorum adtemperare oportet, ut scholasticis paulo altiora, inferiora vero sint academicis. Neque enim prolixius suas publice lectiones persequantur, quam media illa ratio et conditio gymnasiolorum patiatur. Si quem forte inter discipulos offenderint exactioris informationis capacem et cupidum, eum vel ad academias visendas hortentur, vel rogati privatim in

om lektorns i fysik undervisning; 2) de under läsningen gjorda utdragen ur de latinska och grekiska författarna, enligt anvisningarna i skolordningens kap. 14; 3) tal av Cicero, Curtius eller Livius, på sätt som säges här ovan; 4) en mycket kortfattad analys, även uppställd i tabellarisk form, av innehållet uti den bok i den heliga skrift, som föredragits av förste lektor i teologi.

I fjärde klassen.

Teoretiska kurser och läroämnen: kompendiet i allmän samhällslära och grunddragen av Sveriges lagar;

Latinska författare: Livius, Curtius och Cæsar, som föredragas av lektor i historia, ävensom de tal och brev, som det åligger rhetor att föredraga; vidare någon bok av Virgilius Georgica, av lektor i poesi;

Grekiska författare: de auktorer, som enligt föreskrifterna här ovan skola föredragas av lektorn i ämnet;

Teologi: förste teologie lektors föreläsningar över bibeln;

Utantill skola företrädesvis inläras: 1) en tabellarisk översikt över världshistorien; 2) utdragen som göras under de latinska och grekiska författarnas läsning, enligt anvisningarna i skolordningens kap. 14; 3) tal av Cicero, Curtius eller Livius, på sätt som sagts här ovan; 4) en mycket kortfattad framställning, likaledes i tabellarisk form, av innehållet uti den bok i den Heliga skrift, som föredragits av förste teologie lektor.

Anmärkningar.

Alldenstund gymnasierna intaga en förmedlande ställning mellan trivialskolorna och akademien, böra deras föreläsningar och övningar anordnas så, att de lämna en något mera djupgående undervisning än de förra utan att därför upphinna den senare. De offentliga föreläsningarna böra därför icke drivas vidare än så, att de verkligen motsvara denna gymnasiernas mellanställning. Om bland lärjungarna påträffas någon yngling, som är skicklig och ivrig att idka grundligare studier, må han antingen hänvisas till akademien eller ock, på begäran, enskildt erhålla en högre

superioribus illis erudiendum suscipiant: ne propter unum alterumve, cum damno maximae partis discipulorum, lectionum et informationis ratio in gymnasijs extra metas protendatur. Si quis autem, absoluti in gymnasio lectionum periodo, et cognitis probe auctoribus prae paupertate non possit vivere in Academia, tunc integrum ei erit manere in gymnasio et exercitijs privatis operam dare: Ceterum publice lectionibus intererit ab Ephoro collegij, vel ipsius nomine a Rectore constitutis, inprimis theologicis, et examen insuper anniversarium quas audierat lectionum, subibit.

Vt in singulis, tum praeceptores, tum discipuli uberiores habeant commonefactionem, prodest repetant capita observationum scholasticarum supra proposita, et ex ijs, huc accommodent, quae ad rationem Gymnasij conformari poterunt.

Docentium in gymnasijs praecipua cura sit, ut iuventus tum recte, tum compendiose instituatur. Quamobrem a dictando temperabunt, libro impresso contenti et viva voce, qua auctoris rerumque intellectum discipulis tanto diligentius instillabunt. Sicubi dictandum quid omnino erit, facient id paucissimis, tradendo v. g. breve argumentum et dispositionem libri, orationis, aut epistolae etc. tractandae. In artis alicujus explicatione, omnino est ab omnibus dictatis abstinendum.

Singuli bis, ordinarijs diebus docebunt publice.

In philosophis non tam exquisita omnium scientiarum philosophicarum cognitio, quam linguae latinae puritas et elegantia, ex diligenti bonorum auctorum lectione hausta, et cum mediocri rerum philosophicarum ad usum in vita maxime accommodatarum, notitia coniuncta requiritur. In Graeco exacta insuper linguae graecae peritia necessaria est.

In praeceptis artium explicandis, notabunt docentes monita observationum scholast. cap. VIII. Inprimis quae de controversia-

gående undervisning; dock så, att icke för en eller annan lärjunges skull föreläsningarna och undervisningen vid gymnasierna föras över sina bestämda gränser, till skada för flertalet.

Skulle däremot någon, sedan han avslutat sin kurs vid gymnasium och väl kan sina auktorer, på grund av fattigdom icke kunna uppehålla sig vid akademien, skall det stå honom fritt att kvarstanna vid gymnasium och ägna sig åt enskilda studier; dock skall han närvara vid vissa av eforus eller i hans ställe av rektor bestämda offentliga lektionstimmar, i synnerhet teologiska, samt dessutom underkasta sig ärlig examen i de ämnen, i vilka han åhört undervisningen.

Lärare såväl som lärjungar böra, för att i enskildheterna vinna en fullständigare vägledning, studera de kapitel i det föregående, som innehålla anvisningar i fråga om undervisningen i skolorna, och därav tillämpa på gymnasiet vad som kan anses överensstämma med dess undervisningsplan.

Gymnasiilärarnas förnämsta omsorg skall vara att bibringa ungdomen en noggrann och på samma gång kort sammanfattad undervisning. De böra därför icke begagna diktamina utan nöja sig med den tryckta läroboken och det muntliga föredraget, genom vilket de så mycket sorgfälligare skola meddela lärjungarna insikt i auktorer och läroämnen. Om överhuvud något slags diktamen bör förekomma, skall det göras mycket kortfattadt, t. ex. då läraren framställer en kort översikt av innehållet och dispositionen i en bok, ett tal eller ett brev. Vid framställningen av ett läroämnes teori bör man fullständigt avhålla sig från diktamina.

Varje lärare skall på de härför bestämda dagarna offentligen föreläsa tvänne timmar.

Hos lärarna i de icke-teologiska ämnena fordras icke så mycket en ingående kännedom om alla hithörande vetenskaper som fastmera en korrekt och smakfull behandling av det latinska språket, inhämtad genom sorgfällig läsning av goda författare, samt i förening därmed en försvarlig insikt i sådana filosofiska frågor, som i synnerhet hava tillämpning på det mänskliga livet. Hos lektorn i grekiska fordras dessutom med nödvändighet en noggrann kännedom om det grekiska språket.

Med avseende på framställningen av ämnenas rent teoretiska del skola iakttagas anvisningarna i skolordningens kap. 8, i synnerhet

rum commemoratione et inculcatione ad finem ibi dicta sunt. Tali-
bus enim disputationibus, de artis tradendae praeceptis inter varias
philosophorum sectas et opiniones, agitatis, etiam hic inter expli-
candum abstinerebunt, tempusque utilioribus et magis necessarijs
inculcandis consumerent; cujusmodi sunt: quis verus praecepti sen-
sus, quis usus, quae commoda ad varia exempla applicatio, quae
limitatio et exceptio? etc. Si quae attingendae videntur contro-
versiae, ad praeceptorum intelligentiam faciliorem plus momenti
referentes, nec nimis subtiles, eae in tempus habendarum ex pro-
fesso disputationum rejiciantur.

In tractatione bonorum auctorum cum graecorum tum latino-
rum, ad tria illa capita attendent in *Observat. Schol. cap. IX.* indicata.

1. Enarrationem. 2. Selectionem. 3. Imitationem.

In enarratione notabunt, quae in *observat. Scholasticarum*
cap. IX. ad finem in primis dicta sunt, de ratione observandi et
resolvendi in classe quarta. quibus in *Gymnasijs* accedent haec:

1. Praeter observanda in classe scholast. IV. notabunt peculia-
riter et inculcabunt sententias illustres, acutiora dicta, similitu-
dines, apophtegmata et reliqua illustria orationis lumina, quae
omnia ornamenta Lipsius vocat. *Instit. Epist.*

2. Analysis rhetorica hic plenior erit, complectens inventionem
quoque et dispositionem oratoriam in orationibus, epistolicam in
epistolis. Circa elocutionem quoque quaevis illustria schemata ex-
cutienda.

3. Analysis logica itidem accuratior et frequentior hic locum
habet, ita tamen, ut quae primaria in ea sunt capita, in plerisque
scriptis classicorum auctorum notentur, secundaria vero in paucis.
Neque enim existimandum est, nullum esse bonum auctorem enar-
randum et legendum, nisi totius et singulorum ejus locorum plena
adhibeatur analysis logica. Sufficit namque in oratione aliqua,
uno alterove loco S. Scripturae (ut evangelio) narratione aut dis-
putatione probati auctoris, periculum facere analyseos omnibus
numeris absolutae et omnia minutatim persequentis.

vad vid kapitlets slut säges angående meddelandet och inlärandet
av de vetenskapliga stridsfrågorna. Ifrån sådana strider, som
angående undervisningen i de vetenskapliga teorierna utkämpats
mellan olika filosofiska skolor och åsikter, böra nämligen lärarna
även här avhålla sig och använda tiden till nyttigare och nöd-
vändigare ting, t. ex. med frågor av sådan art som dessa: "vad
är den rätta meningen med denna regel?" "Huru användes den?"
"Huru bör den rätt tillämpas på olika exempel?" "Huru långt
sträcker den sig, och vilka äro undantagen därifrån?" o. s. v.
Om några ej alltför spetsfunda kontroverser anses böra vidröras,
såsom i väsentligare mån underlätande uppfattningen av teorien
i fråga, böra de förläggas till de timmar, som särskildt äro an-
slagna åt disputationsovningar.

Vid föredragning av såväl de grekiska som de latinska för-
fattarna böra de tre huvudsynpunkter uppmärksammas, som äro
angivna i skolordningens kap. 9, nämligen 1) tolkningen, 2) urvalet
för anteckning samt 3) övningen i efterbildning.

Vid tolkningen märke man i synnerhet vad som i slutet
av nionde kapitlet yttras beträffande iakttagelser och resolution
i fjärde klassen. Därtill skall nu på gymnasium följande tilläggas:

1. Utom vad som bör iakttagas i skolans fjärde klass skola
särskildt märkas och inpräglas i minnet märkliga sentenser, skarp-
sinniga yttranden, liknelser, kärnspråk och annat som giver fram-
ställningen ljus och liv, vilket allt Lipsius (*Instit. Epist.*) benämner
talets prydnader.

2. Den retoriska analysen skall här vara fullständigare, om-
fattande både inventionen och dispositionen uti såväl tal som brev.
Även beträffande framställningens form (*elocutio*) böra alla märk-
liga retoriska figurer noga uppmärksammas.

3. Den logiska analysen bör likaledes här användas oftare
och göras med större noggrannhet, dock så, att beträffande de
flesta skrifter av auktorerna endast huvudpunkterna anmärkas
men en mera speciell logisk resolution sparas för några få arbeten.
Man bör nämligen icke tro, att en god författare icke kan tolkas
och läsas utan en genomgående logisk analys av alla enskildheter;
det är tillräckligt att välja något enskildt ställe uti ett tal eller
i någon av den Heliga skrifts böcker t. ex. i evangelierna, eller
någon berättelse eller resonerande framställning hos en godkänd
auktor och underkasta detta ställe en allsidig och i enskildheterna
genomförd analys.

Tenendum autem in omnibus Gymnasijs eodem auctores praelegendos esse: neque alios, quam qui auctoritate publica probati fuerint.

De selectione seu excerptis.

Praeter monita observ. Schol. cap. X. de classe suprema tenendum hic:

1. Vtramque selectionem, cujus ibi mentio facta est, observari posse. Ac de locis communibus quidem consilium sequi licet viro- rum in eo genere excellentium, qui plenius hanc materiam tractasse videntur. In libris autem locorum communium semper citari debent auctores unde phrases vel elegantia dicta desumpta sunt, ut usus eorum apud auctores possit videri, ne quis contra mentem eorum aut phrasium rationem eas adplicet.

2. Seligenda seu excerptenda hic itidem respondere observatis in lectione et enarratione, non quod omnia peculiariter observata referri ad locos excerptorum queant, sed praecipua et rariora. Et ne pluribus exscribendis plus iusto fatigetur discipuli, aut in magis necessarijs retardentur; aliorum hic uti opera possunt. Nimirum librum aliquem impressum, consilio praeceptorum, accipiant, in quo ad oras seu margines foliorum, vel si arctiores fuerint, interpositae chartae vacuae ac mundaе inscribant notabilia ab auctore libri omissa.

Imitatio locum habet in exercitatione tum scribendi, tum loquendi: De qua consulendi Quintil. lib. 10. cap. 2. Lud. Vives de trad. Discipl. lib. 4. pag. 512. et seqq. Iunius Meth. Eloq. Lipsius in Instit. Epistolica. Videri etiam possunt, quae observat. scholast. cap. XI. annotavimus. Vt vero ibi scholae primum imitationis gradum (iuxta distributionem Lipsij) adsignavimus: Ita gymnasij discipulo secundus, seu imitatio crescens convenit. Tametsi in prima Gymnasij classe saepius puerilis, quam crescentis imitationis exercitia urgenda sunt, praesertim quae ad passum in puerili supremum et crescenti proximum pertinere diximus in observat. scholast. d. I.

Iakttagas bör, att uti samtliga gymnasier samma auktorer föredragas, och att inga andra komma till användning än de offentligen godkända.

Om urvalet eller anteckningarna. Förutom anvisningarna för översta klassen i skolordningens kap. 10 bör iakttagas:

1. Båda de därstädes omnämnda slagen av urval kunna förekomma också på gymnasium. Angående synpunkterna för materialets ordnande kan man följa anvisningarna härom av de framtående skolmän, som utförligt hava behandlat denna fråga. Uti de systematiserade anteckningsböckerna bör vid de anförda fraser eller mönsteruttrycken den författare nämnas, ur vilken de äro hämtade, så att man kan se deras användning hos auktorerna och icke brukar dem mot dessas mening eller mot frasernas rätta betydelse.

2. Det som utväljes för anteckning bör likaledes här motsvara det som blivit uppmärksamadt under läsningen och översättningen: icke så att allt, som därunder särskildt anmärkes, skulle kunna få plats uti anteckningarna, men väl det mera viktiga och märkliga. Och för att icke lärjungarna genom för mycket skrivande skola över hövan tröttnas eller tvingas att åsidosätta angelägnare ting, kunna de begagna hjälp från annat håll. De kunna ju efter lärarens anvisning anlita en tryckt bok, i vilken de antingen i marginalen eller, om denna är för knapp, på inhäftade oskrivna pappersblad göra anteckningar om sådant som bokens författare gått förbi.

Efterbildningen skall bestå såväl i skriftliga som i muntliga övningar. Se härom Quintilianus, tionde boken, kap. 2; Lud. Vives, De traditione disciplinarum, fjärde boken, sid 512 o. ff.; Junius, Methodus Eloquentiae samt Lipsius, Institutio Epistolica. Även kunna uppmärksammas våra anvisningar uti skolordningens kap. 11. Under det vi emellertid därstädes för skolan föreskrivit den första graden av efterbildning (imitatio puerilis enligt Lipsij indelning), så äger gymnasium däremot att inöva den andra graden, den begynnande mognadens (imitatio crescens). Dock böra ännu i första gymnasiiklassen övningarna oftare gå ut på den mera barnsliga efterbildningen, nämligen i synnerhet det som vi uti skolordningen betecknat såsom det högsta trappsteget av imitatio puerilis, vilket står närmast till imitatio crescens.

In classe Gymnasij tertia et quarta, quorum robur iam accepit stylus, ad supremum imitationis gradum paulatim deducendi sunt. Sed horum non magnus erit numerus, et diligentissime videndum, ne quis nimium properando, hunc gradum ante tempus transiliat, hoc est, antequam sensa animi pure et eleganter prorsus noverit exprimere, quin ornare nonnihil et dilatare cum iudicio. Satiushic ergo est hic in secundo subsistere gradu, et supremum studio relinquere Academico.

Stylus, seu scribendi exercitatio, quot modis institui possit, docent auctores citati in observat. schol. cap. XI. breviter:

In Gymnasio consistit in versione, vel alia compositione; versio est vel suetica, vel latina, vel graeca. Priores duae saepius instituuntur. Atque suetica e latino fit; latina partim e suetico, partim e graeco: graeca e latino potissimum. Vtraque tum graeca, tum latina ad imitationem alicujus auctoris probatissimi fieri debet, secundum rationem monstratam in observat. scholast. cap. XI. Pertinet quoque huc exercitium reddendi textum aliquem latinum, alijs verbis itidem latinis, iisdemque vel paribus, vel pluribus seu paraphrasticis.

Compositio alia est adstricta, alia libera.

Vtraque est potissimum vel narrationis, vel epistolae, vel progymnasmatis, vel declamationis.

Adstricta ad imitationem boni auctoris instituitur, quemadmodum supra de imitatione dictum. Atque in ea discipuli saepius exercendi.

Libera ex proprio fit captu.

Classi primae narrationes conveniunt et epistolae familiares: reliquis progymnasmata insuper et declamationes.

Exercitatio loquendi latine in Gymnasio perpetua erit. Ad hanc promovendam crebro praeceptores ipsi cum discipulis latine loquentur, utque idem discipuli inter sese faciant curabunt, cum alijs rationibus, quarum nonnullae in observat. scholast. cap. XIII. sunt expositae, tum praecipue agendis comaedijs et disputationibus publice habendis.

I gymnasiets tredje och fjärde klasser, då stilen erhållit mera styrka, skall man så småningom övergå till efterbildningens högsta stadium (im. adulta). Dock böra försöken i denna riktning endast göras med ett fåtal lärjungar, och man bör noggrant tillse, att ingen i förtid och alltför bråskande genomgår dessa övningar, d. v. s. innan han är fullkomligt i stånd att uttrycka sina tankar på ett felfritt och vackert språk och till och med att i viss mån pryda och vidga sin framställning. Det är rådligare att här stanna på det mellersta stadiet och lämna det översta åt de akademiska studierna.

På huru många sätt skrivövningarna böra anordnas, framgår av de författare, som citerats uti skolordningens kap. 11. I korthet sagdt skola de på gymnasium bestå uti översättningar eller egen komposition. Översättningarna kunna ske till svenska, till latin eller till grekiska, oftare till de båda förstnämnda språken. Översättningarna till svenska ske från latin, till latinet dels från svenska dels från grekiska, till grekiskan helst från latin. Vid översättning såväl till grekiskan som till latinet bör man söka efterbilda någon av de erkända bästa författarna på sätt som visats uti skolordningens kap. 11. Hit hör ock övning uti att på latin, med andra ordalag uttrycka innehållet av en latinsk text antingen i samma omfattning som originalet eller ock i utvidgad form, paraphrastisk form.

Kompositionen är antingen bunden eller fri.

I båda fallen bör den helst bestå i berättelser, brev, övningsuppsatser (progymnasmata) eller declamationer.

Den bundna kompositionen användes för efterbildande av någon god författare, såsom är sagdt här ovan; härutinnan böra lärjungarna flitigt övas.

Den fria kompositionen sker efter vars och ens egen förmåga.

För första klassen passa bäst berättelser samt brev i förtro- ligare stil, för de övriga dessutom progymnasmata och declamationer.

Övningen uti latinets talande fortgår oavbrutet på gymnasium. För den skull böra lärarna själva ofta samtala med lärjungarna på latin och se till att dessa så göra även sinsemellan, vilket kan ske såväl på andra sätt, om vilka några anvisningar förekomma uti skolordningens kap. 13, som i synnerhet genom uppförande av latinska komedier samt genom offentliga disputationsovningar.

Instituentur autem disputationes in Gymnasio singulis hebdomadibus sabbatis, id est die sabbati per bihorium, omissis omnibus praefationibus.

In materia eligenda ea opus est prudentia, ut illa duntaxat assumantur themata, quae tum captum discipulorum non excedunt, tum magnum in artibus intelligendis, et regenda vita vsum habent. Unde in artibus non de generalibus, sed specialibus et praxi ipsi propinquis erunt. V. g.

In Physicis de coelo et coelestibus corporibus, de elementis, aqua, terra etc. de meteoris, de speciebus plantarum et animalium, de conservanda valetudine bona.

Theologicae de controversijs fidei modernis habebuntur pie et modeste. *Summatim*: In omnibus observetur, pietas, modestia, candor et processus logice et legitime disputandi.

Distributio lectionum et operarum scholasticarum secundum dies et horas.

In Gymnasijs.

Singulis diebus exceptis Dominicis.

Hora Quinta.

Totus conveniet coetus ad preces et recitationem capitis ex biblijs sueticis, ab aliquo discipulorum, auscultante et praesente Rectore.

Inde singularum classium discipuli lectione poetica occupentur in horam sextam.

Hora Sexta.

Logicus absolutis logicae praeceptis, explicandis retexendisque latinis authoribus integrum annum insumet.

Mathematicus compendium doctrinae de circulis in primo mobili, una cum computo ecclesiastico, et compendium geographiae proponet.

Graecus primo anno orat. Isocratis ad Demonicum primam, et Xenophontis Cyropaediae dimidium: altero vero anno, orationem ad Demonicum aliam, et Xenophontis Cyropaediae partem reliquam, nec non Plutarchum de Institutione puerorum, si fieri possit, absolvet.

Disputationer böra på gymnasium anordnas en gång varje vecka, nämligen två timmar varje lördag. Inga inledningsföredrag böra därvid förekomma.

Valet av ämnen för disputationerna fordrar ett sorgfälligt omdöme, så att endast sådana frågor komma å bane, vilka å ena sidan icke övergå lärjungarnas fattning, å den andra åter medföra verkligt gagn för studier och leverne. I läroämnena böra disputationerna därför röra sig icke om allmänna satser utan om specialfrågor och sådant som står själva erfarenheten nära; t. ex. i fysiken om himmelen och himlakropparna, om elementen, vattnet, jorden o. s. v., luftens företeelser, om de olika arterna inom växt- och djurriket, om hälsans rätta vårdande. Inom teologien må disputeras om den nyaste tidens lärostrider, med iakttagande av skyldig vördnad och hänsynsfullhet vid behandlingen. Korteligen: I allting skola iakttagas fromhet, hänsynsfullhet, öppenhet och ärlighet samt ett logiskt och formenligt förfarande under meningsutbytet.

Timschema för undervisningen på gymnasierna för varje dag utom söndagarna.

Kl. 5. Hela gymnasieungdomen samlas till bön och läsning av ett kapitel ur bibeln på svenska; läsningen sker genom en av lärjungarna i rektors närvaro och under hans övervakande.

Därefter skall varje klass för sig undervisas uti de poetiska auktorerna till kl. 6.

Kl. 6. Lektor i logik skall efter att hava avslutat framställningen av logikens satser hela året undervisa i tolkning och utläggning av de latinska författarna;

Lektor i matematik föredrager den kortfattade framställningen om cirkelarna på himmelssfären och den kyrkliga tidräkningen ävensom ett kompendium uti geografi;

Lektor i grekiska genomgår första året Isocrates första tal till Demonikos samt hälften av Xenophons Cyropædi; andra året: ett annat tal till Demonikos, återstoden av Xenophons Cyropædi samt Plutarchi bok om gossars uppfostran, så mycket som medhinner.

Hora Septima.

Physicus compendium physicum explicabit, ita quidem ut Botanice imprimis et doctrinam de partibus humani corporis persequatur, insinuetque interdum monita nonnulla de valetudine conservanda.

Mathematicus Arithmetica vulgarem et elementa seu rudimenta Geometriae proponat.

Historicus compendium disciplinae civilis, atque fundamentorum legum Sueticarum tradat. Et in authoribus, Livium, Curtium, Caesarem exponat.

Hora Octava.

Venia datur omnibus in nonam.

Hora Nona.

Theologus primus lectionem biblicam N. Testamenti pertextet.

Theologus secundus locos communes explicabit, et rudimenta Hebraeae linguae proponet.

Hora Decima.

Itur in templum ad preces publicas, per quadrantem horae.

Hora Duodecima.

Cantum universi exercebunt, paucis omnino exceptis, quos per naturam ad Musicam ineptos Rector explore cognoverit: ij ipsi tamen ne otij hinc occasionem arripiant, exercitio aliquo vel publice vel privatim ex dispensatione Rectoris sunt occupandi.

Hora prima.

Exercitium styli sive emendationis scriptorum peragatur a *Rhetore, Logico, Mathematico et utroque Adiuncto*. In graecis scriptis a *Graeco*: In carminibus conscribendis a *Poeta*.

Hora secunda.

Venia detur universo coetui in tertiam.

Hora tertia.

Graecus praecepta grammaticae graecae primaria et maxime necessaria inculcabit: et librum aliquem N. Testamenti enarrabit grammaticeque resolvat.

Rhetor Rhetoricam plenioribus explicabit: et primo anno orat: ex Curtio et Livio: secundo vero anno orat: Cic. pro Dejotaro vel Ligario, eiusdemque epist. primam ad Q. Fratrem, et aliquot ex Plinio faciliores.

Kl. 7. Lektor i fysik utlägger ett kompendium uti fysiken, på så sätt nämligen, att han i främsta rummet genomgår botaniken och läran om människokroppens delar samt någon gång bifogar några anvisningar för hälsans rätta vård;

Lektor i matematik framställer den vanliga aritmetiken och elementerna eller grunddragen av geometrien;

Lektor i historia meddelar en översikt av samhällsläran ävensom av huvudgrunderna för Sveriges lagar; av auktorerna tolkar han Livius, Curtius och Caesar.

Kl. 8. Hela gymnasium har lov till kl. 9.

Kl. 9. Förste teologie lektor håller sin föreläsning över Nya testamentet;

Andre teologie lektor utvecklar de teologiska grundbegreppen samt meddelar den grundläggande undervisningen i hebreiska.

Kl. 10. Kyrkobesök för att deltaga i den allmänna bönestunden, under en kvarts timme.

Kl. 12. Alla lärjungarna övas i sång, med undantag av de få, som efter rektors beprövande finnas genom bristande naturanlag olämpliga för musikövningar; dessa böra, för att icke härav hämta en anledning till sysslolöshet, efter rektors anordning under tiden sysselsättas med andra övningar, antingen offentligt eller enskildt.

Kl. 1. Skrivövningar hållas och skripta rättas av lektorerna i retorik, logik och matematik samt båda adjunkterna; grekiska skrivövningar hållas av lektor i grekiska, övningar i versskrivning av lektorn i historia och poesi.

Kl. 2. Hela gymnasieungdomen får ledighet till kl. 3.

Kl. 3. Lektor i grekiska inövar de enklaste och mest nödvändiga reglerna i grekiska grammatiken samt tolkar och resolverar grammatiskt någon bok av Nya testamentet;

Lektor i retorik utlägger för de mera försigkomna retoriken uti en något fullständigare form samt första året tal ur Curtius och Livius, andra året Ciceros tal pro Dejotaro eller pro Ligario, densammes första brev till sin bror Quintus samt några lättare av Plinii brev.

Hora quarta.

Rhetor Rhetoricam et aathores praenominatos iunioribus exponet, seque ad captum illorum accommodet.

Denique ad sonitum *horae quintae* fundantur preces ad Deum, et deinceps dimittatur coetus.

Observationes.

1. Diebus Mercurij post exercitium Musices et styli in horam secundam pomeridianam, detur venia ad ludendum.

2. Diebus Veneris hora septima frequentabitur templum ad audiendas conciones.

3. Diebus Saturni instituetur examen hebdomadarium praelectorum in horam octavam. Ab octava vero in decimam disputabitur. Is autem qui disputaturus est, liberabitur istius diei lectione et repetitione. A meridie post exercitium cantus hora prima itur in templum ad preces: Finitis autem precibus ratio delinquentium habetur, et postea venia ac remissio a lectionibus datur.

4. Diebus Solis a precibus vespertinis habentur conciones a theologiae studiosis: Orationes etiam proclamantur aliquando in prosa, aliquando in ligato sermone.

Distributio lectionum et operarum scholasticarum secundum dies et horas.

In Scholis.

Hora quinta.

Conveniunt omnium classium discipuli ad preces et recitationem capitis biblici praesentibus Rectore vel Conrectore et caeteris praeceptoribus classicis.

Deinde:

In classe prima, discent pueri legere et memoriae mandare in lingua suetica: cathechesin minorem absque explicationibus, et sententias ex sacra scriptura.

In classe secunda: grammaticam contractam, praesertim vero paradigmata declinationum et coniugationum.

In classe tertia grammaticam pleniorum cum prosodia.

In classe quarta, rudimenta Logices primo, et deinde elementa Rhetorices.

Kl. 4. Lektor i retorik föreläser för de yngre lärjungarna retorik och de i det föregående nämnda författarna, varvid han lämpar sig efter lärjungarnas fattningsgåva.

Slutligen hålles bön, när klockan slår 5, varefter ungdomen hemförlovas.

Anmärkningar.

1. På onsdagarna kl. 2, efter sångtimmens och skrivövningarnas slut, gives ledighet till lekar.

2. Kl. 7 på fredagarna skall ungdomen begiva sig till kyrkan för att åhöra predikan.

3. Lördagarna anställles till kl. 8 examen över det som förelästs under veckan. Från kl. 8 till 10 hållas disputationer. Den som skall disputera befrias för dagen från övriga lektionstimmar och repetitioner. Kl. 1, efter slutad sånglektion, samlas ungdomen i kyrkan för att hålla bön. Efter bödens slut hålles förhör angående förseelser under veckan, varefter gives ledighet.

4. Söndagarna, efter aftonsången, skola föredrag hållas av dem som studera teologi; även framsägas tal, stundom i obunden stundom i bunden form.

Timschema för undervisningen i trivialskolorna.

Kl. 5. Alla klassernas lärjungar samlas till bön och läsning av ett kapitel i bibeln, i närvaro av rektor eller konrektor och de andra klasslärarna. Därefter börjar läsningen.

I första klassen läsa gossarna på svenska innantill och utantill lilla katekesen (utan förklaringarna) samt valda språk ur den Heliga skrift. I andra klassen grammatiken i sammandrag, särskildt paradigmerna till deklinationer och konjugationer. I tredje klassen grammatiken fullständigare, med prosodi. I fjärde klassen först grunddragen av logiken, sedan ock av retoriken.

Hora sexta, septima.

In classe prima: colloquia selectiora, et simplicissimas quasdam epistolas Ciceronis.

In classe secunda: epistolas Ciceronis facilimas, sequi primi ordinis.

In classe tertia: epistolas Cic. secundi ordinis: Ciceronis Laelium.

In classe quarta: epist. Cic. reliquas sive tertij ordinis. Orationes Ciceronis pro Archia et M. Marcello.

Hora octava.

Venia datur universo coetui.

Hora nona.

In classe prima: Evangelia diebus dominicis explicari solita.

In classe secunda: Cathechesin cum explicatione. Symbola oecumenica suetica.

In classe tertia: Synopsis locorum Theologicorum: Augustanam confessionem.

In classe quarta: Synopsis loc. Theol. Epistolas Pauli ad Titum et ad Ephesios graece. Fabulas Aesopi.

Hora duodecima.

Cantus choralis et figurati exercitia in omnibus classibus.

Hora prima.

In classe prima: literas sueticas et latinas, nec non notas numerorum scite et eleganter pingere.

In classe secunda: styli exercitia, vertendo latina suetice, et contra.

In classe tertia: styli exercitia, vertendo argumenta prolixiora suetice et contra: nec non epistolas et narratiunculas breviores latine.

In classe quarta: styli exercitia, in versionibus sueticis et latinis, tum epistolarum, tum narrationum et oratiuncularum.

Hora secunda.

Venia et dimissio totius coetus.

Hora tertia, quarta.

In classe prima: colloquia selectiora, et simplicissimas quasdam epistolas Ciceronis.

In classe secunda: Epistolas Ciceronis primi ordinis.

Kl. 6—8. I första klassen: valda colloquia samt några de enklaste av Ciceros brev. I andra klassen: de lättaste av Ciceros brev (urvalets första avdelning). I tredje klassen: andra avdelningen av Ciceros brev samt Ciceros Laelius. I fjärde klassen: de återstående eller tredje avdelningen av Ciceros brev samt Ciceros tal pro Archia och pro M. Marcello.

Kl. 8. Hela skolungdomen får ledigt.

Kl. 9. I första klassen: de sedvanliga söndagsevangelierna. I andra klassen: katekesen med förklaringen, samt de ekumeniska symbola på svenska. I tredje klassen: Synopsis locorum theologicorum samt Augustana Confessio. I fjärde klassen: Synopsis locorum theologicorum; Pauli brev till Titus och till efeserna, på grekiska; Aesopi fabler.

Kl. 12. Övning i koral- och figuralsång för alla klasserna.

Kl. 1. I första klassen: övning i att rätt och vackert skriva svensk och latinsk handstil ävensom siffertecknen. I andra klassen: övningar i skriftlig översättning från latin till svenska och tvärtom. I tredje klassen: skriftlig övning i utförligare översättningar till svenska från latin och tvärtom; därjämte brev och korta berättelser på latin. I fjärde klassen: skriftliga översättningsövningar till svenska och till latin dels av brev, dels av berättelser och kortare tal.

Kl. 2. Ledighet för hela skolan.

Kl. 3—5. I första klassen: valda colloquia samt några de enklaste av Ciceros brev. I andra klassen: första avdelningen av

In classe tertia: librum primum historiarum Livij: faciliores
Eclogae Virgilij.

In classe quarta: lib. secundum Livij: Cornelium Nepotem:
Librum primum et secundum Georgicorum.

Hora quinta.

Precibus dimittitur universus scholasticorum coetus.

Observationes.

1. Singulis diebus horis antemeridianis, singuli praeceptores initio praelectionis, discipulos audient memoriter recitantes, quae ex praeteriti diei propositis repetitisque lectionibus ediscenda erant.

2. Diebus Mercurij post exercitium cantus et styli, detur venia hora secunda ad ludendum.

3. Diebus Veneris hora septima frequentetur templum ad audiendas conciones.

4. Diebus Saturni instituetur examen hebdomadarium praelectorum a quinta hora in octavam, et deinceps a nona in decimam. A meridie post exercitium cantus, hora prima itur in templum ad preces: finitis autem precibus evangelium explicetur, tum ratio delinquentium habetur, et postea venia ac remissio a lectionibus datur.

5. Diebus Solis a precibus vespertinis oratiunculae proclamantur a profectoribus; ab inferioribus vero sententia una atque altera insignior ex Evangelio, vel biblicis sententijs exigitur, idque lingua vernacula.

Ciceros brev. I tredje klassen: första boken av Livius samt de lättare av Virgilii Eclogae. I fjärde klassen: andra boken av Livius; Cornelius Nepos; första och andra boken av Georgica.

Kl. 5 hålles bön, varefter skolungdomen får ledighet.

Anmärkningar.

1. Varje förmiddag skola lärarna vid lektionernas början låta lärjungarna uppläsa det som de av föregående dags inlärdas och repeterade läxor äro skyldiga att kunna utantill.

2. Onsdagarna kl. 2, efter sångtimmens och skrivövningens slut, gives ledighet till lekar.

3. Fredagarna kl. 7 skall ungdomen gå i kyrkan att åhöra predikan.

4. Lördagarna anställles examen över det under veckan genomgånga från kl. 5 till 8 och därefter från kl. 9 till 10. På eftermiddagen kl. 1, efter sångövningen, samlas ungdomen i kyrkan till bön; efter bönsens slut förklaras söndagens evangelium. Sedan hålles förhör angående förseelser under veckan, varefter ungdomen får ledighet.

5. Söndagarna, efter aftonsången, skola de mera försigkomna lärjungarna hålla små föredrag, och de mindre uppläsa ett eller annat märkligt bibelspråk ur dagens evangelium eller ur det av lärjungarna själva antecknade urvalet. Detta skall ske på modersmålet.

Indiculus

Authorum Classicorum, sicut et artium, seu disciplinarum, quae in Scholis et Gymnasijs per totum regnum proponantur, donec ab alijs emendatius et commodius conscribantur et adprobentur. Additis simul locis typographiarum, ubi libri imprimendi et distrahendi sunt.

In lingua suetica.

Evangelia diebus dominicis et festis explicari solita, } Vpsaliae,
una cum libro psalmorum etc. } sive Holmiae.

Cathechesis cum explicationibus Lutheri, una cum }
4. Symbolis oecumenicis. }
Biblia suetica in octavo. } Stregnesiae.
Arithmetica practica, seu apologistica. }

Cathechesis minor absque explicationibus, una cum }
selectissimis scripturae testimonijs. } Stregnesiae,
sive Arosiae.

In lingua latina.

Geometria Gestrinij. }
Compendium disciplinae civilis atque fundamen- } Upsaliae,
tum legum sueticarum. } sive
Curtius. } Holmiae.
Caesar. }

Compendium geographiae Cluverij. }
Logica P. Rami, sive Conradi Dieterici, sive potius }
Scarffj. } Lincopiae.
Eiusdemque synopsis. }
Lib. Tusc. Quaest. Cic. }
Liber cantus figurati seu harmonici. }

Förteckning

på upplagor av de klassiska författarna ävensom på de läroböcker i läroämnena, vilka tills vidare skola begagnas i rikets alla skolor och gymnasier, till dess andra och bättre hinna utarbetas och stadfästas; med angivande av orten, där böckerna skola tryckas och tillhandahållas.

På modersmålet:

Uppsala eller Stockholm: Evangelierna på sön- och högtids-
dagar, tillsammans med psalmboken m. m.

Strängnäs: Luthers katekes med förklaringar ävensom de
fyra ekumeniska symbola Svenska bibeln, i oktavformat. Den
praktiska eller apologistiska aritmetiken.

Strängnäs eller Västerås: Lilla katekesen utan förklaringar,
tillsammans med valda bibelspråk.

På latin:

Uppsala eller Stockholm: Geometria Gestrinii¹⁾. — Compen-
dium disciplinae civilis atque fundamentorum legum sueticarum. —
Curtius. — Caesar.

Linköping: Compendium Geographiae Cluveri²⁾. — P. Rami³⁾
eller Conrad Dieterichs⁴⁾ logik; eller hellre Scharphij⁵⁾, ävensom
densammes Synopsis. — Libri Tusculanarum Quaestionum Ciceronis.
— Liber cantus figurati seu harmonici. —

1) Gestrinius, Martinus Erixi, 1594—1648, professor mathematices
i Uppsala. Hans In geometriam Euclidis demonstrationum libri sex utkommo
1637.

2) Cluverius, Philippus (Cläver), 1580—1623, professor i Leiden.
Introductio in geographiam utkom 1629.

3) Ramus, Petrus (Pierre de la Ramée), 1515—1572, filosof, pro-
fessor i Paris, utgav läroböcker i logik och matematik m. m.

4) Dieterich, Conrad, 1575—1639, professor i Giessen, gymnasial-
direktor i Ulm.

5) Scharff, Johann, 1595—1660, professor i Wittenberg, utgav läro-
böcker i logik och fysik.

- + Synopsis Locorum Theologicorum Haffenrefferi.
- + Augustana confessio.
- + Elementa Rhetorices Vossij, et ejusdem Rhetorica plenior.
- Grammatica latina contracta Vossij.
- Grammatica latina plenior Vossij.
- + Computus Ecclesiasticus Buddaei.
- + Epistolae Ciceronis. 1698
- Colloquia selectiora Corderi.
- Lib. officiorum Ciceronis.
- Ciceronis Laelius.
- Orat. Cicer. pro Archia.
- pro M. Marcello.
- + Libri Historiarum Livij. 1650
- Ecclogae Virgilij.
- Libri Georgicorum Virgilij.
- Manuale physicum Scarfij.
- Arithmetica Frisij.
- Sphaera Blebelij
- Somnium Scipionis
- Orat. Cic. pro Dejotaro et Ligario.
- Cic. Epist. Prima ad Q. Fratrem, et aliquot ex Plinio facilliores.
- Cornelius Nepos.

Stregnesiae.

Arosiae.

In Graeca lingua.

- N. Testamentum Graece.
- Grammatica Graeca Clenardi, a Vossio emendata et aucta.
- Orat. Isocratis ad Demonicum.
- Xenophontis Cyropaedia.
- Plutarchus de Institutione puerorum.
- Fabulae Aesopi.

Upsaliae
sive
Holmiae.

In lingua Hebraea.

- Rudimenta hebraeae linguae.
- Genesis Hebraice.

Strängnäs: Synopsis Locorum theol. Haffenrefferi¹⁾. — Compendium Locorum theol. Haffenrefferi. — Augustana Confessio. — Elementa Rhetorices Vossij, ävensom samma författares Rhetorica plenior. — Vossij Grammatica latina contracta och Grammatica latina plenior. — Computus ecclesiasticus Buddaei²⁾. — Epistolae Ciceronis. — Colloquia selectiora Corderi³⁾. — Libri Officiorum Ciceronis. — Ciceronis Laelius. — Oratio Ciceronis pro Archia. — Densammes Oratio pro M. Marcello. — Libri Historiarum Livii. — Eclogae Virgilii. — Libri Georgicorum Virgilii.

Västerås: Manuale physicum Scarphii. — Arithmetica Frisii⁴⁾. — Sphaera Blebelii⁵⁾. — Somnium Scipionis. — Orationes Ciceronis pro Dejotaro et pro Ligario. — Cic. Epist. 1. ad Q. fratrem och några lättare av Plinii brev. — Cornelius Nepos.

För undervisning i grekiska.

Uppsala eller Stockholm: Novum Testamentum graece. — Grammatica Graeca Clenardi⁶⁾, a Vossio emendata et aucta. — Oratio Isocratis ad Demonicum. — Xenophontis Cyropaedia. — Plutarchus De institutione puerorum. — Fabulae Aesopi.

För undervisning i hebreiska:

Uppsala eller Stockholm: Rudimenta hebraeae linguae. — Genesis Hebraice.

1) Haffenreffer, Matthias, 1581—1619, professor i Tübingen. Hans Loci theologici sive compendium theologiae infördes i Sverige 1612; ett kompendium därav utgavs detta år i Stockholm.

2) Buddaeus, Nicolaus (1595—1658), lektor i Strängnäs. Hans Gymnasium astronomicum, computum exhibens, är tryckt i Strängnäs 1647.

3) Corderius, Mathurin (Mathurin Cordier), 1478—1564, fransk filolog. Hans Colloquia scholastica trycktes i Genève 1564, i Stockholm 1780, i Västerås 1786.

4) Gemma, Regnier med tillnamnet Frisius, 1508—1555, läkare och matematiker, professor i Löwen. Hans Methodus arithmeticae practicae utkom i Antwerpen 1540.

5) Blebelius, Thomas, 1589—1596, utgav Libellus de sphaera et primis astronomiae rudimentis.

6) Clenardus, Nicolaus (Kleynaerts), nederländsk lärare (1495—1542?). Hans Grammatica graeca, a Vossio emendata et aucta, utkom i Holland 1627.

Haec capita et constitutiones scholasticas supra hic insertas praelegi nobis fecimus, lato vero et reciprocato cum praefatis doctissimis viris super plerisque iudicio nostro, e re publicae utilitatis esse censuimus, auctoritate nostra easdem communire; volentes et decernentes praesentibus literis nostris, ut omnes et singuli, quibus inspectio et cura informandae in scholis atque Gymnasijs patriae inventutis demandata fuerit, eas pro norma et cynosura docendi et instituendi sibi praefixas habeant, donec aut tempora nobis dictaverint, aut compendiosa magis meliorque docendi ratio inveniatur, et captui discentium adaptari poterit illas ad exactam undique limam revocandi. In quorum maiorem fidem et certitudinem praesentes manu nostra subscriptas, sigillo nostro regium firmari iussimus.

Dabantur in regia nostra Stockholmensi, die septima, mensis Augusti. Anno supra Millesimum Sexcentisimum, Quadragesimo Nono.

CHRISTINA.

[Sigillum Regium]

Dessa ovanstående huvudpunkter och föreskrifter för skolorna hava vi lätit oss föreläsa, och sedan vi, i de flesta fall efter överläggning med de ovan nämnda sakkunniga, därom fällt vårt omdöme, hava vi ansett det lända till samhällets nytta att å dessa konstitutioner giva vår sanktion. Vi vilja och besluta alltså genom detta vårt brev, att alla och en var, som få i uppdrag att hava överinseende och omsorg angående den svenska ungdomens undervisning i skolor och gymnasier, skola fasthålla dessa bestämmelser såsom en norm och ledstjärna för sin undervisande och ordnande verksamhet, till dess antingen en längre tids erfarenhet eller ock en nyuppfunnen, genare och bättre för lärjungarnas fattningsgäva lämpad lärometod giver oss en anledning att underkasta dem en förnyad sorgfällig granskning. Till yttermera visso hava vi lätit bekräfta denna vår underskrift med vårt kungliga sigill.

Givet å vårt kungliga slott i Stockholm den sjunde dagen i Augusti månad år 1649.

CHRISTINA.
